K.K. HOF-BIBLIOTHEK
96.183-B
Neu-

Digitized by Google

ÖNB
+Z317228204
96183-B.
Digitized by Google

Digitized by Google

SINJ
I
NJEGOVO SLAVLJE

GOD. 1887.

SPOMEN-KNJIGA.

SU 11 SLIKA.

NAPISAO I PRIREDIO

FRA IVAN MARKOVIĆ
OD SV. OTCA PAPE LEONA XIII. NAIMENOVANI
DOKTOR BOGOSLOVLJA
SINJANIN.

Digitized by Google

Digitized by Google

SINJ
I
NJEGOVO SLAVLJE

GOD. 1887.

SPOMEN-KNJIGA.

SU 11 SLIKA.

NAPISAO I PRIREDIO

FRA IVAN MARKOVIĆ
OD SV. OTCA PAPE LEONA XIII. NAIMENOVANI
DOKTOR BOGOSLOVLJA
SINJANIN.

1898
DIONIČKA TISKARA U ZAGREBU.

Digitized by Google

Digitized by Google

MILOM SPOMENU

JOSIPA TRIPALA P. STJ.

PRIJATELJA I MENTORA MOJE MLADOSTI

KOMU SAM DUŽAN

ŠTO SAM SE ZA RANA U KNJIGU ULJUBIO

OVU MALU KNJIGU

POSVEĆUJEM.

Digitized by Google

Digitized by Google

Sinjanima. Dvie rieči mjesto Predgovora.

Naši otci, bježeći izpod turskoga zuluma, godine 1687 počeše naseljivati ovu krasnu cetinsku dolinu.

Sinj je od tada postao naša mila postojbina, zlatni naš zavičaj.

S prvim doseljenicima, one je godine poda Sinj došla čudotvorna Prilika Majke Božje: pa se može reći da je jur od toga časa ona postala svetinjom Sinja, Božjim amanetom našemu mjestu povjerenim.

Nju ovamo donesoše iz Rame duhovnici naših otaca, a sami sinovi našega naroda. Bijahu je u Spljet ponieli; ali, nakon malo vremena, opet je u Sinj donesoše, i narod je prozva *Gospom sinjskom.*

Jest: ona je postala sinjska Gospa. Neka dakle u bogoljubnom bosanskome puku i danas živi predaja da će se negdašnja ramska Ikona kad li tad li u Ramu vratiti, mi se toga ne plašimo, jer smo uvjereni, da će ona uviek biti *naša* Gospa, i dok je Sinja da će ona biti najveće njegovo blago, njegova vječita slava, njegov

Digitized by Google

štit i utočište. — Nema nijednoga pravog Sinjanina, koji za nju ne bi svoju glavu pregorio.

Predaja bosanskih kršćana kazuje nam živu želju onog naroda za presvetom Prilikom naše Gospe.

Dvama napomenutim dogadjajima od god. 1687 pridružuju se druga dva, — obadva preznamenita u našoj domaćoj povjesti; a to su: začetak novog Sinja i izbavljenje grada od turske obsade god 1715: — da ovdje i ne spominjem vitežko ratovanje Sinjanâ na Turčina, osobito pri njegovim navalama g. 1687, 1698, i 1700; čim zaslužiše da im Kačić u *Ugodnom Razgovoru* vječiti spomenik podigne,[1] i da isti primorski slavulj o njihovoj novoj otačbini ovako pjeva:

Sinju grade, zlatni buzdohane,
Od starine junački mejdane,
U Cetini gnjizdo sokolovo,
Koga gleda oko principovo!

U tebi se legu sokolovi
Cetinjani mladi vitezovi,
Koji Turkom rane zadadoše
I ruse im glave odsicaše.

Ljubav k svojoj domovini i nabožno osjećanje prema sinjskoj Gospi stvoriše crkvenu svečanost i narodno slavlje god. 1887.

Da dadu izraza ovim dvama najplemenitijim čuvstvima ljudskoga srdca, Sinjani, pod imenom *Dvjestogodišnjice Gospine*, neopisivim oduševljenjem i najvećom, što se u malome mjestu da zamisliti i izvesti, sjajnošću, proslaviše sve one znamenite dogadjaje naše prošlosti.

Sinj je tom sgodom, ako ikada, uzvišeno moralno lice pokazao.

---

[1] Vidi pjesme (Izd. 1889): 63, 65, 66, 68, 69, 70, 71, 72, 73, 100, 101, 102, 103.

Digitized by Google

Za svečanosti, koja je trajala više dana, uz nečuvenu radost i veselje svega cetinskoga puka, sve je bilo liepo i uzorno, sve mirno i skladno: — čemu se svi, bez iznimke, stranci diviše.

Sinjsko slavlje, samo sobom, postalo je znamenitim kulturnim dogadjajem u povjesti naše krajine.

Baš s toga, da mu se spomen ne zatre, sastavio sam ovu malu Spomen-Knjigu. Ona će u isti mah sadržati kratku povjest našega mjesta; pa s toga se još više nadam da će svaki od vas rado nju imati: jer je sramota ne znati stvari svoga zavičaja, ma koliko ovaj malen a one sićušne bile.

Za slike koje će ovu knjigu ukrasiti, izuzevši same četiri, zasluga ide Presvietlog Gospodina Eduarda Kastnera, c. k. Upravitelja ovdašnjeg samotrža duhana, koji je njih u ovu svrhu, a iz samog prijateljskog osjećanja, izvorno i vještački fotografično digao: ter mi je ugodno što mu javno mogu zahvaliti.

U Sinju mjeseca Travnja 1898.

Digitized by Google

Digitized by Google

Sinj, pogled s [illegible]

Digitized by Google

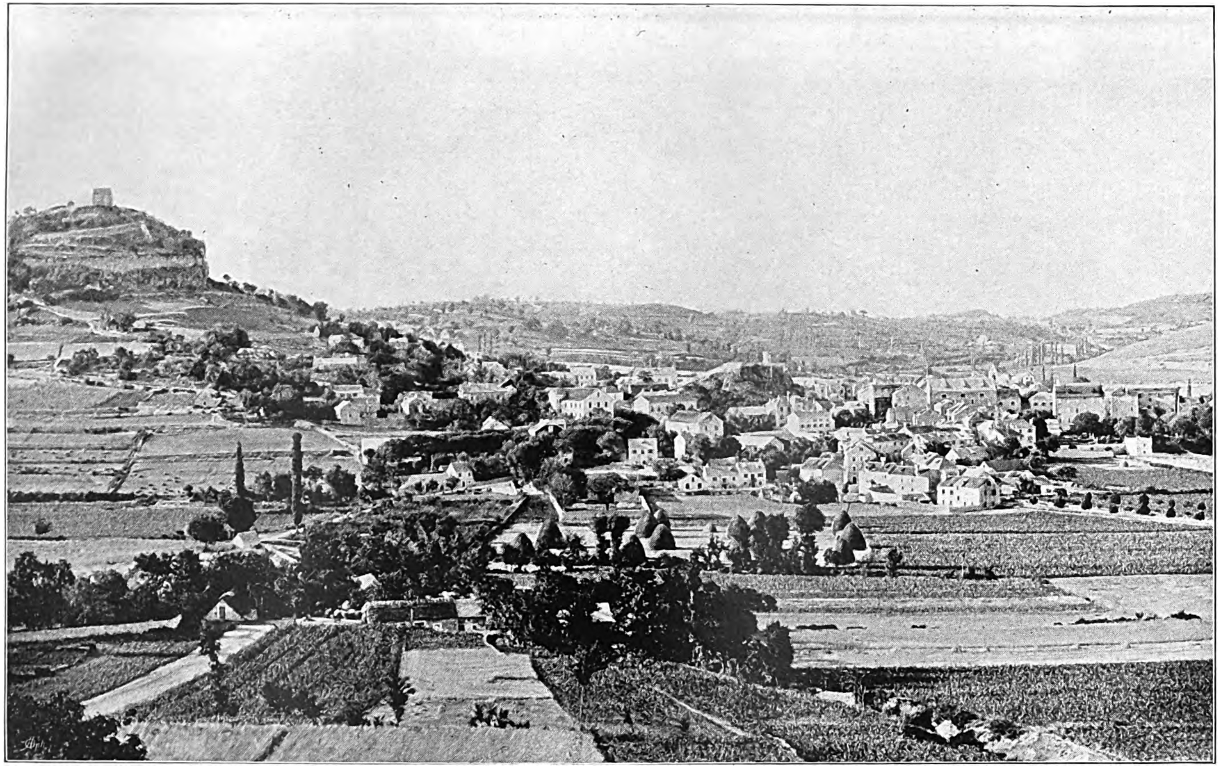

I. **Sinj, pogled s jugo-zapada.** Kastner.

Digitized by Google

Digitized by Google

Sinj i njegovo slavlje god. 1887.

Dio prvi.

I.

Povjest spominje negdašnju hrvatsku županiju Cetinu, što se pružala od Gnjata na sjever do Mosora na jug, dok joj iztočne granice bijahu Prolog i Kamešnica, a zapadne Svilaja i Dinara; te činjaše naravno središte nutarnje Dalmacije.

Županija se zvaše Cetina: po svoj prilici uzevši ime od vode, koja se Cetina nazivlje, a izvire izpod južnog obronka Dinare, pa, vijugajući se, teče ravnim poljem do Mosora kod Trilja, postojano rastući, mnogim pritocima[1] nadojena; te odanle nastavlja svoj tiek, obilazeći vrletne mosorske litice i provlačeći se kroz kamenite klance izpresjecanih brda; pak, pod Zadvarjem, sunovrat skače niz Veliku (48 m. vis.) i Malu Gubavicu (35 m. vis.), i napokon utječe u more kod Omiša, poklem neg je provalila 98 km. puta. — Za što su Hrvati prozvali Cetinom rieku, koju Rimljani zvahu *Tilurus*, a neki stari pisci *Nastos*, nije poznato.

[1] Glavni su: Dragović, Dabar, Peruća, Rumin, Kosinac, Ruda i Grab.

Digitized by Google

Medju hrvatskim županijama prve polovine desetog vieka Porfirogenit broji i cetinsku: ἡ — ζουπανία — Τζέντζηνα.

Prije nego će Hrvati naseliti ovu zemlju, u samoj duljini od 45 km., bijaše u njoj nekoliko starinskih gradova, kojih se tragovi i ostanci nalaze u Ježeviću, u Garjaku, u Potravlju, na Čitluku i na Gardunu.

Vriedno je da spomenemo imena dvaju gradova, koji se kočiše na dva kraja sinjskoga polja: *Arduba* (ime mu ostalo u našem Gardunu) na južnom, i *Colonia Claudia Aequum* (Čitluk) na sjevernom. Ovaj posljednji nošaše pridjev *Colonia* (naselbina), kao što mnogi gradovi u pokrajinama rimskog carstva, pa i kod nas u Dalmaciji (*Colonia Jader* — Zadar; *Colonia Martia Julia Salona* — Solin, i još drugi); ter, kao i ostale kolonije, imadijaše svoje dekurione, koji predstavljahu starovieće, i duumvire, koji bijahu predsjednici starovieća i sudci, te edile i kvestore, pa i svoju aristokraciju: pače medju ovom bijaše i tako zvanih *augustala,* koji u rimskim kolonijama i municipijima činjahu privilegirani red gradjana.[1]

Pod Gardunom bio je rimski most. Spominje ga Pisac Antoninova Putopisa: *Pons Tiluri.*

Rimski gradovi propadoše u navalama varvarskih naroda; koji, kano da ih neka tajinstvena sila nagonila, gvozdenom svojom mišicom razkopavahu i uništavahu sve što je rimskog carstva bilo, — izim što zlato i srebro sa sobom odnošahu.

---

[1] Na jednoj ploči uzidjanoj u namastirskom oboru, tik do prvoga od dvaju desnih stupova, a našastoj na Čitluku god. 1884, čitamo da je neka Munacija podigla taj spomenik *in honorem (Publii) Munati(i) Rustici Aug.* (Augustalis). — O *Aequumu* pisali su prošlog vieka Fortis (*Viaggio in Dalmazia II*) i naš Sinjanin Lovrić (*Osservazioni* p. 38—41), a u novije vrieme Matas (*Viestnik arkeolož. Družtva*, Zagreb, 1886, p. 12—16), Milinović (*Ibid.* 1884, p. 20 sqq.). Bulić (*Bollettino Archeol.* 1884, p. 36 sqq., 71 sq.; 1885, p. 7—13. Tu ima i tloris Aequuma).

Digitized by Google

Zemlja je ipak ostala, kako je i bila, prirodom pitoma, liepa, čarobna. S toga hrvatski velikaši i vlastela imadijahu tu svoje gospoštine i plemenštine, darovane im, za vitežka djela, od njihovih kralja i bana; i na njima, oko poljâ, sagradiše svoje dvorove i kule, ili ćemo reći gradove, kojih su nam poznata imena: Prozor (valja da nad današnjom Vrlikom), Glavaš pri izvoru rieke Cetine, Potravlje (Potravnik i Travnik), Vir iznad sela Otoka, Čačvina, Brez u sinjskom polju[1] i Stolac.[2]

Kad je šibenički i spljetski knez Domaldo u Spljetu pohvatao poslanike ugarskih urotnika, koji htjedoše da odanle podju u Carigrad, pa ih povezane opremio kralju Andriji II, ovaj, poveljom od god. 1210, osim drugih velikih posjeda, darova mu svu Cetinu: »Mi — veli kralj — za to, za vazda, darivamo Domaldu i njegovim potomcima zemljište Cetinu zvano, s Triljem i sa svim obradjenim pripadštinama«.[3]

Poslie postadoše cetinskim knezovima Nelepići, koji, ne znamo čisto kako, ali istinito pravom nasljedstva, baštiniše Cetinu od Domalda. Jedna listina od god. 1365 kaže nam, kako su neki Ivan i Lacko, sinovi Tovardjevi, s Jurjem Grubićem, Tvrdkovim sinom, u Zadru, prikazali tužbu kraljici Jelisavi Poljakinji, materi Ljudevita I, na cetinskog kneza Ivana, sina prijašnjeg kneza Nelepuka, da im je oteo njihovu kneževinu. »Mi smo — oni govorahu — još od djedova svojih i pradjedova uviek cetinski knezovi bivali i uživali naslov što dobismo od poznatih dvanaest rodova hrvatskog kraljestva. S toga

[1] *Castrum Brez; — Brezevo in Poglie.* Ovako se spominje u listinama kralja Ljudevita god. 1322 i 1345. BOLLETTINO DI ARCHEOLOGIA, 1881, p. 86. 87.

[2] *Stolac* spomenut je u patvorenoj povelji od god. 1078 kralja Zvonimira (FARLATI III, p. 148; RAČKI, *Documenta*, p. 114). a i u povelji Kolomanovoj od god. 1103 (KUKULJEVIĆ, *Codex Diplom.* II. p. 8), pa i poslie dolazi pri svrhi XIV vieka: *Item in Zetina est villa Stolac* (FARLATI III. p. 346).

[3] MILINOVIĆ, *Cetinski knez Domaldo*, p. 42.

Digitized by Google

smo uviek u Cetini baštinstvo uživali i uživati moramo; ali nam ga prisvojio knez Ivan«. Dašto da se je Ivan znao braniti: on je dokazivao kako osvaditelji ne proizticu od plemićkog roda, niti im je igda Cetina pripadala; nasuprot, reče, »ja sam od predja svojih baštinio Cetinu, koja je Saračenovu sinu Domaldu od kralja Andrije II, za vječna vremena, darovana bila«. Jelisava ostavi stvar neriešenu; ali kralj Ljudevit Cetinu dosudi i potvrdi knezu Ivanu i njegovim baštinicima.[1]

Po Milinoviću, Nelepićevi dvori bili su u Lučanima. Na južnoj strani Lučana, obstajao je, on veli, nekoč grad, koji sada »gradinom« zovu. Još mu se ostanci ruševina poznaju. U rimsko doba tuda je, on misli, prolazila glavna cesta, koja je od Solina vodila u Setoniju, a odanle, kroz Sutinu, spuštajući se polako kroz lučanske obronke i krilave, na otvoru ravnice razstavljala se u dva traka, od kojih jedan vodjaše na Čitluk,[2] a drugi preko Hrvataca i Zrnca u Potravlje. Isti pisac pripovieda, po pučkoj predaji, o ženitbi nekoga Nelepića iz dalekoga Zadra grada: »Kada je knez Nelepić svoga sina ženio, sakupio svatove od Livna i Knina, od Imotskoga i Omiša, od Klisa i Cetine ravne. Poredani stajahu, sve od Sinja do lučanskih dvorova. Nigda prije nevidjena kita pošla niz ravne Kotare. Zadrani na susret izšetali i svatove u svoje dvore odveli. Najpotla, sa gizdavom djevojkom, k Sinju se sretno povratili, gdje se u dvorih kneza Nelepića mjesec dana pirovalo«.[3]

---

[1] KUKULJEVIĆ, *Jura regni Croat. et Dalm.* P. I, Vol. I. p. 43—46; MILINOVIĆ l. c. p. 13 sq.

[2] O putu, koji je iz Solina vodio na Čitluk (Aequum), drugi drugčije mislo. U Antoninovu Putopisu kazano je, da je Aequum daleko od Solina 21 milju. Onda bi valja da istini priličnije bilo, da je put vodio preko Klisa na Gardun, a odatle da je išao na Čitluk.

[3] O. c. p. 9.

Digitized by Google

II.

Povrh današnjeg Sinja, na zapadnom kraju prostranog ravnoga polja, podiže se obla ovisoka glavica, a iz nje se izdiže vrletna klisura, prava strmen, samo što se s jedne strane nešto spustila k položitom briegu. Na visu toga orijaškog stanca kamena bi sagradjen grad *(arx)* Sinj. — Danas je taj grad razvaljen, ali i same njegove razvaline Sinjani ne zovu drugčije nego gradom.

Kad je ovaj grad sazidan i tko mu bi utemeljitelj, nitko ne umije kazati. Izvjestno je ovo, da je on obstajao i pripadao jur imenovanoj porodici knezova Nelepića u četrnaestom vieku. U jednoj listini od god. 1365 ugarsko-hrvatski kralj Ljudevit dariva grad Sinj u Cetini *(castrum Zin in Cetina)* Ivanu II Nelepiću.[1] Bosanski vojvoda Hervoje, koji bješe vjenčao Jelenu, kćer toga cetinskog kneza, a ona mu u miraz doniela grad Omiš, nalazeći se u Sinju, u dvorima svoga šure Ivana III Nelepića, tu primi odlična odaslanstva gradova Šibenika i Trogira; ter, kano povjerenik bosanskog kralja Ostoje, poveljom od 13 svibnja 1402, pisanom »izpod grada Sinja« *(Cetinae sub Castro Sin* ili: *Fsin)*, potvrdi Šibenčanima i Trogiranima starinske njihove povlastice.[2] Povelju je s njime podpisao i knez Ivan. Godine 1423 bosanski kralj Stjepan Tvrdko II Tvrdković, ugovarajući savez s mletačkim duždom Tomom Mocenigom proti cetinskome knezu Ivanišu[3], posljednjem potomku slavne porodice Nelepića (koji je već

[1] BOLLETTINO DI ARCHEOLOGIA, 1881, p. 87.

[2] LUCIO, *Memorie di Traù*, p. 376; MONUMENTA (Zagreb 1874) IV, p. 461 sqq.

[3] Ivaniš, po smrti zeta Hervoja, bijaše dobio od sestre Jelene grad Omiš. U povelji što je god. 1416 dao Omišanima, on se nazivlje: „Ivaniš ban, knez cetinski, kliški, ramski i omiški". MIKLOŠIĆ, *Mon. Serb.*, p. 279.

Digitized by Google

od 1412 neprestance radio u zator mletačkoj vlasti u Dalmaciji), obećaje, da će najdalje do Uzkrsa dojduće godine 1424 udariti na nj; i ako ga, sdruženom bosansko-mletačkom vojskom, nadvlada, ustupit će republici svetog Marka Klis, koga je Nelepić sada gospodar, a takodjer i sve zemlje, što spljetskoj Obćini bijahu oteli Poljičani i Omišani i isti Ivaniš; a sebi će uzdržati sva ostala mjesta, medju kojima gradove Čačvinu i Sinj.[1] — Tvrdko nije udario na Ivaniša, kako bješe naumio i obrekao, jer mu je baš onda trebalo braniti Bosnu od Turaka.

Ivaniš ostade gospodarom Cetine i Sinja do svoje smrti (1435). Godinu dana prije (23 svibnja 1434) podpisao je »u Sinju« *(in castro nostro Fsin)* pogodbu utanačenu sa Šibenčanima, kojom se udarahu granice medju njegovim zemljištem i onim šibeničke Obćine.[2]

Poslie Ivaniševe smrti, hrvatsko-dalmatinski ban Petar Talovac nasliedi cetinsku kneževinu; i tako god. 1442 njega nalazimo gospodarom Sinja.[3] U isto je doba banovao u Hrvatskoj njegov brat Matko.

S crkvenog pogleda spomenici počimlju govoriti o cetinskoj županiji pri svrhi prve polovice jedanaestog vieka. Povjestničar spljetske Crkve, Toma arhidjakon, govoreći o odnošajima i granicama mitropolije za nadbiskupa Dabrala (1030—1050), pošto već tada bi ustanovljena kninsko-hrvatska biskupija, kojoj pripadahu mnoge parokije (što bi za ono doba značilo: mnogi crkveni kotari), veli da je mitropolitska Crkva, izmedju ostalih parokija, pridržala sebi »županiju cetinsku«.[4] Hrvatski i ugarski

---

[1] FERMENDŽIN, *Acta Bosniae*, p. 118; KLAIĆ, *Pov. Bosne* p. 264 sqq.

[2] MONUMENTA (Zagreb 1890) IX, p. 67—69.

[3] KLAIĆ, *Zemlje u kojima obitavaju Hrvati* II, p. 155.

[4] Ecclesia nempe metropolis has sibi voluit parochias retinere: *comitatum Cetine*, Clevne (Hlivno), Clisse, Massarum (Mosor), Almisium et Corbaviam (Krbava), etc. *Historia Salonitana*, n. XV, p. 45.

Digitized by Google

kralj Zvonimir, poveljom od god. 1078, daje za uviek »preblaženom mučeniku i biskupu spljetske stolice Dujmu onu županiju što se zove Cetina«, i hoće da ona, »koliko je duga i široka, u sve i po sve bude podložna njegovoj svetoj vlasti«. Suviše: dariva stolici svetog Dujma pravo na biranje prvina i desetine od svih proizvoda iste županije, na koje se desetina po zakonu mogaše metnuti.[1] Koloman kralj hrvatski i ugarski potvrdjujući god. 1103 spljetskoj nadbiskupiji sva njezina prijašnja prava i sav posjed, spominje desetinu što njoj pripada u Cetini, a takodjer, kao njezino osobito imanje, cetinsko selo Stolac.[2] U pokrajinskom spljetskom saboru god. 1185 opet se spominje *parokija cetinska.*[3]

Budući u pomenutim spomenicima od god. 1078 i 1185 upotrebljavana rieč *parokija* u značenju jednog cielog crkvenog kotara, ne možemo znati, da li je sva cetinska županija u istinu činila jednu samu crkvenu župu (parokiju), ili više ih. U prvom slučaju valjalo bi reći, da je ona jedina parokija, sa svojom crkvom-maticom, imala mnoge druge područne crkve, pri kojima stanovahu odredjeni svećenici, te bijahu ono što bismo danas rekli *izložene kapelanije;* jer se ne da misliti da, u onolikom prostoru i s mnogim — da ništa drugo — gradovima (utvrdjenim mjestima), koje sam u prošlom broju spomenuo, mogaše ne biti drugih crkava, izim paroki-

[1] . . . beatissimo Spalat. Sedis Pontifici, ac Martyri Domnio . . . Juppam eam quam Centenam ajunt . . . concedo sic, ut quantacumque longitudine, seu latitudine protenditur, ejus sanctificae Dominationi plane (plene) et omnino subjiciatur; . . . primitiarum, ac decimarum omnium, quae legaliter decimari possunt, et debent, tam a majoribus, quam a minoribus generaliter jura percipiat. LUCIUS, *De Regno Dalm. et Chr.*, L. II, c. 15, (Ed. Vinodob. 1758) p. 97. Cf. RAČKI, *Documenta*, p. 117; FARLATI III, p. 149.

[2] KUKULJEVIĆ, *Codex Diplom.* II, p. 8; FARLATI, III, p. 164.

[3] Definivimus pari voto, . . . ut Archiep. Spalatensis has habeat parochias, Clissam . . . *Zentinam*, totam Clevnam etc. FARLATI III. p. 12; KUKULJEVIĆ, *Codex Diplom.* II, p. 131.

Digitized by Google

janske, ni drugih svećenika razsijanih po narodu. Može se pak za istinu držati, da županija nije bila oskudna svećenicima, poklem Zvonimir u rečenoj povelji govori. neka spljetski biskup nastoji da jur redjeni svećenici i drugi klerici u županiji žive u čistoći, da oni što su za redjenje budu redjeni, da svećenici biskupskim sinodima pristupaju; a uz to da on, po crkvenom zakonu, miri svećenike, medju kojima je kakova razmirica.

Pri svrhi XIV vieka (1395) naš cetinski knez Ivan Nelepić imade, zbog desetine, nekakvu pravdu sa spljetskim nadbiskupom Andrijom, koja medju njima dovrši pristatkom.[1]

U XIV i XV vieku bosanski Franovci imadijahu namastir u cetinskoj županiji, baš na vrelu Cetine. Okolo godine 1512 Turci ga porobiše i zapališe. Još i do danas stoje uzgor cjelokupni zidovi njegove crkve, usred sadašnjeg hrišćanskog groblja. Narod je onu staru crkvu prozvao crkvom sv. Spasa, pošto katolički župnik iz Vrlike na Spasovdan ondje, sa svojim pukom, dolazi, te reče misu i blagoslovi polje.[2]

Jedan izvor od godine 1492 kaže nam da je i u nas u Sinju, već prije tog vremena, bila crkva Blažene Djevice Marije. — Kada je ta crkva sagradjena, i gdje je pravo ona bila, ne znamo. Izvor samo veli da je bila izvan zidova grada, i da su nju Turci razrušili.[3] — Ja ću medjutim opaziti da je utješljivo, što je i u ona vremena sinjska crkva bila posvećena Majci Božjoj; a i znamenito je, što je novi Sinj, ne znajući, nadovezao starinsku tradiciju, metnuvši se pod osobito pokroviteljstvo iste Matere Božje.

---

[1] FARLATI III, p. 337.

[2] ZLATOVIĆ, *Franovci*, p. 33.

[3] THEINER, *Monum. Slav. Merid.* I, p. 532. Doniet ću pripadni tekst u broju IV.

III.

Još prije ovoga vremena u Dalmaciji nastadoše nemiri i ratovi. Za vladanja ugarske kraljice Marije i njezina muža Sigmunda, bosanski kralj Stjepan Tvrdko I, provalivši s vojskom u Dalmaciju, bješe osvojio primorske gradove od Cetine do Kotora, izim Dubrovnika. Za tim predade mu se (22 srpnja 1387) jaki Klis; a do malo priznadoše ga svojim gospodarom svi drugi dalmatinski gradovi, osim Zadra i Nina. Poslie Tvrdkove smrti (1391), njegov rodjak i nasljednik Stjepan Dabiša bi prinudjen povratiti (1393) Sigmundu osvojenu Dalmaciju. Ali se do malo počeše buniti dalmatinski gradovi, jer bijahu obterećeni gotovo nesnosnim porezima, što im Sigmund namećaše, osobito iza nikopoljskog poraza (1396). Već Hrvati s onu stranu Velebita željahu podići na priestolje napuljskog kralja Vladislava, sina umorenog (1386) njihova kralja Karla Dračkoga. Gradovi se u Dalmaciji složiše u istoj misli, te pozvaše Vladislava da dodje i zaposjedne Dalmaciju. — Vladislav, da otme Dalmaciju Sigmundu, ugovori savez sa Stjepanom Ostojom, koji se bješe popeo (1398) na bosanski priestol. Ostoja, nadajući se da kralj Vladislav ne će nikada glavom doći u Hrvatsku i Dalmaciju, te da će ove zemlje, pod njegovom zastavom, Bosni pridružiti, odašalje vojsku u Dalmaciju, pod zapovjedništvom velikoga bosanskog vojvode Hervoja Vukčića, koji stupi ovamo kao namjestnik kralja Vladislava i Ostoje. U lipnju god. 1401 Zadar podiže barjak kralja Vladislava: isto uradiše Šibenik, Trogir i Spljet; pa za njima dalmatinski otoci i svakolika mjesta u pokrajini, osim Dubrovnika i Kotora. God. 1403 dodje u Dalmaciju kralj Vladislav, dopratívši ga u Zadar legat pape Bonifacija IX kardinal Angjelo. Na 5 kolovoza 1403 okruni ga u crkvi sv. Stošije ugarski primas, ostrogonski nad-

Digitized by Google

biskup Ivan Kanižaj. Nastavši kroz to u Hrvatskoj i Ugarskoj preokret u korist Sigmundovu, mjeseca listopada iste godine Vladislav iz Zadra vrati se u Napulj, a Hervoja imenova vojvodom spljetskim *(dux Spalati)*, gotovo s kraljevskom vlašću; ter je Hervoje, kano kakov samostalni vladar, na svoje ime i novce kovao. Hervoje do malo se iznevjeri Vladislavu i priedje na stranu Sigmundovu; a Vladislav, najnepravednijom pogodbom, utanačenom dne 9 srpnja 1409, prodade Mletčićima za sto tisuća dukata što njegovo nije bilo, — našu zemlju, našu liepu Dalmaciju.

Dvie godine iza toga i bosanski vojvoda Sandalj, komu isti kralj Vladislav bijaše darovao Skradin i Ostrovicu, prodade ove gradove (1411) Mletcima za pet tisuća zlatnih dukata.

Mletčani zaposjedoše Zadar, Nin, Novigrad i otok Pag s njihovim kotarima. Puk nije htio znati za Mletčane, nego se držao vjeran svome ugarsko-hrvatskom kralju. U Šibeniku narod se uzdiže proti vlasteli, koja hotijaše predati grad Mletčanima, i svu je iztjera iz grada. Mletčići, pozvani od gospode, poslaše joj u pomoć pet galija i 50 drugih brodova s vojskom i džebanom; ali Šibenčani hrabreno odbiše svaki njihov napadaj. Nu kad je poslie sam kralj Sigmund naredio cetinskom knezu Ivanu Nelepiću (Ivanišu) da, uzprkos volji puka, štiti šibeničke plemiće i povrati ih u grad, a kazni buntovnike, — što je on i uradio, smaknuvši neke kolovodje — narod uzplamti od srdžbe, te za inat dogovori se s plemićima, pa složno predadoše grad Mletčićima (13 listopada 1412). Godine 1413 Spljećani se iznevjere svome vojvodi Hervoju i protjeraše iz grada njegove namjestnike, a njegov kaštio pri moru, uzduž iztočnog zida Dioklecijanove polače, jurišem otmu i razore (1413). Kula, uz voćarski trg, koja bi sagradjena jedno po vieka kasnije, spominje Spljećanima njegovo ime, jer je narod prozva *Hrvojinom kulom.*

Digitized by Google

Godine 1420 Mletčani na silu osvoje Trogir. To je činilo da im se, do 5 dana (28 srpnja), svojevoljno preda Spljet. Iste godine oni zaposjedoše ostrva Brač, Hvar, Vis, pa onda Župu i Kotor: tako da, osim Omiša, koji se je svojevoljno predao god. 1444, i osim Neretve i Makarske s njezinim Primorjem (koje u ono vrieme pripadahu Hercegovini, podložnoj hercegu Stjepanu Kosači), a takodjer izuzevši Dubrovnik i njegovo zemljište, sva primorska Dalmacija sada pade pod republiku sv. Marka.

Godine 1433 Sigmund ugovori mir s Mletcima, po kome hrvatsko-ugarskoj kruni ostade istarska obala, te Obrovac, Zečevo, Zelengrad, Kegljević, Zvonigrad, Plavno, Strmica, Knin, Vrlika, Potravlje, jedan dio Zagore, Petrovopolje, Promina, Miljevci, Sinj i Klis s njihovim kotarima.

IV.

Turci osvojiše (1463) Bosnu. Već je došao red na Hrvatsku i Dalmaciju. Strah i trepet poduze svu Evropu.

Sad je Hrvatima s ove i s one strane Velebita da se bore za svoju vjeru, za svoja ognjišta, za obstanak svoj. U isto vrieme mišice naših otaca valjalo je da postanu branik Evrope, a njihove prsi zid i obkop kršćanstva: *antemurale christianitatis.*

Na veliku žalost, u metežu koji nastade padom Bosne, u stravi, koja svakoga bijaše spopala, zagorska Dalmacija bila zapuštena od kralja i bana svojih, te ostavljena da se brani od nekrsta, kako je sama mogla. Dašto i naše gradove, podložne Mletcima, na kopnu i s mora valjat će da, uz mletačke zapovjednike i šaku njihove redne vojske, brani sam naš narod.

Digitized by Google

Možemo držati za historičku istinu, premda ovo povjest nije zabilježila, da su Turci počeli prodirati u Dalmaciju do malo iza uzeća Bosne, — u osmom deceniju XV stoljeća. Valja da opet ne ćemo se prevariti ako reknemo, da je kopito njihovih angira najprije počelo trti našu Cetinu. Jedan povjestnički izvor kaže da je god. 1476 iz Cetine — ne zna se iz kog mjesta — od turskog straha puk, sa svojim župnikom Jurjem, prebjegao na ostrvo Olib, 40 milja niže Zadra.[1] Drugi izvor od god. 1492 kaže da su Turci već prije razrušili sinjsku crkvu Blaž. Djevice Marije, koja je bila izvan gradskoga zida: pa je s toga papa Inocenco VIII, osobitom pečatnicom od 23 travnja one godine, postarao se da se ista crkva popravi i obnovi, udielivši proštenja kršćanima, koji bi tu crkvu na dan Duhova pohodili i dali milostinju u rečenu svrhu.[2] U ovoj papinskoj izpravi imamo još jedan dokaz da su Turci prije toga vremena navaljivali na Cetinu; a to je što sveti otac naredjuje, da dvie trećine pomenute milostinje budu namienjene za utvrdu grada Nutijaka, izmedju Trilja i Čaporicâ, s desne strane Cetine; pošto onoga grada gospodar, poljički knez Žarko Dražoević,[3] junački se bori proti Turcima *(quique eidem Turchis viriliter resistit).*

Ovim niesam htio reći da je odmah s prva redovita turska vojska spuštala se u Cetinu, i da su odmah započele bojne operacije proti utvrdjenim mjestima. — Ono bijahu četovanja pograničnih Turaka, koji se ovamo zaliećahu da pliene, robe i pale kršćanska sela.

Narod medjutim prestravljen, iz zagorske Dalmacije

---

[1] BIANCHI, *Zara cristiana* II, p. 47.

[2] Cum itaque, sicut accepimus, ecclesia beate Marie extra muros castri Fisigni Spalatensis diocesis per impios Turchos christiano religionis inimicos destructa, et ruine subjecta extitorit, etc. THEINER, *Monum. Slav. Merid.* I, p. 532 sq.

[3] Isti Žarko bio je onda gospodar knežije Brodarića, to jest Trilja.

Digitized by Google

selio je u Hrvatsku i bježao u pomorske gradove pod krila mletačkog lava. Mnoga se čeljad jošte naveze na more i uskoči u dalmatinske otoke.

Kakova je tada bila sudbina Sinja?

Sanudo kazuje da hrvatsko-ugarska država, nekako u početku god. 1508, bijaše zapustila sinjsku tvrdjavu, videći da je ne bi mogla braniti od Turaka. Budući to obaznao spljetski knez Petar Malipiero, posla u Sinj osamdeset mletačkih vojnika da zaposjednu grad; a na 15 siečnja opremi u Sinj zairu pod pratnjom stradiotâ (konjanika) i kneza Žarka Dražoevića. Ali Turci, brojem ih dvjesta, dočekaše na putu karvan, te iz busije udariše na pratioce, koji se razbjegoše, poginuvši stari knez Žarko sabljom u desnici. Uza nj takodjer junačkom smrću pogiboše jedan od mnogih Spljećana što u pratnji bijahu i četiri stradiota (Marko Novaković, Nikola Servo, Juraj Mozo i Marko iz Napulja). Jedan stradiot, Pavao Dražoević, bi zasužnjen.[1]

Godine 1513 nalazimo Sinj opet u hrvatsko-ugarskim rukama. Bijaše mu tada zapovjednikom neki Ivan Izdarmčić. A iste godine ban Mirko Pereny piše podbanu Baćanu, da bi Turci sigurno bili osvojili Sinj, da se Cetina ne bude razlila.[2]

Ljubić kaže da Turci godine 1522 bijahu osvojili Sinj.[3] Ne znamo pak s česa ne htjedoše odmah se tu utemeljiti. Istina je da im je onda najviša briga bila da

[1] Febbrajo. — Venne questi zorni letere di Spalato . . . come havendo Hongari abandonato per dubito di Turchi il loco di Sfegna, et volendo nostri tenirlo azio Turchi non lhavesse, mandono dentro alcuni . . . Adi 15 zener segui la morte dil Conte Xarcho, qual volse accompagnar vituarie andavano a Sfigna, castello abbandonato per Hongari ali confini di Turchi, et per nostri messovi custodia. SANUDO, Arkiv (1863) VI, p. 303. Cf. BOLLETTINO, 1881. p. 182; ZLATOVIĆ, *Vitez Žarko Dražoević* (Danica, 1888. p. 115—124).

[2] . . . nisi fluvius Zetina fuisset innundatus, castrum Zym a Turcis fuisset interceptum. KLAIĆ l. c.

[3] LJUBIĆ, Ogledalo II. p. 108.

Digitized by Google

osvoje Klis, koji bješe ključ Spljeta. Ali Sinj bio je zapleće Klisu. Nu bio ma koji uzrok, rek bi da su svojevoljno Sinj tada zapustili. Hrvati ga pak nanovo zaposjedoše, bolje ga sada oskrbivši vojskom, džebanom i hranom: ter je nekoliko godina odolievao turskim nasrtajima.

Godine 1536 bijaše vojnički zapovjednik Sinja-grada neki Ivan Bilić. Odakle je rodom bio, ne znamo; ni tko ga je na to mjesto postavio. Izvor samo kaže nam da su ga Turci novcem podkupili, i da im je sam dao u ruke grad[1], koji se je nedvojbeno jošte mogao braniti.

Od tada konjski rep i Muhamedov polumjesec za 150 godina ne prestadoše nad Sinjem se vijati.

V.

Za kandijskog rata (1644—1669), Mletčani svu svoju silu uložiše, da spase onaj mal da ne posljednji ostatak svojih posjeda u Iztoku. Za obranu sve Dalmacije i Arbanaške od turskih navala, niesu držali nego 4760 pješadije i 589 konjika.

Mjeseca listopada 1645 bosanski paša padne u Drniš su 6000 vojske, pa krene put Kotarâ. Tri tisuće Turaka sgrnulo se na Ražance; ali samih 60 kotarskih sokolova hrabreno ih dočeka i suzbije.

Druge godine (1646) rat je bjesnio u svoj Dalmaciji, od Dračevca blizu Zadra do Zadvarja.

Godine 1647, mjeseca ožujka, dalmatinski vrhovni providur Leonardo Foskolo sakupivši vojsku od 5000 ljudi posla je, pod zapovjednikom konjičkim gjeneralom Pisanijem, da otme Zemunik. Iza žestoka boja, u kome

---

[1] Ljubić, O. c. II. 138.

Digitized by Google

pogibe 1200 Turaka, Halil-beg prisiljen je predati grad. Zatim su Turci izagnani iz Tinja, Nadina, Vrane, Karina, Obrovca, Velima, Skradina.

U kolovozu iste godine novi bosanski paša Husein Tekelija, su 30.000 ljudi i 20 topova, udari na Šibenik: bio ga i držao obsjednuta 25 dana; ali ga ne mogao osvojiti. Vrati se s toga u Bosnu, poklem bješe izgubio, što od topovskih zrna i mača, a što od bolesti, 9000 vojnika.

U siečnju 1648 dvie hiljade dalmatinskih krajišnika provali u zemljište tursko, i popali Vakup, Srb, Butinšticu, Strmicu i Plavno; pa, s bogatim plienom, natrag se vrati. Do malo gjenerao Foskolo, su 6000 naših krajišnika i 700 konjika, uputi se k Drnišu i ote ga Turcima; dok je u isti mah junak medju junacima Don Stjepan Šurić, sa svojim Kotarcima, robio turska mjesta do Knina. Sam kninski paša glavom morade da bježi izpred njega.

Foskolo zatim, povećanom vojskom, udari na Klis. U to se Tekelija-paša, sa svojom vojskom, spusti niz Prolog, hrleći da Klisu pomoć dade. Ali ga suzbije rečeni pop Šurić: ter Foskolo osvoji Klis.

Sad se Don Stjepan, sa svojom četom, zaletje do Sinja, ali ga turski topovi s grada prisiliše da uzmakne, poklem bijaše nešto malo popalio Sinj i tvrdjavu Nutijak.

Nu evo žalosti. Kada republika sv. Marka utanači mir s Turcima (6 rujna 1669), povrati im u Dalmaciji sva mjesta, osim Klisa, koja im junaštvo naših otaca bijaše otelo. — Ovaj kobni udes kano da je u srdce ranio vas narod.

Medjutim dok se iznovice odredjivahu granice, našim se sokolovima ne dade mirovati, nego se više puta na oružje dizahu, te četovahu na Turčina, provaljujući u njegovu zemlju. Kroz to se proču da je kršćanska vojska pod Bečom, na 11 i 12 rujna 1683, hametom potukla Kara-

Digitized by Google

Mustafinu vojsku od 200.000 ljudi. Ova je viest činila da se još više razplamti bojna zublja u Dalmaciji. Malo i veliko, sve je čeznulo za ratom. Mletački obći providur Lovre Pisani, pismom od 2 studenoga 1683, oglasi stvar senatu, kazavši kako je pokret zahvatio svu zemlju i kako ga on ne može zaustaviti; a takodjer kako mu se nude za rat bosanski kršćani. Pisani pisao je opet, na 2 svibnja 1684, u Mletke, kazujući da u nutarnjoj Dalmaciji sama dva znamenita mjesta, Knin i Sinj, još su u turskim rukama. Potaknuta ovim izvještajima, vlada posla Pisaniju nalog, da potajno oskrbi narod bojnim spravama i odredi kapetane koji će ga voditi na junačka poduzeća.[1]

VI.

Godine 1685 dalmatinski vrhovni providur Petar Valiero nakani da će uzeti Sinj. Skupi vojsku pod Klisom, sastavljenu od 1500 uvježbanih pješaka, od nekoliko četa konjikâ i 3000 dalmatinskih krajišnika, pa zapovjedi vanrednom pomorskom providuru Michieliju, da krene k Sinju i podsjedne grad. Michieli započe napadaj na 1 travnja; a u to prispije poda Sinj Valiero glavom, dovedavši sa sobom obilnu četu dobrovoljaca. Lumbardanje iz dva topa i iz dvie obice, koje neprestano hitahu bumbe, potraja sedam dana; a ostade bezuspješno. Stiže tada gradu u pomoć turska vojska od 10.000, koju bijahu sakupili dva paše, bosanski i hercegovački. Valiero odasla preda nju harambašu Nikolu Žanka, da je sa svojim junacima zauzbije. Žankovo junaštvo bilo je na glasu kod Turaka, i samo njegovo ime

---

[1] Ljubić II, p. 219.

Digitized by Google

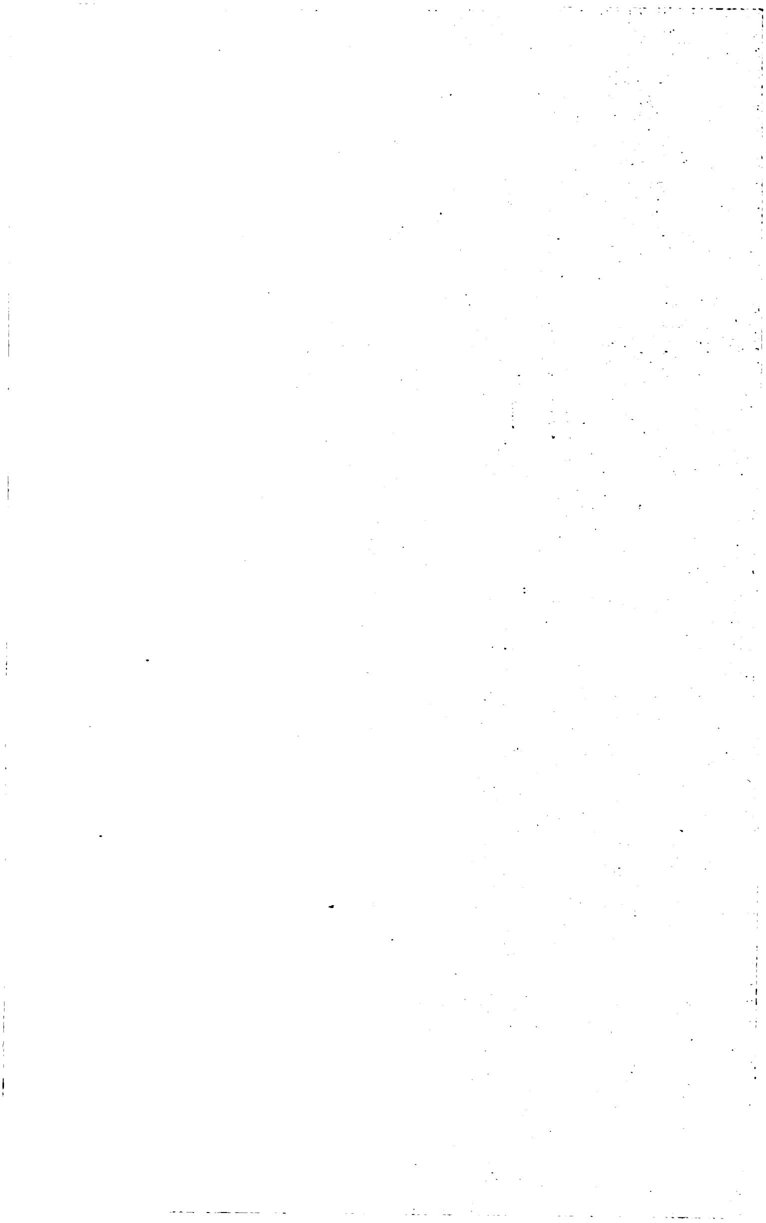

Digitized by Google

Digitized by Google

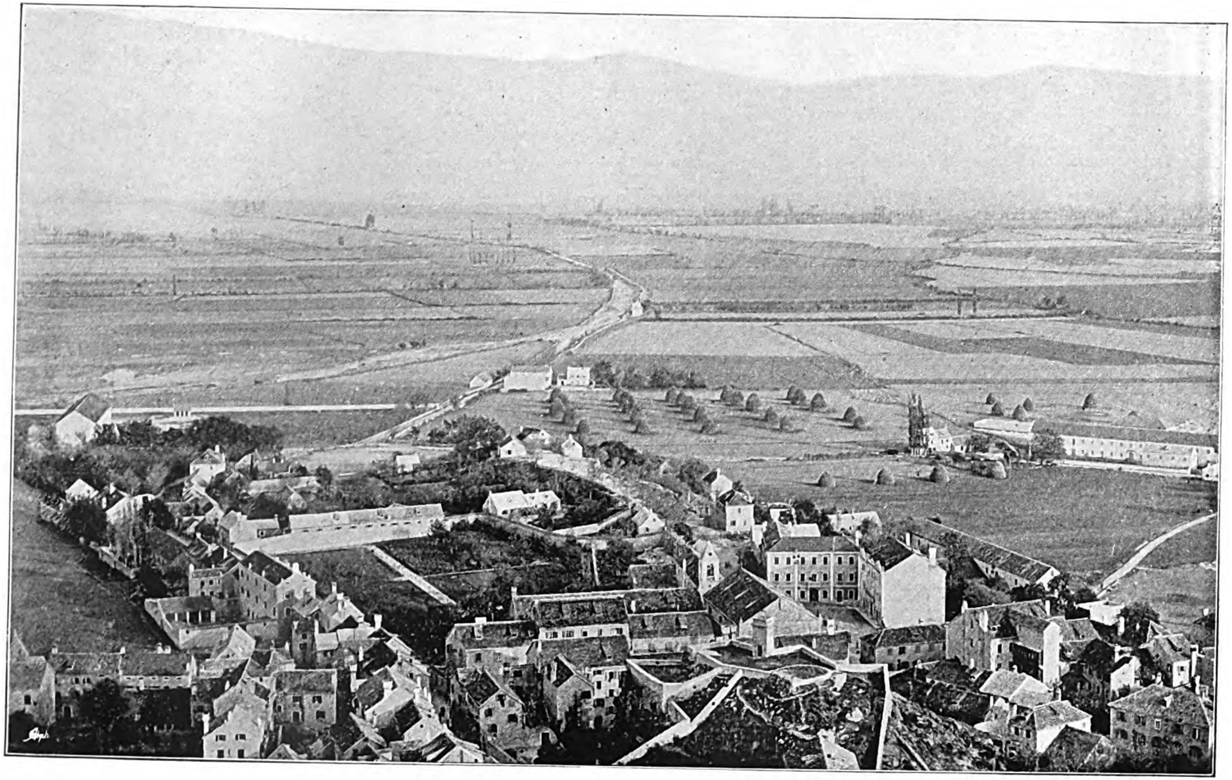

II. Sinj, pogled s grada. Kastner.

Digitized by Google

strah im je zadavalo.[1] Prešavši most, što bijaše malo više Hana, Žanko udari na turski logor; ali mu loša sreća bila. Što da uradi šaka ljudi suproć cieloj vojsci? Žanko morade uzmaknuti. Sjutradan Turci u podpunom redu priedjoše Cetinu; ter, navalivši svom silom, razbiju Valierovu vojsku, koja stade bježati bez obzira, ostavivši na polju mrtvih više od 300 vojnika, medju kojima bijaše koluneo Marijanović. Izmedju zarobljenika bijahu: kašteljanski knez Frano Radoš i kapetan spljetskih varošana Ivan Alberti.

Poradi ovog poraza vlada diže Valiera, prije običnog roka od tri godine, s providurstva, i posla u Dalmaciju Jerolima Kornara.

Novi obći providur htjede okušati bojnu sreću pod Sinjem. Uredivši artileriju, koja sastojaše od dva velika i od deset manjih topova i od četiri obice, te sabravši vojsku od 3000 redovitih vojnika, uzetih iz posadâ i iz mletačkih galija, od 3000 naših krajišnika, i od 600 konjika, primi na Solinu blagoslov vriednog spljetskog nadbiskupa Stjepana I Kosmija *(Cosmi)*, svete uspomene, i uputi se k Sinju: idući najprije uredna vojska pod zapovjednikom vojvodom od Parme, a za njom stupajući Kornaro s krajišnicima, s drugim dobrovoljcima i s topovima.

Vojska osvane pod Sinjem na 25 rujna 1686.

Stojan Janković, koji bijaše u vojsci s Kornarom, ulovi nekako ženu i sina sinjskoga paše.[2] A Kornaro časa ne počasivši svom silom udari na grad. Topovi i obice neprestano sipahu žestoki oganj na veliku kulu više vrata, i kroz nekoliko uri otvoriše široku lazu na bedenu. Sada nastade juriš. Vojnici, kano lavi razdra-

[1] . . . *il suo nome è formidabile a Turchi, et il più accetto a Christiani*: ovako je o njemu Valiero poslie pisao u Mletke. LJUBIĆ II, p. 221.

[2] SMIČIKLAS, *Driestogodišnjica oslobodjenja Slavonije*, p. 119.

Digitized by Google

ženi, lete i penju se uz grad. Mnogi padaju mrtvi; ali ne smeta ništa. Prevalivši prvu obzidu, jurišaju na drugu; a kada i ovu osvojiše, jurišaju na treću, s koje se Turci junački i očajano brane. Nu brzo je i treća obzida uzeta... Slavodobitna kršćanska vojska ni jednome Turčinu ne prosti, nego ih svekolike sasječe.

Držeći se Ljubića, koji je mletačke izvore proučio, ja sam metnuo uzeće Sinja na 25 rujna. U istinu taj se dogadjaj ne može metnuti na Miholjdan, kao što neki bilježe; jer iz jedne izvorne listine, koja se uzdrži u arkivu Konventualaca u Spljetu, proiztiče, da je na 30 rujna 1686 nadbiskup Kosmi imenovao otca fra Jurja Glikovića, onog Reda i namastira, za kapelana sinjske tvrdjave »onomadne« osvojene.[1]

VII.

Od radosti s ove sjajne pobjede, nadbiskup Kosmi nije mogao da u pismu, upravljenu tada sv. Sboru kardinala u Rimu, ne iztakne kako se oslobodjenjem Sinja povratila njegovoj biskupiji »prekrasna cetinska županija, koju darovaše spljetskoj crkvi stari hrvatski kralji«.[2]

Već se razumije, da će se odmah od ovog časa počet razvijati u Cetini kršćanski živalj i duh.

Obično se kaže da Cetina za turskog gospodstva bijaše opustošena, i to je istina; ali se takovo opusto-

[1] ... *nuper* gloriosis armis Serenissimae Reipublicae Venetae acquisito (oppido).

[2] Pulcherrimus comitatus Cetinae, vetus regum Croatiae Ecclesiae Spalatensi donum, in quo Signium oppidum celebre obsidione, et expugnatione recenti. FARLATI III, p. 520. Vidi gore st. 7.

Digitized by Google

šenje ne može i ne smije razumjeti kano da, osim Turaka u utvrdjenim mjestima, nije bilo drugih, ako će i malo, stanovnika. Svi se starenici niesu bili izselili, a i od onih, što u prvoj navali Turaka bijahu pribjegli k moru ili na dalmatinske otoke, mnogi se potle vratiše na svoju djedovinu. Osim njih, i sami Turci pozvaše iz Bosne i Hercegovine mnoge kršćanske porodice, da im teže njihove begluke. Pa eno smo vidjeli pri podsjedanju Sinja pod Valierom (1685) Sinjanina kavalira Žanka gdje udara na Turke sa svojim krajišnicima; a oni jamačno bijahu njegovi zemljaci — Cetinjani. Bio je takodjer Sinjanin starenik Grčić-Filipović Don Ivan, čija junačka djela pjeva naš Kačić.[1]

Nu ako je i bilo kršćanskih stanovnika u Cetini, bijaše ih odveć malo napram današnjem broju naroda. Pravih sela nije bilo, jer kako je naš puk u ovom, kao i u drugim mnogim dalmatinskim krajevima, živio jedino o blagu, sitnom i krupnome, tako bi više puta prenosio svoje ognjište s jednog na drugi pašnjak po brdima i planinama, a kuće mu bijahu kolibe u suhozid, pokrivene slamom i grmom.

Ovi pak naši stanari ne imadijahu stalne duhovne službe, nego su ih, poput misionarâ, periodično pohadjali ili fratri iz Visovca i drugih namastira, ili svećenici iz Poljicâ i drugih mjesta spljetske biskupije, ter im u gori, pod kakvim granatim dubom, misu govorili, izpoviedali ih, vjenčavali ih i rodjenu im djecu krstili.

Oslobodivši se Sinj od Turčina, bi u gradu odmah

[1] Pjesma 72 i 100 izdanja 1889. — Naš Don Ivan bavio se je i knjigom; ter je složio i štampao u Mletcima (1704) jednu duhovnu pjesmu, koja se u crkvi pjevala svake četvrto nedjelje u mjesecu. Iste je godine u Mletcima štampao Divkovićevo *Beside svrhu evangjelja* i posvetio ih nadbiskupu Kosmiju. Sve bosanskim slovima. Cf. LJUBIĆ, *Ogledalo Knjiž.* II. p. 408. Umr'o je na Klisu i bio pokopan u onoj crkvi. Kod nas narod pripovieda da je poginuo u ratu s Turcima.

načinjena nova crkva i Bogu posvećena na čast nebeskoga vojskovodje sv. Mihovila arhangjela; a turska džamija, izpod grada, bi pretvorena u crkvu sv. Jerolima: kako proiztiče iz molbenice jur spomenutog kapelana Glikovića, koji se bješe obratio na providura, pitajući da namakne što je potreba za *novu* crkvu sv. Mihovila, a uz to da njemu dade darovnicu od zemalja što su uz i okolo crkve sv. Jerolima, prijašnje džamije.[1]

Medjutim arcibiskup Kosmi imenovavši Glikovića kapelanom sinjske tvrdjave, istom poveljom dade mu takodjer pastirsku vlast i nad sinjskim krajišnicima, dokle ovima sam ne bi odredio osobitog župnika.[2]

VIII.

Turci ne mogahu prežaliti gubitak Sinja. Htjedoše dakle okušati bojnu sreću; pak će odmah druge godine (1687) bosanski paša Atlagić, su 15.000 vojske i nekoliko topova, licem na 1 travnja, spustiti se preko Prologa, da priotme Sinj, u kome Kornaro bješe ostavio posadu od 500 vojnika pod zapovjednikom Antunom Bollani, dakako utvrdivši što je bolje mogao grad.

Premostivši rieku, Turci podsjedoše tvrdjavu, naperivši svu silu na Korlat (gradsku kulu sa sjevero-zapadne

[1] Supplica acciò dal zelo di V. E. venga essere provvista la nuova Chiesa di S. Michele (ridotta in stato di officiatura, e d'ordine del Monsignor Illmo Arcivescovo consecrata) . . . Implorando anco l'Investitura de' terreni presso e attorno S. Girolamo, fu Moschea, et hora Santuario donato dalla magnanima e larga mano di V. E. alla Serafica Religione Conventuale. — *Arkiv konventualski u Spljetu.*

[2] . . . Tibi cappellano designato in Oppido Signi . . . ut poenitentes tum illius Praesidii, tum etiam Morlaccos audire et eosdem (donec ipsis Morlacchis a Nobis de sufficienti Parocho provideatur) etiam a primo casu Nobis reservato absolvere, ipsisque Sacramenta administrare possis et valeas, tenore praesentium facultatem concedimus et impartimur. — *Arkiv konvent.* L. c.

Digitized by Google

strane); ali žestoki i neprestani oganj s grada ne dade im ni k šancima pristupiti. Kornaro medjutim budući saznao da je turska vojska oklopila Sinj, sabravši na Konjskom čete krajišnika, što bijaše odotud odovud sakupio, pohitje ovamo, i došavši na Dicmo dade izpaliti šest topova za znak Sinju da mu dolazi pomoć. Čuvši Turci da topovi odonda gruvaju, preplaše se i dignu obsadu, te uzmaknu k Livnu. Nu sad će ih, ka' i valja, čapa čapiti; jer se za njima otiskoše u potjeru serdar Stojan Janković i kavalir Don Ivan Grčić, sa svojim krajišnicima, te u ljutom kreševu, kod Hana, pogubiše ih do 2000.[1]

IX.

Ove se iste godine (1687) gjenerao Kornaro spremao da će udariti na Ercegnovi u Boki kotorskoj. Mjeseca kolovoza krenuvši onamo s vojskom, da bosanski Turci ne bi došli Ercegnovom u pomoć, naredi serdaru Stjepanu Jankoviću, da digne na oružje sve krajine i udari na tursku zemlju. Krajine se listom digoše, željne rata na nekrsta. Janković s drugim serdarima (od kojih nekoje spominje bosanska narodna pjesma, a druge Kačić[2]) upade u Bosnu; ter porobivši i popalivši Livno, Duvno i druga mjesta, prodrije u krasnu i plodovitu ramsku kotlinu, kojom teče rieka Rama, gdje je danas turski varoš Prozor, te katolička sela i župe Rama (Proslap), Gračac (Triešnjaci), Doljani i Uzdo.

Ne daleko od izvora rieke Rame i grada Prozora,

---

[1] Ljubić O. c. II, p. 224. Cf. Katalinić, *Storia della Dalmazia* III, p. 147; Matas, *Izvješće*, p. 13.

[2] Cf. Vladić, *Uspomene o Rami*, p. 71—83; Kačić, *Razgovor Ugodni*, p. 262.

Digitized by Google

četvrt sahata od Proslapa, u mjestu što se zove Šćit, baš gdje je nedavno sagradjena velika župska kuća, koja je u isto vrieme redovnička *residencija* (mali samostan), bijaše onda franovački namastir svetog Petra, sagradjen nekako pri koncu XV vieka, u doba kada sinovi svetog Frane u Bosni držahu se prvobitnih strogih propisa svoje *Regule*, te ih krepostno njihovo življenje i ubožtvo označeno i preporučeno u svetom evangjelju, koga se čvrsto držahu, činjaše uzvišenim u očima ne samo kršćanskog puka nego i samih krivovjeraca *bogomila*.[1]

Namastir sv. Petra, do provale Jankovića u Ramu, tri put je gorio i u pepeo bio obraćen. Skrb i ljubav redovnikâ svaki put nanovo ga sagradjivaše. Godine 1557 Turci ga porobiše i zapališe, smaknuvši u njem šest svetih redovnika.[2] Kada drugi put (ne zna se pravo koje godine, ali svakako izmedju 1653 i 1670) bi zapaljen. izgorje u bogatoj crkvenoj riznici do 300 samih misničkih *paramenata*, medju kojim — veli ljetopisac sinjskog namastira — »jedna je bila puna zlata, tako da bi mogla uzgor stati, i kad bi misnik na oltaru kolinom poklonio se, na glavu bi mu skočila«. Po istom ljetopiscu ovaj se požar ima pripisati slučaju, ili bolje rekavši nepomnji ukućana.[3] Treći se požar sbi 1682. O ovom požaru naš izvor veli: »Kad . . . izgori godišta 1682 rekoše da ga užegoše isti majstori, koji ga načinjaše, ne budući darovani od fra-

---

[1] BATINIĆ, *Djelovanje Franjevaca* I, p. 126.

[2] Mučenikoslov *(Martyrologium)* franovačkog Reda ovako ih spominje: *Ramae in Bosnia argentinensi beatorum sex martyrum ab efferatis Turcis occisorum pro Christo.* Znadu se imena petorice od njih: fra Luka iz Broćna, fra Leon iz Vrlike, fra Luka iz Duvna, fra Marko iz Tihaljine i fra Petar iz Rame. — U prekapanju ruševina stare crkve i samostana na Šćitu, god. 1856, bi našasta nadgrobna ploča s ovim nadpisom: *Jam justificati in coelis, quamvis corpora eorum jacent in terris*; a u grobu na drugom kamenu uza slova I. N. R. I. napisana je godina: MDLVII. Cf. VLADIĆ O. c. p. 33. 34.

[3] „Od prvoga (on zove *prvim* baš ovaj požar) sažganja ne znam ti kazat godište; ali sam čuo od starih, da bi užežen od ukućnih nehote". *(Arkiv sinjski).*

Digitized by Google

tara kako su mislili i želili bit darovani«. Kronika sutjeskog namastira kaže, da se je to sbilo u noći dana 15 listopada, i da je zapalio namastir neki majstor hrišćanin iz osvete, što taj dan bješe našao u jelu koščicu, kuhačevim neobzirom upalu; a jer je bila srieda on pomislio da ga fratri hotimice htjedoše omrsiti.[1]

Stojan Janković došavši u Ramu, podje s vojskom k namastiru svetog Petra na Šćit, koji, kako veli naš Filipović, »pravo onu večer, u oči njegova došastja biše posli drugoga (trećega) sažganja posve svršen i dospiven«. Serdar stao se odmah s fratrima dogovarati, kako bi se, s narodom, preselili u Dalmaciju, pod krilo principovo. Možemo promisliti koliko je bilo težko redovnicima za uviek se pozdraviti sa svojom zemljom, svojom postojbinom, svojom crkvom i namastirom svojim, koji baš tada bijahu dogotovili najvećom mukom i velikim troškovima. Ali nije bilo kud kamo: reda je bilo sve pregorjeti i bježati. Već one iste godine (1687), od straha turskoga, bješe pobjegao u Dalmaciju bosanski provincijal Radnić, a preselili se u Slavoniju svi fratri, izim sama gvardijana, iz namastira Olova. Isto uradiše i redovnici iz Srebrnice, a Turci pretvoriše tada njihov namastir u tvrdjavu, iz koje su se odapirali cesarevcima tri puna mjeseca. Nije dakle bilo moguće da fratri ramski ostanu u svome namastiru, osobito sada, kad bi Turci nedvojbeno na njima izkalili svoje bjesnilo, svaljujući na nje krivnju što je Janković provalio u Bosnu i onoliki kvar učinio. »Fratri — veli opet naš sgodopisac — ostat ne smidoše, jer bi Turci rekli da su oni (kršćansku) vojsku naveli, ... i tako š njim *(s Jankovićem)* u Dalmaciju podjoše. Naprtiše na konje ono ruha sakrištije,[2] i prateži druge vrlo malo, a ostalo vojska popade, razjagmi i odnese«.

[1] Vladić, p. 56—58.

[2] Još nam se poteže koji komad crkvenog ruha što onda fratri donesoše iz Rame; ali dvoumim, da li su odanle *paramente* i *dalmatike*, što *ramskim*

Digitized by Google

Nekako o polovici listopada (1687) fratri uzmu iz crkve čudotvornu sliku Majke Božje, te bolnim srdcem i suznim očima rekavši: s Bogom zemljo! s Bogom zavičaju! s Bogom sveta naša kućo! s Bogom liepi Božji hrame! krenu iz Šćita put Dalmacije. Gvardijanu otcu fra Stjepanu Matiću puca srdce od žalosti. Muči ga misao da će turska obiest poganiti onu svetu crkvu, onaj krasni namastir, pa se vraća natrag, te uzevši s ognjišta goruću glavnju, uzpe se uza stube, i zapožari krov obiju velikih sgrada . . . U jedan Božji čas zasuklja k nebu gusti crni dim, a za njim buknuše u zrak stupovi rumena plamena. Gvardijana Matića obuze sjeta, pamet mu se prevrnu, poludi. Valjalo je da ga svežu; i vezana dovedoše ga pod Sinj. O potonjem njegovom udesu ništa se ne zna.

Odlazak fratara iz Rame narodna pjesma ovako opisuje:

„Povedoše fratre i popove,
Ponesoše Gospinu priliku,
Uz nju idje dvanaest fratara.
I podjoše k Sinju bielome,
Od biele odmakoše crkve,
Žao bilo Matić gvardijanu,
Žao bilo prebiele crkve,
Na crkvu se često obziraše:
Prevari se, ujede ga guja!
Natrag se je odmah povratio,
Pa zapali prebielu crkvu.
Kako ju je fratre zapalio,
Odmah se je mamom pomamio.
Sinjani ga mladi uhvatiše,
Svezaše mu ruke naopako,
Svezana ga k Sinju dovedoše.
To se čudo po daleko čulo“.

zovemo. Imamo medjutim jedan mali kalež od srebra pozlaćen, koji je istinito iz Rame donesen, a učinjen je god. 1402. Imamo i jednu staru korobku (piksidu) od srebra pozlaćenu. Ozdo je urezan bosanicom ovaj nadpis: „Ovo je zadužbin(a) Ivana Radića iz Miša“ (sic). Da nije htjelo reći „Omiša“? — Godine nema.

Digitized by Google

Namastiru sv. Petra u Rami pripadahu sve ramske župe, i one Glamoča, Kupresa, Livna, Skoplja, Duvna, Rakitnog; s toga su sada mnoge katoličke porodice, najprije iz ramske kotline, pa iz rečenih mjesta, pošle za svojim duhovnim pastirima; i što se više približavahu turskoj granici sve je više rastao broj dobrovoljnih izseonika.

X.

Iz povjestničkih činjenica navedenih u gornjem broju nedvojbeno je da su fratri, s mnogim bosanskim narodom, došli u Cetinu u jesen god. 1687.

Ova je godina zabilježena i u knjizi znamenitijih dogadjaja sinjskog namastira, koju je, kako sam prije napomenuo, napisao otac Petar Filipović. A ako itko drugi, to je on mogao znati kad su njegovi roditelji s redovnicima ovamo pribjegli, tim više što je i sam u rečenom namastiru živio s Vučkovićem i s drugim od ramskih fratara koji još u životu bijahu.

Kačić, po izvorima što njemu pri ruci biše, slaže se s Filipovićem. On veli da je god. 1687 gjenerao Kornaro poslao kavalira Jankovića, serdara Nakića, Sinobada i mnoge druge, koji porobiše tursku zemlju, i da je s njima iz Duvna pošlo u Dalmaciju 400 *kuća* kršćanskih, ne brojeći mnoge druge što se od Rame i Livna njima pridružiše. »Uskočiše tada, on dodaje, fratri ramski, koji se pod Sinjem namistiše«.[1]

Iz drugih se domaćih uspomena zna da se taj dolazak sbio mjeseca listopada, pred samu zimu.[2] A pošto

[1] *Razgovor Ugodni*, p. 262. A u pjesmi 72 veli: „Na hiljadu i šest stotina — Osamdeset i sedam godina", p. 274.

[2] MATAS, *Prvo Izvješće o c. k. državnom gimnaziju u Sinju*, p. 14.

Digitized by Google

jedna listina od 16 lipnja 1688 govori o fratrima jur nastanjenim u Cetini, kao duhovnim pastirima kršćana, koje bijahu priveli iz Bosne,[1] valja reći da su oni s narodom došli u jesen prošle godine, t. j. 1687. Čemu opet nalazimo potvrdu u drugoj *izvornoj* listini od 17 rujna 1688, koja nam svjedoči da su se ramski fratri već bili smjestili u Spljetu na Sustjepanu.[2]

Pismo spljetskog nadbiskupa Stjepana Kosmija od 7 rujna 1797, upravljeno vrhovnom providuru, veli da su ramski fratri došli u Sinj otrag deset godina: *I Padri di Rama . . . venuti spontaneamente alla divotione (del Principe) già dieci anni.*[3]

Uspomene bosanskih fratara slažu se s navedenim izvorima.[4] Za našu je stvar od osobite znamenitosti turska listina od god. 1687, kojom se svjedoči da je fojnički namastir dao nešto na račun duga ramskog namastira Kasumu-spahiji. Taj vjerovnik, videći da su fratri iz Rame prebjegli u Dalmaciju, tražio je od fojničkih redovnika da mu izplate njihov dug, pošto je Fojnica najbliža Rami, a fratri su iste države jedni i drugi. Tužio je s toga Fojničane sudu. Oni se medjutim prizovu na visoku Kapiju; ali prije neg će im prispjeti iz Stambula povoljan ferman od god. 1688, moradoše dati Kasumu 30 oka bakrena sudja, nekoliko ovaca, i nekoliko oka sira i masla. Jamačno Kasum, iza odlazka ramskih fratara, nije ni malo počasio iskati svoj novac; a uzevši u obzir strah kršćana pred turskim siljem, ne možemo ni posumnjati, da odmah i kroz malo dana fojnički redovnici niesu tražili umiriti Kasuma, davši mu ono nešto. To pak uradiše još god. 1687.

---

[1] *Arkiv sinjskog Namastira.* ATTESTATI. Svezak u kožici *C.* foglio 1.

[2] *Arkiv sinjskog Namastira.* MONUMENTA CONVENTUM SIGNIENSEM SPECTANTIA, Vol. I.

[3] *Arkiv sinj. L. c.*

[4] VLADIĆ O. c. p. 71; BATINIĆ O. c. II, p. 165; *Schematismus Prov. Bosnae*, 1895, p. 116.

Digitized by Google

Spomenimo i nadpis Gospina oltara u Sinju, neka je metnut istom god. 1795. U njemu je kazano da je sveta Prilika u Sinj donesena god. 1687: *Rama fugientes, secum huc detulerunt a. 1687* (.... Pobjegavši iz Rame, sa sobom je ovdje donesoše g. 1687).

Nema se ipak misliti da su te godine i na jedan mah došli u novu svoju postojbinu vas narod i svi ramski fratri; biva i oni što na župama bijahu kano kapelani, pa moguće i drugi što se u onoj prvoj smetnji i metežu po Bosni bijahu razbjegli. Doseljavanje je trajalo i došaste godine (1688); pače i za nekoliko još godina narod je, iz spomenutih krajeva, u Cetinu dolazio i ovamo se nastanjivao. Za to ako nećemo ni paziti na pjesmu, koja kaže da je uz Gospu iz Rame se uputilo *dvanaest* fratara, u listini već prije navedenoj od 16 lipnja 1688, sinjski providur Lovre Zorzi veli da je, s velikim brojem porodica, došlo *dvadeset* redovnika; dok u drugoj izpravi, od 4 ožujka 1689, on isti kaže kako su i kapelani, što pripadahu ramskom namastiru, doveli u zemlju principovu druge vele mnoge porodice *(moltissime altre famiglie)*; tako da su svi ramski redovnici, brojem ih 35, ovamo pribjegli.[1] Isto kaže i Filipović koji, pobilježivši imena 19 misnika, jednoga djaka i jednog lajika, što u ono doba živiše u namastiru sv. Petra u Rami, dodaje: »Bilo ih je i još, ali se od svih ne spominjem. Ovi fratri i š njima mnogi kršćani s Jankovićem u Cetinu sadjoše; takodjer i kapelani niki onda, a niki *posli* s pukom uskočiše«.

Ovo je ključ po kome se može razumjeti kako nekoje listine govore o dolazku fratara i naroda u Cetinu, kano da se to sbilo god. 1688. Tako, n. pr., vrhovni dalmatinski providur Jerolim Kornaro, pismom od 1 ožujka 1689, veli da se napokon *minule* godine izselilo iz Rame

[1] ATTESTATI f. 3.

III. **Sinjski glavni trg.** Kastner.

Digitized by Google

35 fratara, koji dovedoše sa sobom mnogi narod, osim onoga što *prije* bijahu ovamo poslali iz Livna, Duvna, Rakitnog, Glamoča i Rame.[1]

Selitba je dakle, s Gospom, započela pod jesen god. 1687, a dokončala se — što se ramskih redovnika tiče — god. 1688. Ove se godine oni svi nadjoše s ovu stranu Prologa: pa možebit da su istom sada (1688), kao obitelj ramskog namastira, prikazali se pokrajinskoj državnoj vlasti, da utvrde svoj položaj i obstanak.

XI.

Bosanske porodice, koje pribjegoše u Cetinu, najprije se utemeljiše pod Sinjem, blizu grada i u obližnjim mjestima. A kako se je narod množio što rodjenjem, što novim doseljavanjem iz Bosne i Hercegovine, tako su se malo po malo, od 1687—1723, zasnovala cetinska i zagorska sela, od Boraje do Prologa, od Mosora do Dragovića.

Kada naši stari prvi put sadjoše u Cetinu nije bilo traga današnjem varošu Sinju; pače i sam stari varoš uz bedene grada jedva se bio započeo zamećati. »Imamo znati — veli Filipović — da... prije najposlidnjega rata, koji bi medju Mletčanih i Turčinom godišta 1715, ovoga varoša i ovih kuća, koje se sada (1756) oko manastira vide, nije bilo; nego je sve bilo jedno polje odkriveno, i zemlja oranica; i ovo se sve naselilo malo po malo,

---

[1] Finalmente l'anno passato, abbandonando li stessi Padri, al numero di trenta cinque, il loro Convento di Rama, e conducendo seco quantità di Morlacchi, oltre quelli che avevano di prima spinto dalle campagne di Klivno, Duvno, Rachitno, Glamocz e di Rama. ATTESTATI, f. 1 verso.

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

posli kako se mir učinio godišta 1718. A prije ovoga vrimena, odkad je Princip ovi grad osvojio, varoš je bio izpod grada od Bure i Poludne; koga Turčin sa svim razruši onda kad pod ovi grad dodje, i njega za sedam dana bì«.

O cetinskim novim stanovnicima iz onog prvog vremena povjest nije imala što da nam sačuva. Siromašni došljaci valjalo je da misle kako će se okućiti, kako će svak sebi viši ili manji komad zemlje usvojiti i obradjivati ga, nabavljati konje, volove i drugo blago. Što je u Kačića *Razgovoru* kazano o bojnim poduzećima porodice Vučkovića od god. 1687 do 1696 ne može imati povjestničke vriednosti. One su bilježke potekle iz nepouzdana izvora. Potonjim junačkim djelima Vučkovićâ, netko je htio viši sjaj pridodati, napisavši i ono što nije bilo. Pače da uzvisi onu porodicu izvodi joj pleme od srbskog kralja Stjepana Nemanje, koji je imao sina Vučka (?), otca naših Vučkovića. Je li sam fra Pavao toliko bezobzirno lakouman bio, ter je izmislio lakrdiju, ja ne znam. Ako jest, valja reći da nije ni sam Vladimirović pričao laži o svojoj porodici.

Već je prije kazano da u Sinju bijahu dvie crkve: u gradu sv. Mihovila, i pod gradom sv. Jerolima. A bijahu ovdje smještena i dva fratra Konventualca, jedan kao vojnički kapelan tvrdjave i privremeni dušobrižnik starih sinjskih krajišnika, a drugi kao njegov pomoćnik ili drug. Zašto i kad su oni pošli iz Sinja, pravo se ne zna. U našem arkivu o njima nema nikakva spomena: valja da s toga, što naši stari niesu nikada bilježili nego što je njima u korist ili na čast i diku bilo. Istina je medjutim da je Konventualca Glikovića, kao kapelan tvrdjave, zamienio fratar Kapucin. U jednoj izpravi od god. 1697 nalazimo opet, da je nadbiskup Kosmi jur tada predlagao vladi, suproć volji mletačkih vojnika, da digne

Digitized by Google

Kapucina, a dade gradsku kapelaniju ramskim Franovcima jur nastanjenim u Sinju.[1]

Zna se o ovim posljednjima, da pribjegavši u Cetinu, neki od njih tu ostadoše za duhovnu službu svojih zemljaka, nastavljajući kod istih svoj prijašnji apostolski rad, kako nam to svjedoči gjenerao Kornaro u listini od 1 ožujka 1689[2]; veći pak broj njih priedje u Spljet, gdje im gradska Obćina, u dogovoru s nadbiskupom Kosmijem, odredi za stan opustjelu sgradu negdašnjih Benediktinaca na Sustjepanu, koja se u staro vrieme zvala *sveti Stjepan pod Borovima* (de Pinis). Ali jer im življenje tu ne bilo poćudno, vratiše se u Sinj (1696), i smjestiše se sa sjeverne strane grada, gdje je današnji »Sveti Frane«, pošto već tu bijahu dali sagraditi kuću u klačni zid, pokrivši je ševarom, i daskama u njoj prigradivši sobice.

O crkvi svetog Jerolima kod nas nije se sačuvala nikakva uspomena. Nedvojbeno je ona bila gdje je sadašnje groblje sv. Frane, jer se iz mletačkih listina zna da je tu obstajala negdašnja turska džamija, koja je, kako smo vidjeli, pretvorena u rečenu crkvu. Tu su se u principovo vrieme kopali mletački vojnici. Ali opet naš arkiv kaže da su ramski fratri *sagradili* crkvu svetog Frane, pokrivši je šimlom. Valja dakle reći da je negdašnja džamija, a potonja crkva svetog Jerolima bila ili posve malena, ili odveć trošna, te su nju isti redovnici ili preinačili i povećali, ili na nje mjestu iz temelja sagradili novu svoju crkvu, uza svoj namastirić.

Na 1 veljače 1698 bi dignut iz sinjske tvrdjave Kapucin, a mjesto njega imenovan za kapelana jedan

---

[1] *Monumenta Conv. Sign. spectantia* I.

[2] ...*sempre li nominati Padri con gran zelo e carità . . . amministrarono li SS. Sacramenti a detti Morlachi, tenendoli religiosamente istrutti, et ben affetti al rito della S. Chiesa Cattolica Romana, come hoggidì lo fanno nel campo di Cettina, et in altri luochi, dove noi abbiamo collocato Morlachi nuovi abitanti.* ATTESTATI, l. c.

Digitized by Google

od ramskih fratara, komu, odlukom obćega providura Alvisa Moceniga od 5 kolovoza 1698, bi odredjena plaća od 10 dukata na mjesec.

Po svoj prilici mletački vojnici ne bijahu zadovoljni ramskim fratrom; te, promienivši se vrhovni providur, dostigoše opet jednog Kapucina za svog kapelana. Godine 1705 ovaj bi dignut, a zamieni ga drugi Kapucin, neki *Padre Lodovico*. Koliko je vremena ovaj drugi ostao u Sinju, ne znamo; ali svakako nije puno.

XII.

Sad je iznova nastajalo osbiljno vrieme za Sinj i njegovu krajinu. God. 1698 cesarski se poslanici Ottinger i Schlick i mletački povjerenik Ruzzini bijahu sastali u Karlovcima s turskim povjerenicima Rumijem i Maurokordatom, posredujući medju strankama englezki poslanik kod Visoke Kapije Coliers i poslanik francuzki Paget. Tu se, izmedju ostalog, imadijahu konačno opredieliti dalmatinske granice. Ali je Turčin našao svoje zaštitnike proti republici u austrijskim poslanicima i u dvama posrednicima. Kada dakle i same kršćanske vlade brane Turčina, zašto Turci ne bi udarili na mletačko zemljište u Dalmaciji?

Pred svrhu listopada iste godine, serašćer Mustajpaša, zvani Daltaban, su 30.000 ljudi, spusti se preko Prologa; ali se ne usudi udariti na Sinj, nego izašavši na Čačvinu, koja još bijaše u turskim rukama, porobi svu Cetinu, i mnogo roblje odvede. Medju robovima bi i gvardijan sinjskih (ramskih) fratara. Fra Pavao Vučković, koji se, su šest drugih redovnika, nadje na Čitluku, u negdašnjoj kuli bega Sultanovića, fratrima darovanoj, god.

Digitized by Google

1691, od principa. Kada Turci pristupiše kuli, Vučković i drugovi mu braniše se, mećući se na nje iz pušaka. Nesrećom užeže im se prah, a od praha ševar, kojim bijaše kula pokrivena; i tako iz vatre moradoše izskočiti medju Turke, koji posjekoše ih sve, osim Vučkovića. Njega, svezana, predadoše serašćeru; a on ga odvede sa sobom u daleku Babiloniju, gdje sužnjeva pet godina, dokle mu ne bi zadavljen gospodar, poklem bješe imenovan velikim vezirom (1703).

Uz prkos karlovačkom miru (26 siečnja 1699), bosanski paša, koga ime ne znamo, god. 1700 provali s vojskom u Cetinu i porobi sela od Dabra do Rude. Republika ne htjede s toga zametati kavgu s Turčinom. Ali se naši krajišnici od svoje volje odvrgavahu u četnike, pa se, u pograničnim mjestima, junački osvećivahu Turcima.

Ovom prigodom, kaže Vinjalić da mnogi kršćani bijahu pribjegli na otok rieke Cetine, izpod današnjeg sela Otoka; ter da tu, što plotom što kamenom utvrdivši sbježište, odolješe turskoj navali.[1] Na gornjem, sjeverozapadnom dielu toga otoka (koji je dug 840 met., a najviša mu širina 132 m.) brzo se zasnova selo, što se takodjer prozva *Otok*. Tu su sada zemlje oranice; ali se nalazi izobila zida u klak, koji su težaci na površini razvaljivali da ograde današnje njive. Nalazilo se je jošte, kako me osigurava poštovani župnik o. Frano Bilić, grobova, kovina, babaka, svakovrstnih opeka, lončića, bakrica. Tu je dakle bilo prvobitno selo[2] i župa Otok; dok sadašnje selo Otok kasnije postade, i uze ime od prvoga.

---

[1] **Vinjalić**, *Compendio storico.* Cf. **Matas**, *Izvješće* p. 19. 21.

[2] I u *Dnevniku Obsade Sinja* to je mjesto označeno imenom „sela“: *villaggio d' Ottoch, loco isolato nella Cettina.*

XIII.

Iza dviju spomenutih oluja, Sinj se poče mirno, ako će i polako, razvijati. Naroda je uztrajno dolazilo, i svi se doseljenici u cetinskoj dolini osjećahu zadovoljni novom svojom postojbinom.

Na žalost eto opet rata.

Licem na Vodokršće godine 1715 bijaše na konaku kod fratara, u novom njihovu namastiru pod Kamičkom, dalmatinski vrhovni providur Angjeo Emo. Tu dolazi ulak, koji mu nosi crni glas da je veliki vezir Damad Ali-paša u Carigradu, dne 8 minulog prosinca, naviestio rat Mletcima, zatvorivši u tamnicu njezina poslanika Mema.

Odmah se je predvidjalo, da će se rat zametnuti u Dalmaciji; a kod nas se slutilo, da će Turci najprije udariti na Sinj.

Da uspješnije uzmognu braniti Sinj, Cetinjani, podtaknuti mletačkim providurom Jurjem Balbijem, i pod njegovom upravom, ni malo ne počasivši udare na utvrdjena mjesta, što Turci još imadijahu s ovu stranu Prologa, i osvoje Gardun, Čačvinu i Proložku Kulu. Ovo se sve dogodilo mjeseca siečnja 1715. Medjutim je gjenerao Emo što se bolje moglo dao utvrditi grad, obnoviti šance, popraviti sgrade, kule i platna.

Kroz to su Turci u Bosni još od prošle godine spravljali se za rat, i sada je serašćer Mehmed paša pod Kupresom sakupljao vojsku.

Kad se baš doznade da će ta vojska istinito provaliti u Cetinu i udariti na Sinj, puk iz okolice, što imadijaše žita, vune, prediva i drugih stvari nanese u novu crkvu, napunivši je do krova, misleći da će ta nova sgrada biti sigurna pod obranom gradskih topova.

Digitized by Google

Na 23 srpnja puče do tri put prangija na Prologu: — znak što kršćanska straža dade Sinju da je vojska krenula iz Livna. Narod prestravljen, iz daljega bježi i zaklanja se, s blagom, u planinske nepristupne gudure. Otočani, ohrabreni svojim župnikom Fra Stjepanom Vučemilom, odrede čekati neprijatelja na svome ostrvu, pošto ga već prije bijahu umeterizili, nasadivši u okolo visoke koce, i podigavši za ovima braništa od zemlje. Sinjani se zatvore u grad, i s njima Fra Pavao Vučković i drugih šest fratara; a ostali redovnici još prije bijahu pošli u Spljet. — U matici kršćenih onoga vremena, od 20 srpnja do 25 kolovoza od sve sinjske župe nitko nije upisan.

Grad bješe neloše utvrdjen i popravljen od kvara, što mu malo prije trešnja bijaše učinila; a uz to bijaše mu nadogradjen novi šiljati branik. Vojske je u njemu bilo do 700 ljudi, što redovitih vojnika, što naših krajišnika. Providurom sinjskim bijaše tada Juraj Balbi; a uza nj stajaše kao vojni vladalac Plonchet.

Mletčići još prije bijahu pretvorili i Kamičak u bojnu tvrdjavicu, ogradivši ga na vrhu zidom visokim sedam stopa.

U povjesti Dalmacije zlatnim je slovima zabilježena obrana Sinja pri ovoj obsadi i poraz turske sile. Ali jer je ova knjižica napose namienjena Sinjanima, i jer znam da svaki od njih želi imati pred očima cjelovitu sliku ovoga glasovitog boja, doniet ću u došastom broju »Dnevnik Obsade«, hrvatski preveden.[1] Taj dnevnik počimlje na 23 srpnja. Napisao ga je, po svoj prilici, kakov častnik; ali svakako čovjek, koji se onda nahodjaše u obsjednutoj tvrdjavi, te koji u svemu se pokazuje vrlo pametan i umjeren.

[1] *Giornale del blocco ed assedio della fortezza di Sign.* Ovo je prvi put što izlazi u hrvatskom prievodu. Talijanski izvornik što se nalazi u našem arkivu, u nekim drugostupnim okolnostima razilazi se od onoga što bješe objelodanjen u *Bollettino Archeologico* (1885), p. 75—80.

Digitized by Google

XIV.

Neprijateljska vojska spusti se (na 23) niz planinu Prolog i utabori se blizu rieke Cetine.

»Na 24, na sinjskom se polju pokazaše čete turskih konjika, koji u svome bjesnilu popališe mnoge kuće.

»Na 25, jednakom se smionošću zaliećahu i nadalje, paleći ne samo po obližnjem polju, nego i do Dicma, odakle, vrativši se, dognaše mnogo žito.

»Na 26, pokušaše zadobiti selo Otok, mjesto usred rieke Cetine, obećajući dva turska zapovjednika Otočanima, da će ih, sa svim njihovim imanjem, dati odpraviti u livanjsko polje, i da im ne će biti učinjeno nikakva zla: ali Otočani odgovoriše da, osim svoga života, ne imadu nego praha i olova, i da će se braniti do najzadnje kapi krvi. Nu taj isti dan budući Turci zarobili dvie curice, koje bijahu pošle da nažnju trave za blago, doznadoše od njih da u selu ima puno žita i blaga, i da su tu sve (otočke) obitelji.

»Na 27, opremiše dva golema odjela, jedan tatarskih konjika, a drugi sejmena i spahija: prvi da plieni po okolici, drugi da udari na Otok. Obadva im podhvata podjoše za rukom: prvi, jer se stanovnici bijahu razbjegli; drugi, jer se Cetina od samih turskih mrtvaca bila zajazila, pošto veliko množtvo Turaka, što u vodu bjehu skočili da preplivaju do ostrva, tu izgibe što udušeno od vode, što od živoga i neprestanog ognja Otočana, koji se iznutra branjahu; ter preko mrtvih tjelesa, kano preko mosta, drugi jurišaše, i provalivši slabo obkolje, golim sabljama u ruci usrnuše, i izsjekoše oštrim mačem sve Otočane što im pod ruku dodjoše.[1] Žene i

[1] Dakako i njihova župnika Vučemilovića.

Digitized by Google

djecu povezaše u roblje.[1] (Ne spasi se nego 30 osoba, koje umakoše preplivavši Cetinu.[2]) Svi ostali pogiboše žrtva dušmanskog biesa i mučenici vjere. — Turci skupo ovu pobjedu platiše, jer ako naših pogibe 140, njih poginu hiljada. Selo medjutim spržiše ognjem, ne odnesavši ništa.

»Na 28 i 29. nije se spazilo drugo do krupnih konjičkih četa, koje bez prestanka idjahu i dolažahu, prateći veliko množtvo žita i paleći sve kuće i serdarske kule mal da ne do našega obkolja, niti ih u tome tko smetaše do jedinih narodnih poglavica, kojih bješe petnaest, i imadijahu uza se petnaest pješaka, te pogubiše više od jednoga dušmanina.[3]

»Na 30, saznade se od jednog zarobljena Turčina, da neprijateljska vojska imadijaše 60.000 ljudi, i čekaše topovske povorke da udari na grad.

»Na 31, ne vidjesmo drugo do malih četa Tatara, koji dolažahu, kao što obično, da furažiraju (nabavljaju hrane); jer je glavni dio konjika bio pošao da osvoji vrličku i drnišku tvrdjavu. Pa i uzeše prvu, darovavši život vojničkoj posadi, a stanovnike, što se u nju bijahu zaklonili, sve oštrim mačem izsjekoše. Ne bijahu tako sretni pod Drnišom, ter, poklem izgubiše 600 ljudi, moradoše uzmaknuti, ne postigavši druge slave, nego što popališe polje i svu drnišku krajinu.

[1] Naš Rukopis veli: *Le donne e fanciulli fatti schiavi al numero di 340.* Ali ovo mora da bude pogrešno, jer i naš Rukopis kaže da je poginulo 140 Otočana, a poginuli su, veli, svikolici, izim 30 osoba, koje se spasiše preplivavši Cetinu. Dakle na 170 muškića trudno mogaše u selu biti 340 žena i male djece.

[2] Što je medju zaporcima, to se nalazi u našem Rukopisu. — U današnjoj župi Otoka, pri polju Cetine, živi 8 obitelji, koje se zovu „Norac“; a stara otočka predaja pripovieda, da se zato zovu Norci, što su im stari u ono doba, od zuluma turskoga, zaronili s onu stranu, a izronili s ovu stranu Cetine, da se spase od smrti.

[3] Medju junacima, što izidjoše da se ogledaju s Turcima, bijahu: kavalir Don Ivan Grčić, Frano Šurić, Grgo Lovrić i sin mu Pile, Bože Milanović, serdar Bože Vučković i Lovre Tomašević. U žestokom okršaju pogiboše dva Lovrića — dva „orla krstaša“, i još trojica od naših. Turaka poginu sedam.

Digitized by Google

»Na 1 kolovoza, drugo se ne sbi, nego što se pokazaše obični furažeri, ali se ne primakoše na dohvat našega topa.

»Na 2, povrati se u logor onaj veliki odio vojske, koji, kako je prije rečeno, bješe odaslan proti Vrlici; a u večer od njihovih se vatara razpozna da se je sva vojska na iztok pomakla, namjestivši se prema gradu; ali dakako i sada s protivne strane rieke.

»Na 3, Tatari, po običaju, idjahu u šićar, i neki broj spahija zatrkujući se po polju približavaše se, na jedan puškomet, ka gradu; a nitko im se ne odaprije, jer ne imadosmo konjikâ.

»Na 4, poslie podne ugledasmo sve ove glavice, što tvrdjavu okružuju, prikrivene konjicima i pješacima (s množinom zastava), koji pratijahu sve zapovjednike vojske, što dodjoše da razvide pozicije, s kojih će udariti na grad.

Na 5, kad ogranu sunce, svi konjici priedjoše Cetinu i smjestiše se na ovu ravnicu, mimo dohvat topa. Obnoć, iza toga, priedjoše pješaci; a na 6 u jutru ugledasmo njihov logor, tri milje daleko od grada. — Vrhovni zapovjednik namjesti se na jednu glavicu, odakle mogaše paziti na svu svoju ulogorenu vojsku, a uzput vidjeti tvrdjavu, za kojom je jedino čeznuo.

»Na 7, okolo dva sahata po podne, pod jakom pratnjom dodje iz logora glasnik, te se ustavivši ne odveć blizu grada, zaiska da bi predao pisma svoga gospodara našemu predstavniku. Bi poslan u tu svrhu kavalir Don Ivan[1], koji primi četiri lista, upravljena predstavniku i glavarima ove krajine, a poglavito vrhovnoj vlasti u pokrajini. Jedan od ovih listova, pošto bješe otvoren i pisan talijanski, bi uzgred pročitan. Njim seraščer pozivaše našega predstavnika da, prije nego turski topovi zagrme, predade mu grad, koji po pravu pripada sultanu; ne učini li

[1] Grčić.

Digitized by Google

končas ovo što od njega zahtieva, ne će u njemu naći milosrdja, nego će sva gradska posada biti na koce nabijena. Naš neustrašivi predstavnik povrati listove s ovim odgovorom: da mu je naredjeno od njegova gjenerala neka ne prima pisama, i neka odbije svaki dogovor, a brani grad do posljednje kapi krvi svekolike posade. — Glasnik ode, a u gradu svi se spravljahu na obranu.

»Ovog dana naš zapovjednik, poklem drža vieće s odličnijim častnicima, odredi da se ostavi (zapusti) Kamičak, jedno s toga što s mnogih razloga bilo je nemoguće braniti ga, a drugo da se s vojnicima one posade poveća posada gradska. Ova odredba bi (odmah) izvršena.

»Nakon toga, u isti dan, dušmanin postavi goleme čete konjika da čuvaju svaki pristup, popalivši što je još ostajalo kuća na obroncima briegova. Došaste su noći marširali pješaci k tvrdjavi noseći šibače *(fascine)* i turove *(gabbioni)*, a s njima idjahu mnogi obkopari s motikama i gvozdenim lopatama, koji na 4 sahata počeše kopati obkop; ali im veliki jad zadavaše živi oganj što tvrdjava mušketima, granatama i kamenjem na nje sipaše; ter se mnogi svaljivahu mrtvi u obrove što sami bijahu izkopali. Ipak ono jutro, na 6 sahati, ugledasmo da su, na jedan puškomet, okolo grada prikopi načinjeni i da je uradjen protuobkop gotovo nepridobitan; dok napram gradu bijahu smještene četiri topovnice *(batterie)*, od kojih jedna je udarala topom od 20, dvie topovima manjega ušća, a četvrta iz dvie lubarde, od kojih jedna izmećaše taneta od 300 librica, a druga od 100: sve četiri pak (baterije) bijahu takovim turovima pokrivene, da im naši topovi trudno mogahu nanieti kvara. Na 8 dakle neprijatelj mnogim metanjima (hitcima) pozdravi tvrdjavu, a ni ona nije oklievala da mu odvrati, prosuvši na nj žestoku vatru, te iz prvih hitaca ušutka mu onaj top od 20: čim dade mu na znanje kakovi junaci nju brane.

Digitized by Google

»Rečenog dana izgorje varoš[1], izim nekoliko tvrdjih kuća, u koje se smjestiše mnogi neprijatelji; ter iz barbarezkih pušaka mećući se na branitelje kad bi u gradu s jednog na drugo mjesto prelazili, odbijahu ih od zidova. Mnogi pogiboše od njihovih hitaca. Izgorješe taj dan takodjer dvie crkve (Gospina i sv. Frane); s česa, od žalosti proplakaše svi vjernici.

»Na 9, Turci još većom žestinom biše grad, bez oduška hitajući iz lubarada pucarke *(bumbe)*, a iz topova ubojna zrna; ter kroz malo sahati nutarnji dio grada bi na pola razvaljen. Korlat i novi šiljati branik, što bješe dao sagraditi ovaj presvietli providur Juraj Balbi, moradoše neprestano uzdržati oganj iz mušketâ, da zauzbiju onaj što dušmani svedjerno na nas obarahu.

»Na 10, 11, 12 i 13, neprijatelj je svejednako nastavio grad biti, kao što je rečeno, iz lubarada i topova, i toliki nam kvar učini da ni sam vladin predstavnik nije mogao naći zaklona, odakle bi sigurno mogao izdavati potrebite naredbe.

»Grad, jur preošlećen, budući u krajnju nevolju zapao i bio izprobijan ne samo unutra nego i s dvora, dotle da zidovi, što ga za 430 koraka opasavahu, bijahu izpucali, i od svih strana valjalo je da se sruše i otvore široku lazu neprijatelju, naš zapovjednik vidio je da će dušmanin već udariti na juriš; pa je dao shodne naredbe kako ga treba dočekati. Čemu se bilo nadati, to se izkoli. U praskozorje dana četrnaestoga navali na nas neizbrojeno množtvo pješaka, a za plećima im bijahu konjici i čete od pričuve da prilete gdje bi bila potreba. — Najveća sila bješe naperena suproć korlatu novom i staromu, i kroz malo časa neprijatelji se toliko naprieda pomakoše, te zasadiše svoje barjake blizu zidova novog korlata, i kukama se uhvatiše obkolja da gule koce. Mi

[1] Onaj, što sam prije kazao da se zvaše varoš.

Digitized by Google

medjutim ne stajasmo prekrštenih ruku, nego na nje oborismo živu vatru svake vrste, i množtvo ih se svaljivaše na zemlju, žrtve našega gnjeva. Ovo silno jurišanje trajalo je više od tri sahata; ali je navalu uviek odbijala ova junačka posada, koju je kriepila božanstvena pomoć, a hrabrilo je poticanje vitežkih zapovjednika.

»Napokon Turci stanu bježati bez obzira, ne mogavši njihovi paše golim sabljama u ruci nagnati ih da napried srću na očitu pogibao;[1] pa se ne htjedoše ni u logor povući, nego, na buljuke, pobjegoše preko Cetine.

»Serašćer, obznanjen o neuspjehu, dade na svu prešu bubnjati na izkup; i pošto bješe sabrao vojsku, mi vas cieli dan mišljasmo, da će na nas iznova i žešće udariti.[2] Ali se u tome prevarismo; jer u noći izmedju 14 i 15. kad je osvićao dan naše Zaštitnice, na nebo uznesene, tiše tiše on diže svoje topove i vrati se sa svom vojskom u Livno;[3] — a mi ostadosmo oslobodjeni od obsade: premda žalostni za gubitkom tolikih naših vriednih častnika i vojnika. Neprijatelji medjutim odoše pokunjeni, jer njihova vojska, odkad se spusti u Cetinu dokle uzmače, izgubi više od deset tisuća ljudi, izmedju kojih vrlo mnoge visoke častnike.

»O našima mogu reći, da prvi što je zaslužio častan

---

[1] Jedan izvor kaže da se Arnauti bijahu pobunili s toga što se njih same, a ne i janjičare, nagonilo da jurišaju na grad.

[2] Zna se medjutim iz drugih izvora, da su topdžije vas dan ostali uz bojnice u prikopima, i da su nastavili lumbardati grad, ako i nije to bilo prvašnjom žestinom.

[3] Gjeneral Emo sakupivši nešto krajišnika i 250 konjika pod zapoviedju pukovnika Detricoa, ne smjedući s takovom malom četom izaći Turcima na megdan, posluži se ratnom varkom da ih uplaši. S brdâ, od strane Diema, dade hititi u zrak nekoliko prskavaca, kano da daje obsjednutom gradu znak, da mu velika vojska dolazi u pomoć. Možebit da je i ovo štogod uzrokovalo, da serašćer digne obsadu. A znade se opet da, osim pobune Arnauta, i srdobolja je nemilo morila tursku vojsku. — Neprijatelju u preši ostadoše pod gradom ljestve, motike, turovi, velika množina bumba i granata, i nekoliko barjaka.

Digitized by Google

spomen jest naš uviek slavni predstavnik, koga je iver u oko ranio; pa ni još nije od toga ozdravio. Hrabri pukovnik Sentiler bi ubijen iz mušketa, a isto tako gospodin inžinjir D'Andres, i poručnik *kapeletá* Šurić i njegov drug Fra Stjepan, kapelan presvietlog gospod. providura. Ova dvojica, izloživši se pogibelji, jednakom smrću pogiboše.[1] Glavni stražmeštar tvrdje Marescalchi bi ranjen od pucarke. Bijahu takodjer težko ranjena četiri poručnika. K tomu pogibe 35 vojnika, a 46 ih bi ranjeno. — Drugom se slavom dušmanin ne može podičiti«.

Dnevnik dovršuje ovim riečima:

»Ali moram obznaniti Vašu Preuzvišenost da Poljičani, koji čuvahu tvrdjavu Čačvinu, četvrti dan, poslie nego se Turci spustiše u Cetinu, nju ostaviše; i tako je ona u rukama istih Turaka. Nasuprot, kada neprijatelj odredi dignuti logor (izpod Sinja), ostavi i vrličku tvrdjavu; ter su sada u njoj naši vojnici.

»Popis znamenitijih zapovjednika turske vojske:

»Serašćer bosanski paša Ćelić,

»Arbanaški paša Mamut Begović.

»Arbanaški nadzornik Ćelman-paša,

»Alajbeg Kliški,

»Murat paša Norosa u Aziji.

»Alajbeg bosanski,

»Alajbeg hercegovački,

»Alajbeg zvornički.

[1] Otac Stjepan Batarelo, oružjem i propećem pomagaše braniti grad. Tursko ga tane pogodi, kad se bješe prignuo da naperi jedan top proti nekrstu.

XV.

Jedna uspomena namastirskog arkiva kazuje, da odmah druge godine (1716), na 19 srpnja, provali u Cetinu do 5000 Turaka: nu to bijahu četnici, a ne prava redovita vojska. Ali kako Sinjani o njihovu dolazku bijahu obznanjeni tri dni prije, tako se zakloniše u tvrdjavu i izpod nje. Turci, ne imadući topova, i ne smjedući gradu se primaknuti, drugoga zla ne učiniše nego samo što izsjekoše blago koje nadjoše u polju, ter se vratiše u Livno.[1]

Sinjani medjutim, da vječito proslave pobjedu prošle godine, ustanoviše vitežku igru, u kojoj mladi momci, a i zreliji ljudi trčeći na vas mah na konjima pogadjaju kopljem u gvozdeni kolut, koji se zove halka; a to se kod nas kaže »trkati halku«[2]: kao što se veli »odnieti halku«, najboljim uspjehom u nju do tri puta pogoditi.

Trkanje halke započelo je god. 1717. Izprva uviek je bivalo na dan Velike Gospojine. I tim je odmah iz početka, svetkovina Gospina, na 15 kolovoza, u Sinju postala crkveno-narodnom svečanošću.

Za francuzke vlade u Dalmaciji (1806—1814) bijaše prestalo trkanje halke. Sinjani ga obnoviše god. 1818, prigodom posjeta Cesara Frane I; i od toga vremena ova se liepa igra obdržava svake godine na dan rodjenja vladajućega cara; ili, kako obično naš puk veli, na »kraljev dan«.

---

[1] *Monumenta Conv. Sign. spectantia,* Vol. I.

[2] Halku je liepo opisao naš Milinović u *Viencu* god. 1878.

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

IV. **Pazar izpod crkve.** Kastner.

Digitized by Google

godbu da im, po njihovu nacrtu, sagradi crkvu i namastir.

Toga nacrta obstoji i danas jedan primjerak, u drugu osobitu svrhu god. 1702 narisan inžinjirom Antunom Benoni. Crkva je morala imati pet kapela, dvie sa svake strane, i petu veliku iza Velikog oltara. Do crkve, sa sjeverne strane imao se sagraditi namastir, u obliku pravih samostana: liep četverokut s triemovima iznutra na sve četiri strane, a na sriedi bunar. Prednju stranu nacrtana namastira zahvaća današnja fratarska polača na pijaci. Izpod crkve od juga, u istoj liniji crkve i namastira, orisano je crkvište za pokopanje vjernika, u dužinu od 43 metra, a u širinu od 28 met. Zvonik je imao biti sagradjen gotovo na mjestu gdje se sada gradi novi zvonik, od jugo-iztočnog nugla velike kapele do današnjeg javnog puta: što je dostojno da bude zabilježeno; jer se nije ni znalo za stari nacrt, nit se bila sačuvala uspomena o starinskom zamišljaju kad se je proučavalo gdje se novi zvonik ima graditi. — Crkvište s iztočne strane imalo je biti zatvoreno zidom, koji ga je morao spajati sa sgradom zvonika. Vrata su mu (gvozdena rešetka) sa zapadne strane tik uz crkvu.

Dok se gradja pribavljala, Vučković dopade sužanjstva (1698). Ipak u početku došaste godine sam vrhovni dalmatinski providur Alvise Mocenigo III, nahodeći se u Sinju, velikom svečanošću i pred mnogim narodom postavi temelj novoj crkvi, metnuvši, kako kaže jedna listina onog vremena, na glavni kamen kolajnu (medalju) zlatnu od 15 dukata vriednosti. Valja zabilježiti da gradjenje nije započeo rečeni Ragužić, — a ne zna se s česa; — nego Andrija Ruspini, nadzidar iz Bergama. Izprva išlo se polako; ali kad se Vučković vrati iz sužanjstva (1703), radnja je mnogo bolje napredovala. Senat je, na njegovu molbu, za tu gradjevinu, dekretom od

Digitized by Google

28 siečnja 1704, odredio trećinu državne desetine u Cetini za 10 godina, što je, po izvješću (28 svibnja 1705) vrhovnog providura Marina Zana, moglo iznositi do 360 cekina na godinu. Nu ova senatova odredba nije se tada provela u djelo, kako nam svjedoči pismo od 22 ožujka 1713 vrhovnog providura Alvisa Moceniga III na senat. S toga je duždl Ivan Kornelio, dukalom od 4 svibnja 1713, koje izvornik kod nas obstoji, naredio da se iz cetinske desetine, od tada za deset godina, ima davati po 150 dukata za gradjenje sinjske crkve. Fratri su trošili što imadijahu i što mogahu izprositi, a narod je pomagao što je više mogao dobrovoljnim prinosima, te poslujući o sgradi i prigoneći gradju, — stiene, klak, pržinu, drvlje itd.

Crkva, prva sgrada današnjeg Sinja, započeta god. 1699, bi dogotovljena i pokrivena god. 1712. Bijaše duga, od velikih vrata, u zapad, do velikog oltara, u iztok, 80 mletačkih nogu, a široka 43. Četiri pobočne kapele bijahu široke i duboke 18 nogu. Velika kapela, ili ti kor, iza oltara Velikoga, bila je duga i široka 30 nogu, a 26 visoka. Visina ostalih četiriju kapela bila je razmjerno prema visini ove. Svih pet kapela bilo je učinjeno na ćemer. — Pod korom bi načinjena liepa kripta za pokopanje redovnika.

Prije neg će crkva biti dovršena, serdari Vučković i Tomašević i arambaše ove župe, privatnim pismom od 7 ožujka 1711, učiniše ugovor s protom Ruspinijem, da im za 5700 libara u crkvi sagradi 100 grobnica,[1] po 10 za svaki arambašluk; čime bi bila posalidžana crkva sva-

[1] ... con patto che il suddetto Ruspini sii obligato far li muri delle dette cento sepolture a fattura di buon mastro, et incartar le medesime et formarli il volto e tellaro e coperchio di pietra ben lavorata, con suoi incastri, che chiuda bene, et impiombar le fiubbe delli coperchi delle stesse; così che terminate le stesse resti la Chiesa tutta salisatta, come il coro della medesima. MONUMENTA *Conv. Sign. spectantia.* Vol. I.

Digitized by Google

kolika. Ugovorena svota bila je za majstorske ruke; dok oni imadijahu pribaviti svu gradju i dati svoje argatare.

Do tri studenoga 1712, po sudu istoga prota Ruspinija, moralo je biti u sgradu potrošeno četrnaest tisuća dukata, nebrojeći što se nije plaćalo, to jest bezplatne nadnice i prienos gradje. Ruspini, u onom pismu, veli da se ta crkva bude gradila u kakovu gradu, ili drugom mjestu, da bi bila stala više od trideset tisuća dukata.

Uza crkvu, sa sjevera, bi podignuto jedno krilo namastira, od 16 ćelija, nada sjevernim kapelama i sakrištijom. Jer nedostajaše novca, ni tada, niti ikada poslie namastir nije sagradjen po nacrtu. A da kojom srećom bude bio načinjen kako ga ondašnji fratri željahu! Namastir ne bi nikada imao današnje polače, koja je podignuta o polovini ovoga vieka; ali bi redovnici uživali više redovničke slobode, imali bi liep i uredan stan, i ne bi, zbog iste polače, sviet mogao prigovarati umišljenom bogatstvu sinova ubogog svetoga Frane.

God. 1713 i 1714 radilo se i načinjalo iznutra u novoj crkvi i namastiru; a fratri stanovahu kod sv. Frane, Odavle ih prije vremena pogna vatra.

»Godišta 1715 — piše Filipović — u jutro na mlado »lito u Zdravu Mariju izgori manastir, ili ti kuća sv. Frane. »Ovdi ću ti sve potanko kazat, jer sam i ja ondi ditetom »od dvanajest godina bio. Biše kućica od zapada mana»stira, plotom opletena, a ševarom obšivena i pokrivena, »u kojoj ditca manastirska ležahu; pokraj nje peć po»krivena šimlom, i kužina, sve blizu kuće velike ševarom »pokrivene. Dite Ivan, sin Matije Dedića, rečenoga Lokme »(koji pak bi fratar, i u Kninu od debele nemoći mis»nikom umri) prilipi užganu svićicu voštenu k plotu, i poče »gledati u knjige. Svića dogorivši do plota, otište se od pruta, »zapade goruća u plot. Dite ne mogući je prije dobaviti »da ju izmakne, ševar ufati oganj, buknu u jedan čas

Digitized by Google

»kućica i dade plamen. Kud će nesrića! Punu vitar od »Sutine, nagna plamen na peć, a s peći na veliku kuću. »U malo vrimena sve se sažga: osta sama crkva, konji »i štala, a ostalo sve izgori. Tada fratri goli i bosi pri»djoše u ovu zgradju, onda novu, od kojih mnogi po »kućah i po vilajetu razadjoše se, za priživit koji dan, »budući o ničemu ostali«.

Fratri ostadoše malo vremena pri novoj crkvi. A prije smo vidjeli kako je ona, na 8 kolovoza ove iste godine 1715, izgorjela. »Turci — kaže isti Filipović — dadoše joj oganj, i izgori, sa svom zgradjom, do samih zidova«. — Da su Turci zapalili crkvu, svjedoči i sinjski providur Zorzi Balbi, a i obći providur Angjeo Emo. Prvi u pismu od 17 siečnja 1706 veli: *„li loro effetti . . con la loro Chiesa et Convento furono incendiati da Turchi“*. Drugi u pismu od 29 siečnja iste godine kaže: *„Da Turchi li fu incendiata la loro bella Chiesa, et il Convento, con tutto ciò che avevano ammassato dalla carità de Christiani“*. Isto kaže i Vučković u molbenici tada upravljenoj vrhovnom providuru: *„Arrivato il Turco all' assedio di quella Piazza ci abbruggiò la nostra Chiesa grande“*.[1] Katalinić pak veli da neki fratar Galuzzi, kad je rat sinjski započeo, zavadivši se sa svojim starešinama, bijaše pribjegao k Turcima; ter kad oni dodjoše u varoš, da je svojom rukom liepu novu crkvu i namastir zapalio. Naši izvori za to ništa ne znadu, niti spominju kakva talijanskog fratra Galluzzija. Matas, kivan na talijanske fratre, prihvatio je Katalinićevo kazivanje: samo što, u hitnji, shvativši krivo Katalinićevu izreku: *„fuggito ai Turchi“*, prikazao je stvar baš kako ne bi mogla biti; pošto veli da se Galluzzi izmakao Turcima, pak došao k fratrima i s njima se zavadio, itd. Nu kad

---

[1] *Monumenta Conv. Sign.* Vol. I.

Digitized by Google

su Turci došli u Sinj, fratri su jur bili ostavili novi svoj stan i crkvu; pa na 8 kolovoza, kad je crkva izgorjela, tu nije moglo biti ni Galluzzija ni drugih fratara.

XVII.

Kada dovrši rat, Vučković ode u Spljet k drugim redovnicima; a u Sinju ostadoše tri-četiri misnika da uzdrže ovaj puk. Ali sviju njih briga je bila da poprave i iznova pokriju Gospinu crkvu. Živome njihovu nastojanju, u nekoliko godina, ovo podje za rukom. Već godine 1723, Filipović kaže da, »s pomoću principovom i ovoga puka«, bi opet pokrivena crkva i sva sgrada; ter iste godine u prosincu, fratri izadjoše iz Spljeta u Sinj na stanje.

Godine medjutim 1717, dok sveta Gospina Prilika još bijaše gore u gradu, nju okruni zlatnom krunom nadbiskup spljetski Cupilli. Tu krunu dadoše učiniti u Mletcima vojnički častnici one posade, potrošivši za nju 80 cekina.

God. 1724 Vučković nabavi iz Mletaka dva velika zvona.

God. 1729, o trošku dobročinilaca, bijahu nabavljene prve orgulje, koje stadoše 66 cekina.

God. 1733 u Gospinoj kapeli bi načinjen drveni oltar, kada Blažena Djevica oslobodi Sinj od kuge; a izmedju 1738 i 1745 nabavljeni su za istu kapelu crljeni damasti, u koje se potroši 83 cekina i po.

God. 1743, iz ostavštine Ante Zlatarice, sagradjen je od kamena oltar svetog Ante; pošto je istomu Svetcu on ostavio sve svoje imanje, kao što kaže nadpis koji je

Digitized by Google

nad Svetčevim oltarom: *testans universorum fecit haeredem.* Do malo (1746), od iste ostavštine, bi učinjeno za oltar Svetčev 6 srebrnih sviećnjaka.

Godine 1748 bi postavljena Gospa u onaj divni srebrni okvir u kome je i danas. Isti okvir, izradjen u Mletcima, stao je 200 cekina; a nabavi ga, od svojih truda, otac Fra Jerolim Filipović.

God. 1750 biše učinjena, izvan kapela, sa strana oltara Velikoga, dva oltara od sadre, to jest sv. Josipa i sv. Paškala. A Veliki i Gospin bijahu sadrom postavljeni. U isto vrieme i bratimi mrtvih duša učiniše oltar od sadre u kapeli sv. Frane.

Dok je uredjivanje i usavršivanje crkve postepeno napredovalo, dogradjivao se je i namastir.

Godine 1724 dovedoše fratri u svoj obor vodu od Šimčeve kuće, potrošivši za tomruke i majstore, ne brojeći hranu radnicima, 80 cekina. Kasnije ustupiše jedan dio iste vode varošanima, koji u tu svrhu učiniše god. 1745 bunar, što je i sada na pijaci.

Od god. 1738—1745 bi učinjena kuća pod kupu i u njoj peć, od velike kapele u iztok do vrata od obora (gdje je sada dio sjemeništa); takodjer, od nugla crkve k sjeveru do puta, bi pružen zid tesani u visinu, koji je, po jur spomenutom nacrtu, imao služiti za prednju stranu ili ti pročelje namastira. Mi svi malo stariji ljudi u varošu sjećamo se toga zida s velikim prozorima. Na pragu poglavitog ulazka s pijace stajao je ovaj nadpis:

MDCCXL

Cum porta claustrum custodi Conditor Orbis,

Longe ut sint hostes: sit procul omne malum.

Ovaj nadpis, (kog je na žalost, nazad četiri godine, nestalo, pustivši namastirsko starešinstvo, s nekakva estetičnog razloga, da dotični prag bude dignut,) mislim da

Digitized by Google

je sastavio glasoviti Fra Jerolim Filipović, koji je, poslie Vučkovića († 17 prosinca 1735), do svoje smrti (1765) bio »otac« ovoga namastira.

Od 1747—1749, za gvardijanstva Fra Bone Buljana i Fra Marijana Šurića, bi sagradjena na jedan sboj polovica onog krila namastira što od velikih skala ide u sjever, i bi pokrivena ševarom; a za gvardijanstva Fra Petra Vuletića god. 1754, bi metnuto drvlje na rečenu sgradu i sva bi pokrivena criepima (kupom), a iznutra načinjene prigrade i ćelije za redovnike.

XVIII.

Godine 1769 golema nesreća zadesi Sinj. Na 28 studenoga puhala je silna bura, a crne se oblačine po nebu miešale. Oko podne zemlja se vrlo zatrese[1]. Kada prestade trus, koji je neobično dugo trajao, Sinj je bio vas u oblaku od prašine i dima, kan da su se krovovi kuća zapalili. Trešnja se za osam dana često ponavljala: ter strah i trepet svakoga bijaše poduzeo.

Grad razpuče vaskolik, i bilo se bojati da će se vas oboriti. Od potresa se u njemu razori i crkva sv. Mihovila. Gotovo isto se dogodi i novoj crkvi, koje zidovi ne mogahu odoljeti drmanju trešnje, jer bijahu ogorjeli i izslabili od požara god. 1715.

Tvrdjavu nad Sinjem od onog doba Mletčići počeše zapuštati; ali je Gospinu crkvu valjalo iz temelja načiniti. Fratri, varošani i vas cetinski puk najvećim marom i zanosnom ljubavlju prionuše za posao. Posredovanjem pak sinjskog providura Tome Soderinija, mletačka Vlada dade

[1] Ova je trešnja bila obćenita u svoj Dalmaciji.

Digitized by Google

u pomoć, osim druge gradje, devedeset rupa klaka, što je držala zakopane izpod grada naokolo. Dva trgovca, Ivan Glunčević i Jure Milošević, uzajmiše 800 cekina da se radnja započme. Koluneo Stjepan Nakić iz Knina, na čast Gospi, posla 26 balvana. Sinjani i Cetinjani, sa svojim kolunelom Šurićem i serdarom Justom Vučkovićem, darovaše sve ostalo potrebito drvlje. Puk sve krajine nadmetaše se da što u istu svrhu pokloni, ili da bezplatnim nadnicama pripomože. I tako se sbi, da kroz same dvie godine crkva i ondašnji namastir bijahu dogradjeni i pokriveni.

U svu gradjevinu, ne brojeći darovanu gradju i ruke dobrovoljnih radnika, bi potrošeno šest tisuća i četiri stotine cekina; a proto bijaše onaj isti što je sagradio crkvu sv. Marka u Makarskoj, rodom iz Pulje, čovjek pošten i dobar kršćanin.

Crkva je sada znatno bila preinačena. Ona nije više imala one četiri pobočne kapele, nego u debelim zidovima iznutra, s desne i s lieve strane, uza svu visinu bijahu učinjeni prostori na lùk, kako ih vidimo i danas, za 6 oltara. Velika kapela učinjena je po primjeru prijašnje, ali u visinu puno veća. Nu unatoč tomu njezin luk nije razmjeran, pošto, prema visini, preveć je širok.

Do malo biše naručene velike orgulje, i za nje učinjena orkestra nad fratarskim korom.

Godine 1775 bi sazidan današnji stari zvonik.

Godine 1794 bi dogotovljen divni oltar Blažene Gospe, koji učiniše, o svome trošku, Sinjani, za zavjet što ih Gospa bješe sačuvala od kuge god. 1764; a kroz to su uredjeni i drugi pobočni oltari koji su i danas.

Napokon god. 1798 učinjeno je crkveno nebo.

Nu od g. 1816—1819 bijaše potreba popravljati krov i promieniti podstrešnjake, učinivši ih od tvrdoga kamena, mjesto dotadašnjih od mulike.

Digitized by Google

Crkva je puna grobova,[1] u koje se do konca god. 1816 pokopavahu koluneli, serdari, harambaše, i ostala gospoda i pučki poglavari. Grobnice se medjutim ne vide od kad je novi salidž, od žestice stiene, načinjen (1882), u koji bi potrošeno for. 1548.58.

U prvoj polovini ovoga vieka (1843—1844) fratri, koji tada imadijahu u Sinju svoj novicijat, učiniše sebi kor u orkestri organa, protegnuvši ovu nekoliko aršina napried k Velikom oltaru, i tako donji kor ostade na službu vjernika.

Od godine 1861—1863, nastojanjem i velikim trudom vriednoga redovnika O. Fra Špire Tomića, gvardijana ovog namastira, bi izvršeno ogromno popravljanje crkve i vas joj krov iznova učinjen. U radnju, ne brojeći hranu što je mnogim majstorima namastir davao, i ne računajući prievoz gradje namastirskim konjima, bi potrošeno for. 18257.44. C. K. Vlada, iz vjerozakonske zaklade, pošto se radilo o crkvi, koja je u isti mah župnička i jedina u poglavitom od varošâ zagorske Dalmacije, pritekla je u pomoć su 2000 forinta. — I pri ovoj radnji, kao što uviek, varošani i puk ove parokije mnogo su pripomogli. Ugledna i sveta udovica Angjelina Lovrić († 1889) darova tisuću forinta. — Ovom prigodom, na uštrb estetičnom ukusu svetoga hrama, bijaše učinjen na stupove, u donjem dielu crkve, jedan prostrani kor, koji pokrivaše donja dva oltara, a to zbog tjesnoće u crkvi. Ali kad je izkustvo od 13 godina dokazalo da je onaj kor utaman načinjen, jer puk u nj

[1] I izvan crkve Sinjani se najprije pokopavahu u groblje tik uz crkvu s južne strane. A kad se to mjesto napuni, učiniše drugo groblje pred crkvom, gdje je sada velika Masovčića kuća. Mislim da se poslie 1816 nitko tu nije ukopao. U proljeću god. 1848 bijahu odatle kosti prenesene u groblje na iztočnom obronku Žankove Glavice (a jest ih dobar dio strpan i u nekoliko grobnica u crkvi). Groblje Žankove Glavice bi zatvoreno god. 1859; a iz njega ovo baš prošlih dana (u travnju 1898) bijahu prenesene kosti u groblje sv. Frane, gdje se, kako sam na drugom mjestu kazao, jednom pokopavahu mletački vojnici.

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

V. **Narodna nošnja udatih žena.** Kastner.

Digitized by Google

Digitized by Google

ne htijaše, poglavito s uzroka što (osim osoba koje bi uhvatile prednje mjesto) ne mogaše vidjeti misnika na oltaru; da već ne kvari ljepotu crkve, bi razvaljen godine 1876.

Iste ove godine bi uredjen novi Veliki oltar od mramora, i potegnut unutra u kapelu; dočim do tada oltar Veliki bijaše pred njom. Da se ova radnja izvede, valjalo je dignuti gornji fratarski kor, koji je zapremao, u širinu i duljinu, mal da ne svu kapelu. Fratri načiniše tada sebi kor gdje je u staro vrieme bio, dolje na podu, iza Velikog oltara. A za orgulje bi učinjena orkestra nad velikim vratima; i tu bijahu premještene (1876).

U ovu radnju, zauzevši mramorni salidž kapele i ogradu (balaustratu), bi potrošeno 11.550 for.

Godine 1887 bi nabavljeno u Beču novo zlatno misno odielo, koje je stalo for. 1324, i pripadni *velum humerale,* koji stade for. 200. Iste godine crkva nabavi jedan novi kalež pozlaćen (radnja bečka) s pločama ocaklenim na dnu i s patenom, potrošivši for. 241; a takodjer novu veliku korobku *(piksidu)* od srebra pozlaćenu, koja stade for. 315.90, a njezin plaštić for. 20.

XIX.

U razdoblju od 1718—1780 mnogo se svieta bilo naselilo i narodilo u Cetini.

Seljački puk bavio se osobito stokom. Govedâ, konjâ i sitnog blaga u ljudi bilo izobila. A narodu ovakovo življenje bilo i najlagodnije i najkoristnije, pošto krajina u ono vrieme bješe pravo za to sgodna; jer, osim livada po prostranom polju, planine Gnjat, Kamešnica i Svilaja pune bijahu šuma i pašnjaka.

Digitized by Google

Kad se izmedju turske i mletačke zemlje u Dalmaciji zamedjilo (1718), i nastadoše mirni odnošaji, kod nas započe promet i trgovina, ter se kroz rečeno vrieme podobro razviše. Dobrom dielu Bosne, pa i nekojim krajevima Hercegovine, Sinj je bio skela k moru, ter gornjački[1] karvani često silažahu niz Prolog. A kako oni u stanovite dneve prispievahu u Sinj, tako se narod iz okolnih mjesta u one dneve započe stjecati k varošu, da uzmogne s njima trgovati. Ovo bješe začetak potonjih pazara sriedom i subotom[2], a bijaše prava sreća za naše mjesto, koje se trgovinom uputi k blagostanju.

U novom varošu Sinjani zidahu kuće; nekoji baš na zemljištu, koje republika bijaše darovala fratrima. Tako nalazimo pismo od 10 listopada 1737, kojim Namastir ustupa, pod Kamičkom prema pijaci, Nikoli Dediću, Ivanu Jukiću, Šimunu Glunčeviću, Tomi Smoljiću i Petru Čuliću po 9 aršina zemlje da svaki uzmogne sagraditi kuću, a uz nasljedni podatak od 2 librice voska na godinu što bi svaki od njih, i njihovi potomci, imali davati crkvi. Tako opet Namastir, pismom od g. 1738, daje bratimima *Dobre Smrti* i *Svetog Sakramenta*[3] zemljište da načine kuću (gdje je sada Obćina) za svoje skupštine. — U namastirskom zemljištniku, učinjenu god. 1780, ima slika novog varoša kakav onda bijaše. Tu su cjelovito narisani crkva, namastir i sve kuće, što do tada sagradjene bijahu. Ovih je bilo devedeset i sedam; a ponajviše bijahu male kuće. Od njih samo četiri — pet bijahu dvokatnice (od dva tavana); a od ovih dvie same imadijahu po četiri prozora na svakom tavanu.

---

[1] U Sinju sviet kaže: *gornje* žito, *gornje* blago, što dolazi iz Bosne; a ljude zove *gornjacima*.

[2] Ovi su pazari od pamtivieka, ali se ne može označiti kad su započoli.

[3] Bratovština *Dobre Smrti* ustanovljena je g. 1703. Nadbiskup Stjepan Kosmi potvrdi joj ustanove. Druga je bratovština novija; ali se ne zna kad je postala. Nju je francuzka Vlada ukinula god. 1813.

Digitized by Google

Kod nas, kao što u svim nutarnjim krajevima Dalmacije, koje Mletčani zvahu zemljama *nove i najnovije stećevine*, vlasti ni uprave *obćinske* nije bilo za svega mletačkog vladanja. Narod je u svemu neposredno bio podložen državi, koja mu bješe dala zemlje kano pod zakup, uz pogodbu da republici plaća *decimu* (desetinu) i travarinu. Sva vlast bijaše u rukama mletačkog providura naše krajine; nad kojim stajaše obći dalmatinski providur *(Provveditore generale)*, obično stanujući u Zadru, oskrbljen mal da ne neograničenom vlašću.

Poklem, za dalmatinskog providura Angjela Dieda, pred konac prve polovine XVIII vieka, bijahu u Dalmaciji ustrojene krajišničke čete *(cernide)*[1] u narodnoj njihovoj nošnji i njihovim vlastitim oružjem, Sinj je, uz providura, imao svoga kolunela, svog serdara i arambašu. — Prvi koluneo bi Ante Šurić.

Od tada su Mletčani držali u Sinju jednu četu talijanskih konjika *(corazzieri)*; a od njihove kasarne ostade u nas ime *kvartir*. — Kad naši panduri pratijahu u spljetski lazaret trgovce i karvane, što ovdje dolažahu iz Bosne i Hercegovine, za veću sigurnost putem, mletački konjici uza nje idjahu.

Ako u svoj Dalmaciji, po gotovu u našoj krajini nije bilo ni traga putovima za kola. Isto valja reći o bilo kakovu javnom prosvjetnom zavodu, ili školi: ter je, u ono doba, namastir bio jedina škola, gdje Sinjani šaljahu svoju djecu, da im nauče čitati, pisati, računati i talijanski govoriti; — jer im ovo posljednje bilo potrebito za odnošaje s vladinim ljudima i s Mletcima.

U pomenutom razdoblju u Sinju su živjeli mnogi

[1] Ovoj naškoj vojsci, koju je narod zvao *pandurima*, bilo je namienjeno da brani od neprijatelja otvoreno zemljište, dok je za gradove bila najmljena vojska *(obično Niemci)*. Panduri pak življahu kod svojih kuća, samo što bi ih kadkad koluneli i serdari sakupili da se provježbaju u oružju. Od Vlade ne primahu nikakve plaće.

Digitized by Google

dobri redovnici, ljudi prosvietljeni, ljudi suviše od molitve i pokore, pravi sinovi asiskog Serafina; ter se njihovu gorućem maru, njihovim apostolskim trudima, obasjanim izglednim i svetim življenjem, ima poglavito pripisati ako je cetinski puk sačuvao i uzdržao mnoga liepa svojstva, koja ga i danas, uzprkos rastućoj pokvari, čine da živom vjerom, pobožnim osjećanjem i ćudoredjem nadkriljuje svaki drugi puk zagorske Dalmacije.

Vriedno je da štilac ima pred očima imena bar nekojih od onih zaslužnih starih fratara.

Najprvi je Otac Fra Jerolim Filipović. Rodio se od poštenih i dobrih roditelja u Rami, baš kad je narod ondale bježao u Cetinu. Njegova majka, imenom Dorotija, koja već bijaše ostala udovica, ponese ga sa sobom, i s njime se nastani u starom sinjskom varošu: čime Filipović postade Sinjanin. Kada djetić malo podrastao, majka slaše ga na nauk u namastirić sv. Frane. I sam udje u Red; pa će brzo, angjeoskom svojom ćudi i liepom pameću, postati svoj braći uzorom dobrote, rada i učenosti. Dospje filosofijske nauke u Makarskoj, a bogoslovske u Italiji, u Perugji. Održavši iza toga, najboljim uspjehom, učiteljski konkurs u Rimu, bi mu namienjena stolica filosofije u Florenciji. Nakon tri godine učiteljevanja, bi imenovan gjeneralnim lektorom, te poslan u Šibenik da predaje bogoslovlje, a odatle, u istu svrhu, u Budim (Ugarsku), gdje ostade više godina. Vrati se u Dalmaciju kao okrunjeni lektor (*jubilatus*). Bi prvim provincijalom (1735—1738) nove države sv. Kaja (sadašnje presv. Odkupitelja). Još jednom bio je provincijalom (1751—1754). Bi jednom Gjeneralov Povjerenik u franovačkoj državi bugarskoj, dvakrat u svojoj, a četvrti put u Bosni. Bio je takodjer teolog dvaju spljetskih nadbiskupa, Pacifika Bice i Nikole Dinaričića, te i šibenskog biskupa Donadonija. Iza ovih viesti, evo što o njemu dodaje naš arkivar Fi-

Digitized by Google

lipović, koji njemu nije bio u svojti, a živio je s njime u ovom namastiru: »Udilj kako prvo provincijalstvo svrši, svu pomlju i sve nastojanje za korist duša uloži. Mnogo puta pripovida korizme po gradovih od Dalmacije; a najveće ovdi u Sinju, i korizme i sve priko godišta svetkovine. Troje knjige u slavni naš harvatski jezik svrhu nauka krstjanskoga, krstjanskomu Bogoštovju mnogo koristne, na svitlost dade. Upisa u isti svoj jezik mnoge i mnoge razlike predike, a navlastito od Majke Božje, tako plemenite, da čovik umrli i razum naravski više učiniti nemože. Ovo podpuno svidoče njegovi Rukopisi (o Filosofiji i Teologiji), koji se vide i danas u Studiju (učilištu) šibeničkomu. Svidoče rečene troje knjige i njegove predike, od koje mnoge mnogi fratri jesu raznili još za njega živa . . . Što je pak najveće čudo, koje se u njemu vidilo, jest ovo, da što je god upisao, složio i učinio, sve je od prvog pera učinio i upisao«[1]. Otac Glumac u svojim bilježkama kaže, da je Filipović napisao koju hiljadu propoviedi i koju stotinu pohvalnih govorenja u čast Blažene Djevice Marije i drugih mnogih Svetaca; ter da je do smrti trudio za slavu Božju i spasenje duša. Veli jošte, da mu Sinj, njegova otačbina, gdje je on sveto živio i za 40 godina neprestano propoviedao, duguje vječitu zahvalnost. Arkivar pak naš ovako završuje svoje o njemu kazivanje: »Pun godišta i truda, od svojih lita sedamdeset i sedam, a Gospodinovih 1765, na deset decembra, u ovom Manastiru, u komu je najveće pribivao, pripovidao i trudio, u Gospodinu zaspa, i njegovo tilo u grobnicu mrtvih fratara u koru bi postavljeno, i pošteno ukopano«. — Umrije od nenadnje.

Tri godine poslie njega preminu u ovom namastiru O. Fra Petar Knežević, rodom iz Knina. Krotak i ponizan,

[1] O štampanim njegovim djelima, vidi: *Ljubić, Ogledalo* književne Povj. II, p. 420. 463.

Digitized by Google

on bješe svakomu zrcalo dobrote, svetinje, i svih redovničkih krjeposti. Sve njegovo življenje bilo je prava, neprestana molitva; a gdje bi u koru prignuo glavu da promišlja Muku Isusovu, od mnogih suza što bi mu niz lice ronile, pȍd bi tako pokvašen bio te bi se bilo reklo da je tko bukarom tu vodu prolio. Mnoge mu milosti Bog učini po utočištu Blaž. Gospe, i on, iz harnosti, liepo ih je opjevao u svojim duhovnim pjesmama[1]. U Sinju bio je učitelj crkvenog pjevanja i upravitelj crkvenog kora; ter je prepisao čitave korale i sastavio liepe napjeve, pa i jednu hrvatsku misu u tri glasa. Bilo mu je 68 godina, a već je više vremena bio bolestan. Na 8 lipnja g. 1768, poslie podne, zamoli gvardijana da bi ostao s njime u sobi i neišao u kor na Večernju. Gvardian mu rekne: »Vi nieste slabo, i ne treba da budem s Vama«. Dobri Fra Petar opet moli, te gvardian ostade kod njega, samo da mu na žao ne uradi. Bila je subota. Po Večernji fratri iz kora, po ondašnjem običaju, podju svi pred Gospin oltar da izpjevaju letanije. Naš nemoćnik htio da mu vrata od sobe budu otvorena, kako bi čuo i pratio letanije; pa će sklopljenih ruku odgovarati: »moli za nas«. Kada dva pjevača, iza letanija, pred Gospom pjevahu: »Sva si liepa o Marijo«, i glas fratara, ponavljajućih odnosne stihove, po crkvi se i po namastiru razliegaše, bolestnik s njima zajedno, pripievaše Marijinu pohvalu. A kad pripievka dodje na onaj ganutljivi i sladki uzdah: »O Marijo!«, bolestnik, tronutim glasom, odpieva: »O Marijo!«; i s ovom rieči izpusti liepi svoj duh, koji odletje u raj, da s angjelima pjeva hvale Božje i Marijine. — Poslie njegove smrti nadjoše mu tielo opasano gvozdenim *ciliciom* (širokim pojasom od žice s bodljikama okrenutim k tielu).

Da ne spominjem Otca Fra Mihu Matasovića starijega

[1] O njegovim djelima, vidi: LJUBIĆ II, p. 420. 463.

(† 1741), i O. Fra Antu Župića iz Sinja († 1764), koji ovdje sveto živješe i preminuše, kazat ću još dvie rieči o Otcu Fra Andriji Vukušiću, koji takodjer preminu u ovom namastiru, a bijaše rodom iz Mirilovića. O njemu piše naš Glumac: »Ovaj fratar uviek je bio uzor pobožnosti, bogoljubstva i redovničkih krjeposti. Svedjer je bio na molitvi i u razmišljanju. Pun duha pokore i poniznosti, na jednu uru prije neg će izdahnuti, izprosivši od svog starešine dopuštenje, diže se sa svog pokorničkog odra, te obukavši abit i kapuč i opasavši se konopom, pa golim nogama, a rukama sklopljenim i držećim na prsima Propeće, leže na dasku, na koju se postavljaju redovnici kada umru, i naslonivši glavu na tri kupe u takovom položaju mirno izpusti dušu«.

XX.

Pad republike sv. Marka (12 svibnja 1797) uzrokovao je u Dalmaciji prevrat i pravo strahovanje. Kada puče glas: Propao je princip! narod se uzplahiri; a još više kad se proču da će zamieniti duždа mletačkoga Francuzi, koje su naši ljudi, zbog bezakonja svake vrste što se jur do tada u njihovoj zemlji bijahu dogodila, prezirali kao neznabožce. Prije neg će se, bilo kako, u Dalmaciji stvari urediti, u bezsudju i bezvladju bukne, na Božji dan (15 lipnja 1797), prevrat. Težaci spljetski, trogirski, šibenički, pa i drugih mjesta, urcikovani ne zna se pravo od koga, ali svakako prevratnim proglasima, digli se na oružje da na onoj gospodi, o kojoj držahu da su odana Francuzima, izkale svoj gnjev, i uzput se okoriste njezinim imanjem. U Trogiru bi oplienjena Garanjinova kuća, koja taj dan izgubi, osim ostaloga, šest-

Digitized by Google

deset hiljada cekina gotova novca. Drugih trinaest kuća bi opljačkano. Na javnoj plokati bi odsječena glava popu doktoru Silviju Dragacu, kontu Frani Kalifu i njegovu sobaru, rodom Francuzu. Petar Bukareo bi ubijen buzdohanima, a Mihi Gatinu bi zadano više od trideset rana. U Spljetu biše smaknuti ljekar Dotti, te koluneo Matutinović i žena mu. U Šibeniku narod pogubi muža i ženu Bortoletti, a kuću im oplieni, pa razkopa. I po drugim mjestima u Dalmaciji bilo je nemira, i potekla je krv. Srećom Božjom naš cetinski puk, pobožan i mirne ćudi, nije se dao zavesti u vrtlog što bijaše pokrajinom zavladao. Medjutim strahovanje prestade kada, u početku srpnja iste godine, prispje austrijska vojska pod zapovjednikom gjeneralom Rukavinom, pošto Dalmatinci jur bijahu poslali u Beč odaslanike da caru Frani I, kao ugarsko-hrvatskom kralju, predadu zemlju, koja Austriji do malo, kampoformijskim ugovorom (16—17 list. 1797), bi priznata.

Austrija nije htjela uvoditi velikih novosti u upravi zemlje. Zakoni, običaji i uredovni jezik na prvi mah ostadoše koji i bijahu. Dakako nestalo je providurâ; a mjesto njih, odlukom od 17 prosinca 1797, bijahu uzpostavljena tako zvana mjestna starešinstva *(superiorità locali)*, od kojih jedno bilo je u Sinju, a uredba mu bijaše polugradjanska, poluvojnička. I sbor pandurski, odredbom od 16 lipnja 1798, bi preustrojen. Pod odgovornost kolunelâ i serdarâ bi metnuta javna sigurnost dotičnih kotara. U sitnijim parnicama gospodarstvenim, gradjanskim i kaznenim koluneo je bio sudac, proti čijoj odsudi nitko se ne mogaše prizvati na stariju vlast. U svakom selu bi imenovan jedan arambaša i jedan ili dva čauša, te jedan subaša, koji je imao procjenjivati i na raboš bilježiti koliko je tko u selu žita našao, — za biranje desetine.

Naredbom od 17 prosinca 1797 vladalac grof Thurn naredi da bude otvorena u svakom mjestu po jedna javna

Digitized by Google

škola *(scuola triviale)*. Na žalost ova liepa naredba ostade bezuspješna, jer nit je bilo novca, ni učiteljâ, ni učiona. Ipak početkom godine 1798 u Sinju bi uzpostavljena prva javna pučka škola, i bi imenovan za učitelja O. Fra Jerolim Vuletić, komu Vlada odredi godišnju pristojbu od 18 carskih cekina.[1] — U ono doba pučkom učitelju, osobito fratru, nije bilo malo za četiri sahata škole na dan. Tä do jučer mletačka Vlada nije plaćala kolunele nego su 25 karantana na dan, a serdare su 20 (treći dio od forinta), dok je serdar kliški potezao samo pet karantana na dan i libricu beškota.

Austrija drža Dalmaciju do požunskog mira (26 prosinca 1805); a dojduće godine, u veljači, Francuzi nju zaposjedoše (1806—1814).

Za francuzke Vlade nije ni kod nas, osobito prvih godina, sve mirno prošlo; jer je narod vas u obće mrzio na Francuze. Gjenerao Molitor, koga Napoleon posla da zauzme Dalmaciju, prispje s vojskom, preko Hrvatske, u Knin dne 16 veljače 1806. Odatle odasla glavni dio, preko Drniša i Šibenika, prema Trogiru i Spljetu; jedan odio, pod gjeneralom Dumasom, opremi, preko Obrovca i Karina, k Zadru; a jedan odio od same tri satnije, pod pukovnikom mjerništva Poitevin-om de Maureillan, opravi da zauzme Vrliku, Sinj, Imotski i Vrgorac. Kada vojnici Poitevinovi dodjoše u Hrvatce i tu se ulogoriše, puk se uzplahiri i pokaza im svoje negodovanje, svoju mržnju. S toga Francuzi uhvate hrvatačkog župnika Fra Franu Ćurkovića, držeći ga za potutkača one pobune, koja bješe uhvatila mah ne samo u Hrvatcima, nego i u Potravlju i u drugim selima naokolo; i bili bi ga nedvojbeno mušketali, da se za nj ne bude zauzeo konte Dominik Garanjini. Dojduće godine (1807), izmedju drugih

[1] ZLATOVIĆ, *Franovci*, p. 340.

Digitized by Google

Dalmatinaca, bijahu metnuti, kao austrijski pristaše, u zatvor i dovedeni pred vojnički sud u Spljet, gvardijan sinjskog namastira Fra Jerolim Vuletić i Fra Mate Radanović, parok Visoke.[1]

Za gradjansku upravu Dalmacije Napoleon imenova Mletčanina konte Dandola (1806—1809), davši mu naziv *Obćeg Providura* po negdašnjem mletačkom stilu, ugodnu Dalmatincima. Dandolo podieli pokrajinu u četiri kotara, — zadarski, šibenički, spljetski i makarski, a na čelo im stavi tako zvane *delegate*. Pod ovima stajahu vice-delegati, od kojih jedan bijaše u Sinju. Dandolo, odmah prve godine, ustanovi u gradovima i u većim mjestima *Obćine*, i imenova načelnike *(podestà)*. Obćine bijahu na novo preuredjene god. 1811. Te baš od ove godine može se reći, da Sinj ima svoju Obćinu. A načelnik tada bijaše Ante Radonjić. Naš kotar (koji je zauzimao i Vrliku) brojio je onda 19.199 duša.

Godine 1809 nasta i kod nas pokret za Austriju. U proljeću gjenerao Marmont bješe digao vojsku iz Dalmacije, pošavši na pomoć Napoleonu, koji bijaše udario na Austriju. Sad je gjenerao Knežević iz Like, su 2000 Hrvata — medju kojima bijaše i naš fratar Dorotić — došao u Dalmaciju, i u ime cesarevo zauzeo zadarski Kotar, Skradin, Šibenik, Drniš, Knin, Trogir, Spljet i Sinj. Mnogi fratri podpomagahu austrijance. Naš Sinjanin Fra Ivan Milošević, tadašnji gvardijan spljetskog namastira na Dobrom, pred spljetskim varošanima zaokupi Francuze, koji se bijahu skupili da će pokoriti Spljet, i junački ih suzbi, zasužnjivši njihova kolunela Grigoričića. Pače i Klis obsjede i osvoji ga, jer tu bijaše umakao francuzki delegat Gavallà.

Vrativši se pri koncu iste godine francuzka vojska

---

[1] Ovu dvojicu sud nadje pravedne, ter ih pusti slobodne.

Digitized by Google

u Dalmaciju, poslie nego Napoleon, u bitci kod Wagrama, bješe pobiedio Austriju, Milošević iz Spljeta pobježe u Vis na englezko brodovlje, a odanle u Maltu, pa u Palermo; i tu ostade dok opet (1814) Austrija ne zauze Dalmaciju. Iz Sinja pak utekoše u Hrvatsku gvardijan Fra Ivan Živalj i propovjednik Fra Petar Kunac. — Živalj umrije (god. 1814) u Gradiškoj, kao vojnički kapelan, i bi pokopan u Cerniku, kod Franovaca.

XXI.

Doniet ću u ovom broju iz Dnevnika Glumčeva[1] njegove posljednje povjestničke biljezke o našem mjestu, počimljući od god. 1771. Njegovim bilježkama pridodat ću neke novije viesti na znanje potomcima. Ali najprije treba kazati o istome Glunčeviću nekoliko rieči.

Od odličnije ruke, te uglednih i prilično imućnih roditelja, on se rodi u Sinju dne 8 lipnja 1751. Kano odvjetak častne porodice bi kršten od najdičnijeg člana ovog namastira, od prije imenovanog (br. XIX) Fra Jerolima iz Rame (Filipovića); i bi mu nadjenuto ime Anton-Marija. Kod redovnikâ u Sinju izuči prve i ondašnje srednje nauke, do filosofije; a bješe dobar, bogoljuban i uman. Navršivši šestnaestu godinu života, iz same želje da se posveti Bogu, te apostolskom življenju na korist duša kršćanskih, podje u fratre, i učini novicijat u Makarskoj. U Redu zvaše se Fra Josip-Marija. Prvu svetu misu reče u Sinju na 27 kolovoza 1775. Bi učiteljem bogoslovlja u Šibeniku i steče glas vriedna i duboka bogoslovca

---

[1] Rukopis u Arkivu sinjskog Namastira.

Digitized by Google

i slavna popoviedaoca; a propoviedao je hrvatski i talijanski po svim vidjenijim mjestima Dalmacije. Nadje se u Šibeniku u dnevima strahovanja (15—19 lipnja 1797), i svojom rieči pomože mnogo da se razjareni duhovi umire. Pri svrhi godine 1804 bi imenovan za gvardijana i paroka u Sinju, i tu je dvostruku službu obnašao dokle, na 10 prosinca 1806, ne bi učinjen provincijalom. Baš ove god. 1806, gjenerao Marmont bijaše došao u Sinj, te piše o našem Glunčeviću ovako: »Sinjski otac gvardijan učini tada nešto, čemu se imamo diviti, i što je na čast njegovu značaju i vjeri njegovoj. Dalmacija je podložna čestim trešnjama, koje su joj kadkad uzrokovale golemih nesreća. Još im se tragovi vide u varošu Sinju. Potres je razrušio njegovu tvrdjavu, čije nagomilane ruševine ostadoše da biču ovjekovječe uspomenu. — Baš u ono vrieme, o kome govorim, sinjski gvardijan propoviedaše u crkvi svoga namastira, u koju bijaše se sakupio vas puk onog mjesta. Na jedan mah zemlja se uztrese. Svak pohitje da se ustane i bježi. Propovjednik ne maknu se s mjesta, nego gromkim glasom zaupi: *Ćeljadi bez vjere, vi se strašite, a u Božjoj ste kući!* Ončas svak sjede na svoje mjesto, a propovjednik nastavi svoj govor. Ovakova činjenica nedostaje Bossuetovoj slavi«.[1] — Imamo u našem arkivu Brevijar pozlaćen, sa srebrnim zaponcima, što je kasnije (1808) Glunčeviću, kao provincijalu, dubrovački vojvoda (Marmont) darovao.

Dovršivši provincijalstvo, za koga je stanovao u Šibeniku, naš Glunčević vrati se u Sinj (1810), gdje ostade do smrti, kao dekan *(Vicarius foraneus)* nad župama ove krajine i kao otac sinjskog namastira, a u isto vrieme dobrotvor cetinskog puka, komu bi neprestani propovjednik, duhovni prijatelj i savjetnik. Od mladosti do starosti bješe zaljubljen u nauk, pa s toga kad ne bi bio

---

[1] MARMONT, *Memorie* (Milano 1857) I, p. 425.

Digitized by Google

na molitvi, ili pri izvršivanju dužnostî misničkog zvanja, bio je na knjigama. Osobito je bio bogoljuban prema Djevici Mariji: ter i do danas stariji ljudi u Cetini, u svojoj bezazlenosti, vjeruju i kažu, da se fratar Glumac s Gospom razgovarao, a ona s njime. S toga je lako razumjeti da ga je sviet, živa i mrtva, držao za svetca, i da mu je uspomena u cetinskom puku ostala blagoslovljena. — Zar mi svi ne vidjesmo kako mnoga čeljad ide i lize oko njegova greba kod sv. Frane? — Glunčević bio je omalena stasa, mršav i suh u licu. Umr'o je na 2 kolovoza 1839, navršivši 88 godina života radišna, Bogu ugodna i iskrnjemu koristna. — Mladi ljudi, sinovi svetog Frane, idite tragom Glunčevićâ i Filipovićâ, i budite, kako vam Isukrst zapovieda, ovome mjestu so; jer ako so obljutavi ona već ne može da bude ni za što, nego da se prospe na polje i da je ljudi pogaze. Ugledajte se na one vaše otce. U duhu i u radu, u življenju i u nošnji — od siromašne obuće na nogama do ponizna vienca kose na glavi, — jednom riečju, u svemu oni da su vam uzor: pa će vaši trudi uviek biti Sinju izvor Božje blagodati, koji nikad ne će zasušiti; a spomen vaš, kao i njihov, neće poginuti, nego će ostati blagoslovljen u cetinskom puku.

Glunčević bilježi u Dnevniku da je na 2 veljače 1771 godine u svoj Dalmaciji iznenada okrenula žestoka zima (bura, mećava, mraz), ter, našavši se izloženo u našem polju i planini blago, da je izginulo svekoliko: nu opet da je iste godine, kao i dviju sliedećih (1772 i 1773), ljetina vrlo dobra bila.

Prva nerodica bi god. 1782; a to uslied strašnog leda koji i ovaj put bijaše u veljači, te uništi sve usjeve. U svoj Dalmaciji, a napose u Cetini i sinjskoj župi, nasta glad veliki; ter je puk iz Cetine, a jest i iz drugih krajeva, jatomice selio u Bosnu i Slavoniju da se prehrani. Mnogo čeljadi pomrije od glada. Nadodje, za nesreću, ne-

Digitized by Google

kakva čudna pošast, koju naš izvor ne zna označiti, i od nje zaglavi u našoj krajini množina čeljadi, ponajviše mladića, što u podpunoj snazi bijahu, i krepčijih ljudi. Pošast je trajala i došaste godine.

Medjutim godina 1783 bila je odveć rodna svakom vrstom žita, voća i drugih zemaljskih plodova, da je moglo doteći hrane za tri godine. Nu što će se dogoditi? Nekoji od onih što prošle godine bijahu izselili, vraćajući se svojim kućama, donesoše kugu, koja u našem kotaru pomori više hiljada duša. I tako što od kuge, što od glada, što od bježanja kroz one dvie godine u našoj Cetini ne ostade nego polovina prijašnjeg pučanstva. Glunčević dodaje: »Istih godina pade ova krajina sinjska na uboštvo, i nije se jošte (1813) opomenula, premda litina 1783 bila bogata u svoj Dalmaciji neobičajnim načinom.«

Godine 1802 u svoj Dalmaciji i Bosni bi velika i uztrajna suša; ter je godina sasvim izdala. Glad bi u ovim zemljama veliki, još veći nego god. 1782, i narod bi bio izginuo da ne prispješe iz Odese brodovi krcati žita. Ovo se prodavalo posve skupo; nu opet se ljudi znadoše okrenuti i svak sebi pomoći.

Godine 1803 godina bijaše vrlo dobro poniela: što se žita tiče baš kano god. 1783. Kad na 22 lipnja, dan svetog Paulina, iz jutra poslie izhoda sunca, udari Božje vrieme i s njim veliki grad, koji u našem kotaru obi i uništi sve što zemlja bješe dala. Od žalosti i nesreće puk je bio gotovo da očaja. Ipak nije te godine bilo glada, jer ljudi posijaše proso i drugo što šta, i imadoše priličan i dovoljan plod. — Od onda Sinjani svetkuju svetog Paulina, i na njegov dan čine crkveni obhod, da po njegovu zagovoru Bog ih oslobodi od tuče.

Godine 1815 u svoj Bosni bijaše velika morija od kuge. Odanle bolest dodje u Dalmaciju. Dva bjegunca iz

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

VI Djevojačka narodna nošnja. Kastner.

Digitized by Google

Digitized by Google

Makarske, gdje je kuga najviše morila, dodjoše, mjeseca studenoga (1815), u Košute, selo što onda pripadaše turjačkoj župi, i okužiše kuću gdje bijahu primljeni na konak, i još neke druge. Ta dva čovjeka, o kojima izvor veli da bijahu u Makarskoj ukopnici čeljadi pomorene od kuge, podjoše iz Košuta u Rože, selo gardunske parokije. Iz okužene kuće u Košutima, pokle neg u njoj od strašne bolesti umriješe dvie osobe, dodjoše neki u varoš i obidjoše veći dio kuća, pa i namastir i crkvu. Valja da oni vjerovahu da s toga kuga neće više njima i njihovoj kući naškoditi.[1] Medjutim se saznade da se u Košutima pojavila kuga, i na 20 studenoga bi dokazano da sbilja od nje dvie osobe bijahu umrle. U to vrieme upravljaše kordunom od Makarske do Kamenskoga i u Cetini vriedni Katalinić (potonji povjestničar). On metnu pod nadzor i čuvanje za 28 dana sve sinjske kuće, u koje je ulazila čeljad iz Košuta, a navlastito namastir i crkvu. Ova razborita odredba spasi tada Sinj od biča; i Bog dade da kroz 40 dana nitko u našoj župi ne umrije ni od kuge, ni od druge bolesti: pače nitko se u to vrieme nije ni razbolio.

Od ljeta godine 1816 do žetve dojduće godine bi žestoki glad, jer ništa nije bilo rodilo, a najmanje žito, u svoj Dalmaciji i Bosni. Srećom Božjom i ovaj put brodovi donesoše hrane iz Odese, ter je jadni narod, dužeći se i mučeći se, nabavljao da preživе, plaćajući na brodu kvartu pšenice od 6—7 kolonata (talira), isto tako kvartu kukuruza, ječam zdravi po 5 kolonata, a paćeni i na pola izagnjili, te i kvartu bobova zrnja po 3 kolonata.

[1] Stara narodna pripovjedka (o kojoj piše Vuk, a obstoji i kod nas u Dalmaciji) veli da je kuga živa kao žena, ter su je mnogi vidjeli gdje ide zavješena bielom maramom. Kadšto čini da je ljudi nose. Nadje čovjeka, pa mu kaže: ja sam kuga, hajde da me nosiš tamo i amo. Onaj je uprti na karkačo dragovoljno (jer već njemu i njegovoj kući ne će naškoditi), i odnese je bez ikakve muke (jer nije ni malo težka) kud mu ona kaže.

Digitized by Google

Na 15 svibnja 1818 dodje u Sinj cesar Frano I i bi dočekan velikim veseljem i slavljem. Stanovao je u polači Verunčića — danas Oparinoj. Na čast ljubljenom svom vladaru Sinjani trkaše halku, koju odnese Frano Tripalo, djed današnjeg Načelnika i njegove braće; i car mu darova zlatni prsten s draguljima. Glunčević je zabilježio da je vriednost toga prstena 200 zlatnih luigja; ali je to posve puno rečeno. Cesar je odovle na 17 pošao u Dubrovnik, a vratio se opet u Sinj na 6 srpnja, i ostao ovdje do 12 istog mjeseca. Dva dana prije stigla je u Sinj carica Karolina; ter su Sinjani i njoj na čast trkali halku.

Na 12 lipnja car podje u Knin.

Godine 1820, do žetve dojduće godine, bi veliki glad u Cetini.

Kako u Spljetu odavna ne bješe biskupa, dodje u Sinj, u proljeću god. 1822, kao apostolski pohoditelj, krčki biskup Šintić. Kroz osam dana krizmao je u našoj crkvi 9630 osoba; u Vrlici i Kijevu do 600; na Ugljanima 3400; u Radobolju 2800.

Ovdje dovršuju bilježke Glunčevića.

God. 1836, od 20 kolovoza do 3 studenoga, bila je kolera u našoj župi; ali nije baš mnogo čeljadi pomrlo. U varošu pak najmanje: 12—13 osoba.

God. 1838 posjeti Sinj saksonski kralj Fridrik August II. Sinjani odigraše halku, a on dobitniku, Ivanu Lovriću, dade zlatni dobnik s draguljima.

God. 1849 bi načinjen most na Hanu; a god. 1851 onaj na Trilju. Ovim je mostovima u Sinju veći promet i živahnija trgovina postala.

God 1852 bi načinjena česma na pijaci.

God. 1853 bi popločana pijaca.

U početku školske godine 1853—54 franovačka država presv. Odkupitelja ujedini u Sinju svih osam razreda domaće gimnazije. U početku pak došaste školske godine

istoj gimnaziji bi priznato pravo javnosti, s poukom u hrvatskom jeziku; i tako ona postade prvom hrvatskom gimnazijom u Dalmaciji. Od tada sinjska Obćina za uzdržanje iste daje na godinu for. 800.

God. 1855, mjeseca srpnja, pojavi se kratelj (kolera). Pomrlo je u našoj župi mnogo čeljadi; niti su svi pobilježeni u Upisniku mrtvih. Pače tu ih nema nego 119, i to neredovito upisanih poslie neg je kolera prestala (10 rujna 1855). Može se držati da ih bar triput toliko od iste bolesti umrlo.

Godine 1858 bi metnuta u Sinj postaja državnih pastuha.

Obstanak gimnazije dade povod sabiranju starina iz ove okolice. Godine 1860 Fratri na jednoj rudini namastirskog posjeda na Čitluku, baš usred obsega negdašnjeg Aequuma,[1] počeše tražiti rimske spomenike. Na Čitluku Fortis prošlog vieka bijaše vidio liepo izradjenih komada nakića i atulâ (korniža): dok Sinjani, po kazivanju Lovrićevu, na žalost, bijahu odnieli neizbrojene lapide s nadpisima i upotrebili ih u gradjenje svojih kuća[2]; pa, ako je istinito što bi kazano Kataliniću, koji to spominje u svojoj Povjesti, i sami fratri, kad iza potresa od god. 1769 iznova načinjahu crkvu, metnuše u novi temelj više od 60 velikih napisanih stiena, od kojih nekoje bijahu iz mletačkog doba.[3] Jednu čitlučku lapidu odveć liepu, Katalinić kaže da je naš Glunčević poslao u dalmatinski muzej. Godine dakle 1860 bi zasnovan današnji mali namastirsko-gimnazijski muzej; jer bi tada našasta glava,

---

[1] Vidi bilježku 2 na str. 2.

[2] *Osservazioni sopra il Viaggio in Dalm. di A. Fortis*, p. 38. — Još su više seljaci utamanili onih stiena.

[3] *Storia della Dalmazia* I, p. 269. — Čudno je kako Lovrić, koji je baš do malo (1776) pisao svoju knjigu, ovo nije iztakao, dok fratrima on nikad ne prašta, a uz to spominje što se od neizbrojenih nadpisa dogodilo. Ovo me meće u sumnju, da nije kazana istina Kataliniću. Znam jošte da je

Digitized by Google

desna ruka, dva okrnjena srednja prsta lieve ruke ogromnog kipa mladog Heraklesa, i pet rimskih lapida. Ona glava bila bi liep nakit i u prvim muzejima. Nju je, kao što i druge komade spadajuće na Heraklesov kip, opisao čuvar carskog muzeja Dr. Schneider[1]. Na Čitluku našlo se je (1860—1885) drugih mnogih nadpisa, od kojih nekoji su u gimnaziji; a oko dvadeset uzidjano je u fratarskom oboru: našlo se je mramornih stupova s kapitelima, mnogo novaca, stvarî od mjeda i od gvoždja, sudja itd. Po mnienju istog Schneidera Heraklesov kip, kao i veći dio nadpisa našastih na Čitluku, spada u prvo doba rimskih careva.

Muzeju pridodjoše jošte razni darovi od nekojih rodoljuba.

God. 1865, kako sve dalmatinske Obćine, tako i naša postade samosvojna. Prvi načelnik bi gospodin Frano Tripalo pok. Stjepana.

Odciepljenjem sudbene vlasti od političke, god. 1868 bi ustanovljeno c. k. kotarsko Poglavarstvo.

God. 1869 hrvatski jezik postade u našoj Obćini uredovnim, — iza znamenitih izbora mjes. ožujka 1868.

God. 1872 bi smješteno u Sinju c. k. Zapovjedništvo domobranaca i strielaca na konju. Za ove posljednje bi priredjena stara *štalija* (nekadašnje svratište za gornjake).

Ove iste godine počeše hoditi od Zadra do Spljeta — preko Sinja —, triput na nedjelju, tako zvane *tovarne pošte* (Mallepost), koje u stvari bijahu za putnike, a ne za robu.

Na 18 svibnja 1875 prispje u Sinj naš car i kralj

Katalinić pisao jedan dio svoje Povjesti u kući Lovrićâ na Miševici, gdje se i danas vidi uzidjana jedna četverokutna lapida s nadpisom *Divo Aureliano* . . . Možebit da je to dalo uzrok onom prosvietljenom čovjeku da učini kakovu opazku; a onda, za izgovor, moglo mu je onako biti rečeno.

[1] *Bericht über eine Reise in Dalmatien, Separatabdruck aus Arch. epigr. Mitheilungen*, Bd. IX., p. 55—57.

Digitized by Google

Frano Josip I. Varoš i sva krajina dočekaše ga da se ljepše ni bolje nije moglo. U crkvu bi dopraćen pod *baldakinom*. Na svačijem se licu izrazivala radost i veselje; i svak kano da bijaše blažen što mogaše vidjeti svoga kralja i svoju mu neograničenu odanost, vjernost i ljubav izkazati. A i Njegovo Veličanstvo medju svojim Sinjanima bilo je posve zadovoljno, i vanredno se veselo pokazalo. Dakako trkana je tada halka; a dobitniku Mati Boniću Car darova liepi prsten.

Iste godine počeše hoditi brzovozi od Sinja do Imotske.

God. 1878 bi dovedena voda s Miletina pod *kvartire* i učinjena nova česma, koju sviet prozva *Petrovac*, u čast Načelniku gosp. Petru Tripalu.

God. 1879 dodjoše u Sinj zagrebačke Sestre Milosrdnice. — Bogodušna udovica gospoja Angjelina Lovrić, u namjeri da bi one uzgajale žensku djecu ovog varoša u pravom kršćanskom duhu, a i prema potrebama našeg prosvietljenog vieka, dovela ih, darovavši im svoju kuću i sav svoj imetak.

God. 1886 Obćina sagradi, kod Petrovca, veliku kasarnu za domobranstvo.

God. 1890 bi razširen trg pod crkvom i urešen liepim i urednim drvetima (stablima). Tu jednoč bijahu *kamenice* (kamene mjere za prodavanje žita). Ali već god. 1879 bijahu razgradjene, pošto država jur bješe primila nove (metričke ili ćemo reći decimalne) mjere. Ipak i do danas sviet kod nas mjeri žito na staru, — na kvarte, kvartarole i varićake.

Iste godine bi obzidan Kamičak i zasadjen borićima.

God. 1891 bi dopušteno sadjenje duhana, te u Sinju bi načinjena carska magaza za primanje istoga.

God. 1892 bi metnuta u Sinju c. k. državna pošta.

God. 1894 bi zasadjen borovima stari grad.

God. 1895 bi sagradjen veliki kameni most na Panju.

Digitized by Google

God. 1897 bi načinjena iza varoša obćinska klaonica.

Ove godine bi takodjer dovršena radnja uredjenja i zašumljenja potoka Pavjaka, koja bi započeta god. 1881; i ovim je spašena od poplave ciela sinjska ravnica.

Od godine 1890—1898 bijahu prokrčeni i uredjeni seoski putovi, napravljeni tako da se kočijom može ići u pojedina sela naše Obćine.

Od god. 1891—1898 izvedeni su podzemni konali u cielom varošu.

Kroz ovo isto vrieme otvoreno je u Sinju deset živih voda (bunara). Dvie su obćinske, a ostale su privatne.

Od godine 1894 do danas sagradjene su u varošu 23 nove kuće; a od godine 1850 do danas sagradjeno je 105 novih kuća, a popravljeno ih i na više dignuto 49.

Sinj ima sada 453 kuće; a već je pet godina da je u njemu bilo 3000 stanovnika.

U sinjskoj Obćini ima 50 sela. Godine 1811 brojila je sva krajina sinjska (s Vrlikom) 19.199 duša. Godine 1843 naša sama Obćina imala je 24.248 stanovnika. Do 1872 taj broj narastao je do 29.827. Od ovih pripadaše grčko-iztočnoj Crkvi 1287 duša (na Dicmu, Suhaču, Biteliću i po drugim selima[1]). Sada Obćina broji 37.000 stanovnika.

Grb je obćinski trobojni štit, a usred njega, na modrom polju, halkar s kopljem na konju.

[1] Po službenom izvješću od 7 maja 1898 dicmanjske hrišćanske parokije, upravljenu Obćini, u području iste parokije ima sada 110 kuća i 656 duša Parokija se pruža od Tijarice do Lučana i Suhača. (Na Tijarici ima 61 duša u Radunima 76, u Lučanima i Suhaču 101.) Crkva je jedna za sve, u Sušcima (Dicmu). Po izvješću dragovičke župe od 10 maja 1898, ima u toj župi 1325 duša pripadajućih Obćini sinjskoj (u Laktacu, Dabru, Zasioku, Ribariću, Biteliću i Bajagiću).

Digitized by Google

XXII.

Ova knjiga bješe stupila pod tisak kad se u Sinju i u okolici dogodi potres od 2 srpnja (1898). Pa jer sam još na vrieme da o njemu ostavim spomen, k povjestničkim bilježkama posljednjeg broja dodajem i ovu[1] o biču što nas je zadesio.

Štilac ove male radnje već zna da potres, ili kako običnije mi kažemo trešnja, nije u ovom kotaru nečuven, a ni odveć riedak pojav; ali ljudi stari ovakova ne zapamtiše. Pače u istinu se može uztvrditi da, poslije potresa od 28 studenoga 1769, žestinom i kobnim učincima ovomu slična kod nas nije bilo.

Nebo bijaše vedro, a sjeverni vjetar, poklem nego je tri dana duhao, sasvim se bio utišao. Iza noći dosta studne, u 5 sati i 20 časa iz jutra, iznenada zemlja se strahovito uzdrma, a u zraku postade silan šum i huka, dok se u isto vrieme pod nogama velika tutnjava čula.

Lako se domisliti da je svakoga morao obuzeti strah i trepet. U crkvi našlo se taj čas mnogo bogoljubna svieta; te kad se uzdrkta kuća Božja, nastade žamor i krika, gibanje i bježanje. A kako i ne bi, kad se sveta sgrada strašno zanjihala, i u njoj se od njihanja kandila potrnula? Čeljad pak što je još u svojim kućama bila, od straha iznesvješćena, na svu prešu i bezobzirke trči na polje: — i na prozore skakalo se na dvor.

Deset časa nakon prvog, nastupi drugi žestoki udarac: i ovaj s podzemnom tutnjavom, s hukom i šumom u zraku; ali ne bijaše ni jak ni dug kao prvi. Ne treba ni kazivati da se je sviet sada još više ustravio.

[1] U *Obzoru* od 7 srpnja izišao je moj dopis o istom predmetu. Taj dopis, izpravljen i popunjen, ovdje donosim.

Digitized by Google

Sreća od Boga što seljaci u okolici bijahu prije izišli izpod domaćih krovova na težački rad. — Dani su žetve. Svi čili i veseli bijahu prionuli za posao. Kad se zemlja zatrese, mahom prestade veselje i rad: strava je svakoga spopala; svak se zabezeknuo. A kad, iza prvog časa, prirodnim nagonom srdca, obratiše pogled k svojim kućama, pa spaziše da se ove, velikim štropotom, na zemlju ore, svi u jedno grlo zaupiše: Ajme, ako Boga znaš! Ciknuše ženskinje i djeca, i udariše u plač; a ljudi stade pomaganja. Iz polja i s njiva svak leti k svome ognjištu, da spasi što se još spasiti dade. Na Trilju se vidjelo nešto osobita što je veći strah zadavalo. Od visokih se greda s Garduna odvališe velika kamenja, a tako i s Bračke Strane, i u jedan se hip skotrljaše u Cetinu. Ova se iz svog dna uznemirila, uzavrela i zapjenila; i gogoljom je ribu iz sebe na obalu izbacivala. Ljudi mišljahu da je sud svieta.

U varošu medjutim nije bilo posve velika zla. Oštećeno je dakako mnogo sgrada, kojima se krovovi razkriše, dimnjaci popadaše, zidovi se razdrmaše i popucaše. I crkva Blažene Gospe, pored svih vanredno debelih svojih zidova, napukla je na nekoliko mjesta. Ali u okolici Sinja, po selima, s onu i s ovu stranu Cetine, tu je velika žalost, tu je strahota Božja. Sav onaj biedni narod cvili i leleče; a ima i za što: — potres ga je u crno zavio. U Otoku, Rudi, Grabu, Jabuci, Vedrinama, Čačvini, u Strmendocu i na Ugljanima, na Bisku i u Krušvaru, bič je težačke kuće, te sve župske stanove i seoske crkve raztresao i velik kvar učinio. A najviše su stradala sela Čaporice, Trilj, Gardun, Vojnić, Košute i Turjaci. U svim ovim mjestima nema ni jedne sgrade a da je ostala neoštećena. Što velim? Osim gdjekoje pojate, nema ni cigle kuće, ako se nije oborila, da joj zidovi iz temelja ne razpukoše. Liepe školske sgrade na Vojniću, na Trilju i u Turjacima

Digitized by Google

tako su se prosule, da ih više nije moguće popraviti. Isto reci i o crkvama Turjaka, Garduna i Vojnića. Zidove im vidiš na sve krajeve i u svakom smjeru razpuknute; a pukotine im takovu sliku predstavljaju, te bi joj podobu mogao naći u umiesenu tiestu ili kruhu kad je već posve uzašao ili ti uzkisao. Već je vlast politička dala naredbu da budu srušene. Da je zemlja svuda razpucala, samo se kaže; a pukla je na više mjesta i javna cesta, što iz Sinja vodi na Ugljane. Župničke kuće na Trilju i u Turjacima većim se dielom sasvim zgrominjaše. Turjaci napose — ovo selo s podneva najbliže Sinju — danas niesu nego razvaline. Tu opet i u Košutima našlo se je pod ruševinama četvero mrtvih; a što u ta dva sela, što na Trilju i Vojniću bilo je trideset težko ranjenih. Od ovih sjutradan preminula je u Turjacima jedna djevojka od 18 godina.

Jadni i kukavni narod, iza lanjske nerodice i glada minule zime, sad je eto ostao bez krova i pokrova!

Ovdje u mjestu nema bilo kakova seismometra; ali se zna da je potresu bio pravac od sjevera k jugu. A i ovo je istinito da je on bio okomiti potres. Koliko je sekunda prvi udarac trajao, ne bih znao kazati. Činilo se, s neugodna i strašiva utiska, da je dug više neg je bio. Poslie prva dva udarca, onaj dan i došastu noć bilo ih je još mnogo; ali je trus već postao valovit. A kako je god. 1769 zemlja se tresla cielih osam dana, tako ovog puta, evo je petnaesti dan, još se nije sasvim umirila. Prvih pak dana, osobito na Vojniću i u Turjacima, gotovo neprestano se treslo. Osmi dan, u petak pred ponoći, udarac je bio dosta žestok. — Kroz prvu nedjelju dana u varošu mal ne svak noćivao je na dvoru. Šatore je poslužila vojnička uprava.

Da nas milostiva Djevica Marija učuva od daljnih nesreća, onaj dan potresa, u 7 sati iz jutra, svi se redovnici skupiše pred njezin oltar, i pred čudotvornom Prilikom,

Digitized by Google

jer za troškov

novac

zakl

Zamisao ... u djelo ... ostade pakom

VII **Gospina crkva iznutra.** Kastner.

Digitized by Google

sa množtvom pobožnog svieta, izpjevaše njezine letanije i crkvenu molitvu »Zdravo Kraljice«. Osmi dan bila je zahvalna svečana misa. A na 13 ovoga dodjoše k milostivoj Gospi bogoljubni hodočastnici iz Čaporica, Trilja, Vojnića, Garduna i Turjaka, sa svojim župnicima. M. P. gospodin župnik Trilja i dekan, Don Šimun Simunić, izpjevao je glagolski svečanu misu.

XXIII.

Davna je želja Sinjana da bi se sagradio novi zvonik; a od njega je baš prava potreba bila; jer stari, na krovu crkve, ima 50 godina da je toliko trošan, te, uza sve periodičke popravke i podpačivanja, valja se čuditi kako još stoji uzgora. Zato, u početku god. 1881, fratri bijahu pozvali gosp. Andriju Perišića, zakupnika i nadzidara iz Spljeta, da čuju bili se dalo, i uz koji trošak, na istom temelju i nutrnjim zidovima starog zvonika sagraditi novi. Perišić napravi nacrt, po kome zvonik mogaše se sazidati na istome mjestu, ali na novom temelju; a gradjevina bi došla 15.000 forinta, — ne računajući klak, pržinu, vodu i priegon sve potrebite gradje; ne računajući takodjer podumjentu, i sav zid na njoj do vrh krova namastira: jer za troškove svega ovoga valjalo bi da misle fratri mimo gore naznačenu svotu. Odakle toliki novac? Pitati u tu svrhu od Vlade iz vjerozakonske zaklade za namjestnikovanja u Dalmaciji baruna Rodića, uzaludan bi bio posao, jer je svak znao da on, kao hrišćanin, nije bio prijatelj katoličkim zavodima i zadrugama, dok je svoje umio štititi i milovati.

Zamisao dakle o zvoniku, pošto ne bijaše sredstava da se u djelo izvede, ostade pukom željom.

Digitized by Google

Digitized by Google

Pri svrhi proljeća god. 1884, inicijativom c. k. ondašnjeg Namjestnika, baruna Stjepana Jovanovića, ona misao oživje; i on joj dade novi pravac, predloživši da bi se, o trošku vjerozakonske zaklade, sagradio ovoj crkvi pristojan zvonik.

Poznato je da je Jovanović izprva zazirao od narodne stranke u Dalmaciji. Ali čovjek oštrouman i poštena srdca, na namjestničkoj stolici brzo uvidje da se u hrvatskom narodu ne smije, a i ne može uspješno vladati protinarodnom politikom. Pa kako negda, za francuzkog vladanja u Dalmaciji, Marmont htjede najprije se sprijateljiti s Franovcima, koji upravljahu velikim brojem župa, tako i Jovanović, znamenitim dobročinstvom, htjede ih k sebi pritegnuti, uprvši oči u glavni njihov Namastir u Sinju.

Stvar je pak postala i razvila se ovako.

Jovanović bijaše došao u službeni pohod u Sinj. Poklem bješe razgledao crkvu, htjede da ga povedu odakle će vidjeti zvonik. Tada reče fratrima, neka pitaju od Vlade da im sagradi novi zvonik, koji je posve potrebit; a i pravedno je da im to Vlada uradi, kad je već njihova crkva jedina u Sinju, a u isti mah župnička za ovaj varoš i njegovu okolicu. Vrativši se pak u Zadar, ne prodje nego malo dana kad eto šalje naredbu ovdašnjemu c. k. Poglavarstvu, da ončas upravi poziv ovomu Namastiru i obćinskom upraviteljstvu neka kažu koliku bi svotu oni mogli doprinesti za novi zvonik, što se ima sagraditi. A jer Obćina nije mogla dati odgovora, a da prije ne sazove vieće, Namjestnik pospješnicom dade zatražiti od Poglavarstva, da čim prije opremi u Zadar što je prvom naredbom od njega iskano.

Namastir medjutim, spisom od 28 lipnja 1884, izjavi da prilaže svotu od 5000 forinta.

Vlada je tražila jošte da Namastir dade učiniti nacrt kakov želi. U tu svrhu fratri dobaviše iz Spljeta inžinjira

Digitized by Google

Markoću, za izvid zemljišta i prouku. Nacrt, s dotičnim proračunom, Markoća izradi do 22 travnja 1885.

Medju ljudima koji tada bijahu na upravi u Obćini nekoji naginjahu na mnienje da bi se Zvonik sagradio na pročelju crkve.

Namastir nije mogao na to pristati, pa je spisom od 5 svibnja 1885 odgovorio ovako:

»*a*. Zvonik na pročelju naravno bi sobom nosio izmjenu cieloga pročelja; a to bi odveć povećalo troškove. Ovim se ne veli, da Namastir ne misli i ne želi, u svoje vrieme, sagraditi crkvi arhitektonično lice. Ali se sada treba ograničiti na ono što je neobhodno potrebito, — na gradnju zvonika.

»*b*. Onakov zvonik ne bi se dao izvesti bez povrede nutrnjeg ukusa i skladnosti svetoga hrama; jer dok bi ga valjalo u crkvu unieti, trebalo bi orgulje s njihova mjesta maknuti, a smjestivši ih, ma bilo gdje, izpalo bi na štetu estetike. Da ne kažemo ništa kako se ne vidi, gdje bi mogle biti namještene; a jamačno s njihova ogromnog objema, ne bi nipošto mogle stajati na desno ili lievo zvonika, — kako je to obćinski odbor predlagao.

»*c*. Kad bi zvonik na onome mjestu bio sagradjen, odnio bi od nutrnjeg prostora crkve na salidžu koliko bi njegovi *piloni* zahtievali, a u orkestri kolika bi sva njegova prostorija bila. Uzevši pak u obzir da je crkva, prema broju puka, sasma malena, tako da pri mnogim svečanostima više stotina duša ostaje vani, kako bi se igda moglo tražiti da ona, ma bilo koliko, jošte bude sužena u unutrašnjem njezinu prostoru?

»*d*. Napokon onakov zvonik nosio bi sobom neizbježivu nepristojnost, da za zvonenje i slavljenje svaki put imalo bi se ili dolje niza svu crkvu, ili gore kroz vas iztočno-zapadni dio namastira, pa onda kroz orkestru, izmedju svieta, prolaziti: što bi pri najsvečanijim crkvenim

Digitized by Google

funkcijama ne malu pometnju u kući Božjoj uzrokovalo; a bez nesgode i dosade svieta ne bi se moglo ni obavljati, osobito kad je velika naloga u crkvi«.

Valja medjutim priznati da općinski odbor nije se bez uzroka i razloga protivio gradjenju zvonika na mjestu označenu u nacrtu Markoćinu, jer je zvonik imao vas izlaziti na dvor prema javnom putu a pri dnu kapele velikog oltara. S toga je Namastir istim onim spisom izjavio, da odustaje od prijašnje misli, i predložio da se sagradi zvonik s protivne strane uz produženje velike kapele (jer je ovo produženje odmah u prvoj namisli bilo), sa strane fratarskog obora.

Sad je Obćina, u vieću od 8 lipnja 1885, odredila dati za novi zvonik for. 3000.

Dok se još spisi izmjenjivahu, nemila smrt pokosi (8 prosinca 1885) Namjestnika Jovanovića; koji ponese sa sobom u grob svoj zamišljaj. — Pisac je ovih crta tvrdo uvjeren, da Jovanović bude još, kao dalmatinski Namjestnik, poživio 3—4 godine, da bi dotle bio sinjski novi zvonik učinjen i dogotovljen. Jovanović imao je energične volje, a uživao je velik ugled u Beču, gdje su mnogo bile cienjene njegove sposobnosti i zasluge, koje bješe stekao najprije kao gjeneralni konsul u Sarajevu, pa kao zapoviedajući gjenerao pri okupaciji Hercegovine (1878) i pri ugušenju ustanka u Krivošiju (1882).

Poslie Jovanovića, očito se vidjelo da Vlada, sad pod jednom sad pod drugom izlikom, gleda zamećati posao, samo da ne da ništa iz vjerozakonske zaklade.

Najprije ona stade iziskivati da se Namastir i Obćina vežu na golemiji prinos; a kad se oni tomu odazvaše, prvi povisivši svoju svotu od 5000 na 8000 forinta, a druga, po zaključku obćinskog vieća od 15 lipnja 1888, svoju od 3000 na 6000, onda se susljedice stvarahu nove težkoće.

Digitized by Google

Kroz to inžinjir Inchiostri načini (1887) dva druga nacrta. Jedan nije se mogao primiti, jer ne bi bio pristojan za ovo mjesto; drugi izticao je novu misao, to jest da se zvonik sagradi prema putu, ali da se unese u kapelu. Na ovom temelju Obćina se i Namastir podpuno složiše. A prema ovoj misli, pošto Namjestništvo nije htjelo odobriti ni ovaj Inchiostrov nacrt, kao ni Markoćin, Namastir zamoli gradjevnoga savjetnika pri Namjestništvu, gosp. Bortolottija, e bi on dao izraditi novi nacrt kakov sam zna da će Vlada odobriti. Bortolotti nadje u Zadru inžinjira Grazia, koji, u dogovoru s njim, uradi nacrt; i ovaj bi potvrdjen od c. k. tehničkog odjela u Zadru. Crkva dade za ovaj novi nacrt for. 500. Po kratkom proračunu što mu bješe pridružen, zvonik, s produženjem kapele, imao je stati trideset hiljada forinta. U Beču su medjutim vidjeli da onakovu radnju nije moguće izvesti za te novce, pa će oni, na Ministarstvu, napraviti i ponuditi jedan nacrt sasvim prosta zvonika, kako se ne će puno novaca potrošiti. Ovakov zvonik, u Sinju, bio bi uvreda mjestu i poruga svrhe XIX vieka: što Namastir, liepom formom, dade na znanje Ministarstvu, ostajući pri tom da zvonik bude sagradjen po nacrtu Bortolotti-Graziovu.

U ljetu god. 1891, budući ja bio u Beču, podjem jednog dana u polaču Ministarstva nastave i bogoštovlja, k ministarskom savjetniku gospodinu Heinefetteru, komu bijahu povjerene stvari crkvene za Dalmaciju, da ga zamolim za našu stvar. Znao sam prije, po jednom zastupniku na carevinskom Vieću, da je moja mala knjiga *Le Parrocchie Francescane* velik utisak bila uradila na onog gospodina; a o tome sam se i sâm uvjerio kad sam kod njega bio. Heinefettere kaza mi kako su otrag nekog vremena vraćeni u Zadar svi spisi o našem zvoniku, jer je Ministarstvo našlo da bi bolje bilo kad bi zvonik na drugom mjestu bio sagradjen. Pošto sam se dosta

Digitized by Google

dugo s njim prorazgovorio, on mi reče: »Vidju da nije moguće zahtievati, da se vaš zvonik gradi na drugom mjestu, nego gdje ga Namastir i Obćina predlažu«. Pa onda doda, neka, u njegovo ime, reknem na Namjestništvu u Zadru osobi, koju je poznavao i pozdravljao, da iste spise i nacrt vrate u Beč, uz kratku izjavu da nema drugog mjesta, gdje bi se sgodno dalo zvonik sagraditi. A kad sam se s njim opraštao obeća mi, da će sada Ministarstvo odrediti jednu svotu, ako i ne posve veliku, za naumljenu našu gradjevinu. Te opet, pošto me bješe najuljudnije izpratio do pred sobu, uhvativši me za ruku, reče mi: »Vi ćete se osvjedočiti da moje obećanje nije bilo šuplja rieč«.

Da je gospodin Heinefettere poštena duša i pravi kršćanin starinskog kova, o tome nitko ne može sumnjati. Nu pored sve njegove poštene besjede, i neka spisi iz Zadra biše povraćeni u Beč, sinjska crkva ne dobi ništa ni onda, ni do danas.

Prigovaralo se jošte da onakov liep zvonik bit će u opreci s pročeljem crkve, koje je odveć jednostavno. Namastir je s toga, spisom od 8 srpnja 1893, upravljenim ovomu c. k. Poglavarstvu, izjavio kako je »s pomoću Božjom, nauman, što se prije bude moglo, uraditi novo crkveno pročelje, kako bude zahtievati slog zvonika«, dodajući da se »jur od sada na to obećanjem veže«. Pače već su dva nacrta budućeg pročelja bila izradjena, prvi još godine 1862 inžinjirom c. k. okružnog Poglavarstva u Spljetu Karlom Beckmanom, a drugi najposlie savjetnikom Bortolottijem.

Pošto je Vlada uviek oklievala, Namastir je zatražio da mu budu vraćeni spisi i nacrt, pa da će započeti radnju onom svotom novca, na koju se bješe vezao on i Obćina. Izmedju ostaloga onda bi pisano Vladi:

»Da je novi zvonik u Sinju sasvim potrebit, suvišno

Digitized by Google

bi bilo dokazivati . . . . . Ne radi se medjutim u našem slučaju samo o podignuću novog zvonika, nego i o produženju crkve: pače kako je sada stvar, ovo je posljednje glavna svrha, i *jedina, za sada, naumljena radnja.*

»Sinjska župa broji do 8000 duša. Tko je igda živio ili sada živi u Sinju može svjedočiti kako ne samo pri periodičkim velikim svetkovinama, što kroz godinu bivaju, nego svih korizmenih nedjelja, u crkvu ne može da stane vas narod koji dolazi da sluša veliku misu i prediku. U one dneve sveti je hram prepunjen. Ondje je strpano do 3000 osoba, koje se turaju i guše se, samo da uzmognu čuti rieč Božju; a niz crkvene duvare, od velike vape, teče voda, kano da ih kiša oblieva. Na stotine pak mogu se brojiti oni što pristupe k crkvi, a ne mogu u nju, nego ili stoje pred vratima i u sakrištiji, ili se potucaju po namastirskim hodnicima. Zato čeljad uljudnije ruke ne može ni da pristupi na korizmenu propovied, a riedko i na nedjeljnu: — što očito ne može da bude na korist morala i kršćanskog uzgoja.

»Ne mogući dakle ova redovnička zadruga da već nosi na sebi odgovornost za toliku duhovnu štetu ovog dobroga puka, odredila je sve moguće žrtve uraditi da se tome dodje na kraj.

»Produženjem crkve, (pošto sav novi prostor i sve mjesto što je do sada zapremao kor fratarski bit će ostavljeni narodu,) u nju će moć stajati do 800 duša više nego do sada.

»Namastir je dakle nakan sada izvesti ovu prvu radnju, koja predpostavlja početak novog zvonika. Po tome zvonik će biti izveden do povrh današnje velike kapele; a onda će mu biti učinjen privremeni krov, da se u buduća vremena, kad bude moguće, radnja nastavi i dovrši«.

Ovo je bilo mjeseca srpnja 1893.

Digitized by Google

Napokon bi nam dopušteno da možemo — *ne čekajući ikakve vladine pomoći* — graditi po svome nacrtu, koji nam, uz dotični proračun, bi povraćen spisom ovoga c. k. Poglavarstva, od 14 veljače 1895.

Čudan slučaj! Malo dana prije, u vladinom listu *Smotra Dalmatinska* (Br. 12, 9 veljače 1895), neki bezimeni pisac napade sinjski Namastir, s njegova tobožnjega bogatstva. Namastir bi usilovan javno odgovoriti. (Vidi *Narodni List*, Br. 18 iste godine).

Za izvršenje ove prve radnje, kad se je tačniji proračun uradio, nadjosmo da se hoće puno više nego se prije mislilo. Bi tada odredjeno da ja još jednom podjem u Zadar, te na novo zamolim kakovu podporu iz vjerozakonske zaklade, na temelju što se radi o potrebitom produženju crkve: što će biti ne na korist fratara, nego sinjske župe. Pošao sam i kazao da sam uza se donio spravljenu molbenicu, ali da je neću prikazati, ako mi ne mogu obećati da će je Namjesništvo dobrostivo poduprieti kod Ministarstva. Ovo bi mi obećano, i ja dadem u ruke gospodinu Namjestniku molbenicu pisanu 12 travnja 1896.

Nakon toga ovdašnje c. k. Poglavarstvo, dopisom od 1 prosinca 1896, br. $\frac{9433}{446}$, dade Namastiru na znanje kako je Visoko c. k. Namjesništvo svojim odpisom 18 kol. 1896, br. 21032/II, priobćilo »da ono nije u stanju podastrieti Uzvišenom c. k. Ministarstvu bogoštovlja i nastave rečenu molbu (od 12 travnja 1896) s razloga, što istom nije dokazano da će se u istinu potrošiti za osnovani zvonik svota od 60.000 forinta, a s druge strane nije poznato, kojim sredstvima razpolaže samostan.« U isti mah, po nalogu Namjestništva, Poglavarstvo pozva Namastir »da izvoli dostaviti potanji trebovnik potroška, što će uložen biti za istu radnju, te iznos koji je bio u tu svrhu namienjen i kojim samostan razpolaže za ovu gradju.«

Digitized by Google

VIII. **Procesija 16 kolovoza 1887 dolazi na grad.**

Digitized by Google

Namastir je s toga, novim troškom, dao načiniti iskani trebovnik i prikazao ga dne 2 lipnja 1897, pridodavši mu izkaz sredstava, kojima je razpolagao za gradjevinu novog zvonika i produljenja crkve.

Sad je Visoko Namjesništvo, odpisom 11 srpnja 1897, br. 18551, (koji Namastiru bi priobćen od ovdašnjega c. k. Poglavarstva pod brojem 10557, 8 kolovoza 1897) odgovorilo da ono »nije u stanju da predloži kod Visokog Ministarstva podieljenje ikakve podpore;« pošto se tomu protivi ministarstvena odluka od 10 prosinca 1894, kojom je Ministarstvo »pristalo na gradnju zvonika, dotično na razširenje crkve franjevačkog Samostana u Sinju, pod izričitim uvjetom da niti vjerozakonska zaklada, niti državni erar, niti ikakva druga javna zaklada ne bude imala doprinieti koji mu drago iznos za pokriće troškova gorirečenih sgradja«.

Narodu je medjutim u proljeću god. 1896 bilo naviešteno, da će one godine, u nedjelju na 19 srpnja, iz jutra po svečanoj *primskoj* misi, biti blagoslovljen i postavljen prvi kamen novog zvonika.

U jutru rečenog dana za rana, sila puka iz selâ u crkvu se sgrnulo. Liep i čustven govor držao je, s propoviedaonice, Otac Fra Petar Perković. O zvoniku, on je, izmedju ostalog, od prilike rekao: Ima evo 180 godina što Gospina crkva čeka svoj glavni izvanjski ures, svoj zvonik. Pa zar nije vrieme, Sinjani, da ovim cvietom okitimo Gospinu kuću? . . . . .

Promislite jošte što je zvonik sam od sebe. On je znamen vjere i ljubavi u Boga. On je nama kao prst Božji, koji nam kazuje put u raj; onaj put kojim je naš Gospodin uzašao, kojim je njegova božanstvena Majka uznesena bila: te nas upućuje da ne priljepljujemo naše srce onomu što prolazi na zemlji, nego da čeznemo za onim što nas gore čeka. On je kao neki vidljivi angjeo, na krilima koga mi se dižemo kroz modre zračne prostore

Digitized by Google

Digitized by Google

u nedospjetnu neizmjernost i letimo k nebu, k našoj pravoj domovini. On je, kršćani, toranj iz koga polazi ugodni i mili glas zvonâ; onaj glas koji vas veseli u radosti, a tješi u žalosti; onaj glas koji vas u svetačne dneve zove u crkvu, da ondje, u kući nebeskoga Otca, zaboravite svoje jade, okriepite svoju dušu, osladite svoje srdce; onaj glas koji jutrom, u podne i u večer pozivlje vas da uzdignete svoju pamet i svoje srdce k Bogu, da pozdravite vašu Gospu; onaj glas koji kad vi, Sinjani, čujete, zavapite: slava tebi glasu nebeski! . . . .

Nije li opet svakomu kršćanskom mjestu najljepši ures liep zvonik? . . . . . . A vi, Sinjani, takova zvonika nemate! Pače kano da nemate nikakva: jer onaj stari, na krovu crkve, nevidni, obrdjani, trošni ne vriedi ni da se zvonikom zove. Čime se dakle mnoga mala dalmatinska mjesta, puno manja i neznatnija od Sinja, diče, vi se još podičiti ne možete! . . . .

Što bi mogli o vama pomisliti ljudi stranci, koji dolazeći u Sinj, iz daleka bogoljubnim svojim okom uzalud traže zvonik, e bi pozdravili vašu Gospu! . . . .

Već je vrieme da, odazivljući se otačkoj vašoj vjeri i bogoljubnosti, sagradite svojoj milostivoj Majci, svojoj Gospi, a i dičnome svome mjestu, zvonik . . . .

Što mnoga sela po Kaštelima, po Braču i po drugim krajevima učiniše, da vi zar ne možete učiniti, da vi ne ćete? . . . Ah možete, i hoćete svi.

Danas pri blagoslovu temeljnog kamena, svaki od vas zavjetuj se Gospi, da će pripomoći koliko bude mogao . . . Naša župa broji do 8000 duša. Kad bi svako čeljade za tri godine zasebice svaki dan u tu svrhu Gospi prikazalo, samo po novčića — po *šolda*! —, a to bi mogao svak, makar ga izprosio, zvonik kroz tri godine bio bi gotov . . .

Kada dovrši služba Božja u crkvi, na veliku radost svega puka, uz slavljenje zvona, sviranje glasbe, pucanje

Digitized by Google

mužara, pri službenoj nazočnosti obćinskog zastupstva, bi blagoslovljen ugalni kamen, i na nj u staklenom sudiću tutijom (cinkom) pokrivenu, bi položeno nekoliko komada raznih novaca i na kvieru napisana ova uspomena:

A. DNI. MDCCCLXXXVI.
LEONE XIII. P. M.
AUSTRIAE IMPERAT. FRANCISCO JOSEPHO I.
EPISCOPO DIOECES. FRANC. PHILIPPO NAKIĆ
SACRAE TURRIS
IN DEI DEIPARAEQUE HONOREM ÆDIFICANDAE
LAPIDEM HUNC PRIMARIUM
FRATRES FRANCISCALES POPULUSQUE SIGNIENSIS
SOLEMNITER POSUERE
XIV. KAL. AUG.

Mjeseca dakle srpnja 1896 započe gradjenje; a u jeseni god. 1897 bi dovršeno sve što se za sada bilo naumilo graditi: pače zvonik je nekoliko metara više podignut, nego se bješe odredilo.

Ovim je crkva povećana, a zvonika pola dogotovljeno.

U radnju bi potrošeno, ne računajući razne nacrte i druge manje stvari, for. 35.644·16.[1]

Radnjom je upravljao pošteni i vriedni nadzidar Antun Matzenik, rodom iz Zadra, nastanjen u Spljetu;

[1] Za ovu se radnju sva sela naše župe liepo odazvaše, a jesu i nekoje cetinske župe, po nastojanju njihovih župnika. — Glavice dadoše forinta 231, Brnaze for. 118, Čitluk-Jasensko for. 64, Podvaroš for. 60, Radošić for. 42, Lučane for. 33; Otok for. 50, Gala for. 37, Bajagić for. 30, Turjaci for. 29. Prinosi seoski bijahu u žitu. U varošu takodjer, iz patriotičke ljubavi, a i časti prema sinjskoj Gospi, mnogi se darežljivi pokazaše. Evo imena podatljivijih dobročinaca: Bratovština Dobre Smrti forinta 2000; Gospodin Frano (pok. Stipe) Tripalo for. 600; Gosp. Vitez Petar Tripalo for. 100; Gosp. Ante Tripalo for. 100; Gospoja Ivanica ud. Talaja for. 100; O. Mate Vezilić for. 100; dvije sestre Nikolić for. 50; Dr. Lujo Mazzi for. 40; Dr. Aug. Masovčić for. 36; dvie rodice Macoko-Mesmer for. 20; braća Buljan for. 20; Mate Krolo for. 15; Milun Stipe for. 12·50; Jenjić Ivan pok. Ivana ostavio na smrti for. 12; Jela ud. Slišković for. 12; Kata Ćatipović for. 10·50; Pavić Frano for. 10; Dalbello Ivan for. 10; Dalbello Luigj for. 10; Šuić Meme for. 10; Mijić Ivka for. 10; Čabrić Margarita for. 8; Šimun Vezilić for. 8.

Digitized by Google

ali se sve izvršilo pod nadzorom c. k. nadinžinjira gosp. Karla Čičina, koji, bez ikakve nagrade i dužnosti, a golemim trudom i požrtvovanjem, od početka do svrhe, radnju je vještačkim okom pratio i sve brižljivo nadgledao; te je svojim svjetom, pa i samim umnim radom, mnogo i mnogo pomogao. Slava mu!

Administraciju vodio je pomenuti O. Perković, koji je svoj posao marljivo i pravim pietetom napram Gospi izvršio. Ide ga napose hvala što je, pored mnogih protivnosti, do konca uztrajao u trudnoj svojoj zadaći. Paće ide ga hvala i s toga što je glavom išao po varošu i po selima naše župe, da sabira dobrovoljne prinose za gradjevinu.

Dok ja ovo pišem, o polovini travnja 1898, skidaju se lazila s novog zvonika. A jer ih prošle jeseni ne dadosmo skinuti? Evo uzrok. Mjeseca kolovoza lanjske godine 1897 došavši u Sinj Preuzvišeni gosp. Namjestnik David, ne mogaše da se ne divi našem zvoniku, komu, što se tiče izvrstne ljepote kamena, umjetničkom radnjom upotrebljena, ne će biti para u svoj carevini. Unatoč odgovoru vladinu od 11 srpnja 1897, on sam, nemoljen od ikoga, posvjetova fratre neka još jednu molbenicu učine i uprave ovaj put na njegovu osobu. A kad se vratio u Zadar, posla naročito u Sinj vladina graditelja Ivekovića, da digne fotografičku sliku novog zvonika. Fratri dakako odmah spremiše molbenicu u Zadar; ali se ni ovog puta do danas ništa ne dobi. — Otrag dva mjeseca, malo više, gosp. Namjestnik, komu ja bio privatno pismo

U varošu, mimo naznačene iznose, sakupilo se je for. 134. Bilo je osoba koje su na oko mali prilog dale, ali su pred Bogom dale puno, te bi im se mogla namieniti hvala što je Isukrst o siromašnoj udovici izrekao (Luk. 21, 2—4). — Obćina je pritekla, po svojoj obvezi, su 3000 forinta. — Poklem bi potrošeno u ovu radnju sve što Namastir i Crkva imadoše, da se ista radnja dogotovi moradosmo uzeti, u dobrih prijatelja, na veresiju forinta dvanaest hiljada, i plaćati na ovu glavnicu (osim jedne hiljade na koju se ništa ne plaća) godišnju dobit od for. 458. *Quae scribo, . . . ecce coram Deo, quia non mentior* (Gal. 1, 20).

Digitized by Google

upravio[1] dade nam na znanje, da je c. k. Vlada, još prošle godine predložila Ministarstvu nek nam priteče u pomoć su 6000 forinta; ter nas napućivaše, da se obratimo još jednom pospješnicom: što i uradismo. Nu da i onolika svota bude nam bila udieljena, ne bi bilo moguće nastaviti radnju.

Poslie neg je ova knjiga dogotovljena dodje odgovor iz Beča, koji nam bi saobćen dne 20 svibnja 1898, spisom Visoke Vlade od 1 svibnja, br. 12.227. Isti glasi: »Prije nego bi Visoko Ministarstvo uzelo u pretres udieljenje upitne pripomoći (6000 for.), ima se podvrći predstojeći nacrt gradnje tornja po arhitektu Ivekoviću preinaci, odnosno arhitektoničkoj pojednostavnosti, sa istodobnim skraćenjem visine tornja. Takodjer ima se gledati da izabrana kamenja za gradnju, ako se istim budu gradila dva gornja sprata, postepeno budu manje fino izradjena«. — Kako svak vidi ovo znači: uzalud vam je tražiti pripomoć Vlade.

---

[1] Ja sam pisao gospodinu Namjestniku jer je mene najviše stvar zanimala. A zanimala me s toga što je meni povjerena uprava crkve (kao što bješe i onda kad se započe ozbiljno misliti o zvoniku): budući kod nas crkvena uprava posve odieljena od namastirske, koju drži gvardijan. Istina je dakako da je meni i kao Sinjaninu stvar osobito na srdcu bila. Krivo se medjutim, u početku radnje, raznio glas da se zvonik za Sinjane počeo graditi, jer sam tobože ja htio; dok s druge strane niesam dao da se gradi za fratre jedno novo krilo namastira, koje bi bilo prešnije i potrebitije nego zvonik. Na svoju obranu kazat ću samo ovo: Prije nego će se što konačno odlučiti, gvardijan Vezilić sazove namastirsko vieće, (koga članovi bijahu: Paić, Baćić, Šuštić, Perković, Belamarić, Copić, Rosić i ja), da odredi hoće li se, ili ne započeti radnja zvonika, za koju, po računanju prota Frankinija, htjelo bi se novca oko 21.000. Svi članovi, *izim mene,* dadoše svoj glas da se bezodvlačno gradi. Ma koliko je meni ta stvar na srdcu stala — valja da više nego ijednomu od njih, — ja sam želio da se još za koju godinu odgodi, dokle namastir i crkva nateku novca koliko će dosta biti. Zaištem tada: „Odakle ćete smoći novaca, kad u obadvie kase — crkvenoj i namastirskoj, — pridodavši 3000 forinta što će dati Obćina, one svote nema?“ — „Uzajmit ćemo: naći će se novaca; a crkva i namastir platit će“. Ovo bi odgovor sviju. Jedan pak izvali ovu pravo originalnu: „Ta eno ima ljudi po Braču, u Visu i na Hvaru, koji žele svoje glavnice u siguran zajam uložiti uz kamatu od 1, ili $1^1/_2{}^0/_0$“. — Nu kad bi poslie, valjalo je da ja sam razbijam glavu da se nadje novca na veresiju.

Digitized by Google

Zvonik sv. Duje u Spljetu gradio se gotovo četiri vieka. Još u početku bješe utemeljena zaklada za ono divno graditeljsko djelo; a tu su zakladu, tiekom vremena, povećavale nabožne ostavštine mnogih bogatijih gradjana. Jedan nadpis na istom zvoniku spominje kako je (god. 1257) Kolafiza (udovica modruškog i vinodolskog kneza Ivana Frankopana, koji bi takodjer knez Spljeta godine 1242—1243), ostavila za tu gradjevinu, a za dušu svoga muža, sto *romanata*[1] (zlatnih bizantijskih novaca prozvanih tako od cara Romana). Isti zvonik bi dogotovljen za nadbiskupa Sforze Ponzonija (1616—1640).[2]

Ja istinito ne ću dočekati dogradjenje našeg zvonika; ali opet se uhvam ,da će se puno prije sagraditi nego li onoliko vremena mine. Nu kad bilo da bilo, on će nedvojbeno biti dovršen, i onda će moći naši potomci metnuti mu ovaj nadpis: *Eleemosynis et pia fidelium largitione.*

---

[1] Farlati III, p. 365. Cf. Jelić, *Zvonik spljetske stolne crkve (Viestnik hrv. arheol. Druš.* 1895—1896) p. 34.

[2] Prof. Dr. Jelić, u svojoj učenoj monografiji o spljetskom zvoniku (O. c. p. 29—95), iz dva nadpisa našasta god. 1886 u petom i u zadnjem oktagonalnom redu istog zvonika došao je do zaključka, da je zvonik dogradjen u prvoj polovini XVIII vieka. (Cf. jošte: *Vodja po Spljetu i Solinu* — Zadar 1894 — p. 110). — Ja sam o stvari propitao našeg glasovitog arkeologa Bulića. Njegovo je mnienje da ona dva nadpisa ne predstavljaju imena dvaju posljednjih arhitekta, nego dvaju prostih posjetilaca. U ostalom pošto Jelić priznaje da opis i naris Farlatijev (I, p. 491) predstavljaju nam zvonik podpuno dovršen, kad se zna da je Farlati, prije neg se je navršila prva polovina XVIII vieka, za neumrlo svoje djelo upotrebio gradju što je Riceputi u Spljetu sabirao u drugom deceniju istog vieka, ne može se ni misliti da bi bio označio dogradjenje zvonika za Sforze Ponzonija, kao što označuje, da se baš u vrieme Riceputijeva iztraživanja u Spljetu bude dogradjivao jedva peti red zvonika, kako bi to proizticalo iz godine zabilježene u dotičnom nadpisu. Zaključku Jelićevu čini mi se da se takodjer protivi naris Andreisov od god. 1688, kojega on donosi sliku; jer i u tome narisu, kao i u Farlatijevu, vidimo zvonik dovršen s njegovim zadnjim oktagonalnim redom.

Digitized by Google

Digitized by Google

Sinj i njegovo slavlje god. 1887.

Dio drugi.

I.

Na u čijoj se najprije glavi začela misao da, god. 1887, Sinj proslavi dogadjaje koje sam u predgovoru spomenuo a u Prvom Dielu ove knjižice opisao, to stoji da je ona misao do početka 1886 dozrela i prodrla u javnost; a našla je u varošu i krajini, takov odziv, da je ončas postala obćenita, te misao svakog dojednog Sinjanina.

Godine dakle 1886, mjeseca ožujka, o tome se počeše dogovarati Namastir i Obćina. U sjednici od 15 travnja obćinsko Vieće dogovorno i pravim oduševljenjem, odredi da se ona misao, što je moguće ljepše i sjajnije, u djelo izvede: i imenova osobiti odbor, davši mu nalog da se svojski škrbi za posao i, o trošku obćinske blagajnice, na vrieme spravlja što treba; dok bi se Namastir starao za crkvene troškove. — U odboru zastupao je fratre O. Šimun Milinović, gimnazijski profesor, koji, s dobrote srdca, prijazne ćudi, liepe i uljudne rieči prema svakomu, te s riedkih redovničkih i družtvenih vrlina, narodu sinjskomu bijaše najmiliji fratar; a kad on, do malo mjeseci,

Digitized by Google

postade barskim nadbiskupom, zamieni ga pisac ovih redaka.

Do tada Gospa sinjska nije imala osobite svoje knjige, ili ćemo reći svoje pisane povjesti, ni svojih medulja, pa možemo reći ni svojih pravih slika; a sve je to bilo potrebito, da se uzmogne širiti u narodu njezina slava i štovanje. Bi s toga, iste godine, prostim jezikom našega puka i njegovim ikavskim izgovorom, sastavljena mala knjiga pod imenom *Gospa Sinjska* i štampana u 2000 iztisaka. Slikar Otac Josip Rossi, Franovac zadarske redovničke države, kog je u cvietu mladosti, Redu i umjetnosti smrt malo poslie ugrabila, dodje naročito iz Zadra da snimi Gospinu Priliku,[1] po kojoj bi se načinile Gospine slike i medulje. Jedne i druge bijahu naručene u Italiju: slike male i velike, kromolitografirane, u Torin, a medulje u Milan. Meduljâ bilo je od tri vrste: spomen-medulja, koja je na prednjem licu imala Gospinu sliku, a na licu protivnom ovaj nadpis: MDCCCLXXXVII. — *Dvistogodišnjica doselitbe s Gospom iz Rame.* Druge dvie vrste, manja i veća, na prednjem licu isto imadijahu Gospu, a na drugom sliku svetog Frane, koji, na molbu jednog fratra pred njim klečećega, blagosivlja Sinj, označen crkvom izpod grada.[2]

Pred samu svečanost neko reče da bi dobro bilo podignuti na zidinama stare gradine, nad Sinjem, crkvu, eda bude vječita uspomena znamenite sgode što se ove godine slavi. Ta je zamisao bila poetična i zamamljiva; nu da se bude stvar dublje i zrelije proučila, da se bude promislilo na sve posljedice, tko zna da li bi se bila ostvarila? U onim časovima ni sami odbornici ne bijahu

---

[1] Izvorna kopija Rossijeva, na komadu platna, nalazi se u okviru kod mene.

[2] Od onda do danas bilo je raztureno u narod medulja 53.614, slika velikih do 6200, a malih do 21.000. Kroz to je takodjer razpačano i prvo izdanje knjižice *Gospa Sinjska.*

Digitized by Google

Digitized by Google

IX. **Halkar sa svojim momkom.**

Digitized by Google

Digitized by Google

vlastni da odluče po svom uvjerenju; a opet jedan od njih, baš ona posljednja tri mjeseca, bio je van Dalmacije za drugim poslom, komu se nikako nije mogao oteti. Ali sad su uzalud razmatranja. Na glas dakle svog župnika, puk je jatomice, i kao na jagmu, dolazio da radi badava, premda ono bješe vrieme poljskih radnja. Sva sela ove parokije bez iznimke sudjelovaše u tom poslu. Glavičani i Karakašićani, Lučanjani i Radošićani, Brnažani i Podvarošani uz diple i pjesme pjevajući dolažahu na radnju, kano da idju u svate, ili na dernek. Varošani isti ne zaostaše za njima u maru i radu: svi jednakim oduševljenjem i zanosnom ljubavi prema sinjskoj Gospi. Tu je bilo vidjeti čeljadi odličnije ruke i staleža; pa i pobožnih gospoja i kćerî najotmjenijih porodica, koje hotijahu bilo kakov posao da opreme, ili službu da učine. Uz odrasle vidjelo se i malene djece gdje, makar u rubcu, nošahu malo pržine, ili komade kamenja, ili što drugo. Jednog dana radilo je tu preko 2000 duša. Narod je medjutim na samim svojim mišicama uznio na visoko brdo svu japiju, — grede, japno, pržinu, vodu, stiene i kamenja od mnogo centi. Bijahu jošte učinjena dva puta uza strmenito brdo, ter provaline zatrpane, jame izpunjene, i vrh grada, kano poljana, izravnan. Tu bi od tvrde žestice stiene sagradjena crkva, koja se, kano budni stražar, izvišuje nad Sinjem i nada svom Cetinom dokle oko siže. Šteta je što joj čelo i vrata ne mogahu biti okrenuta k varošu i k Cetini! Sinjanima to bi bio simbol, da ih ona crkva pozivlje u svoje krilo, namjerom da im dušu s one visine k nebu uznese. — Crkva, uz pucanje prangija i sviranje glasbe, bi blagoslovljena dne 11 kolovoza, a naroda je pri svetom obredu bilo do 3000 duša.

Za slavlje bijahu odredjeni dnevi 14, 15 i 16 kolovoza. — Ako igdje na drugom mjestu, to u Sinju narodno slavlje valjalo je da bude skopčano s crkvenom sveča-

Digitized by Google

nošću; jer sve što je znamenita i dična u povjesti ovog varoša, uzko je vezano uz povjest čudotvorne Gospine Prilike. U ovom je smislu Odbor štampom objelodanio sliedeći program:

»Na 14 kolovoza, po podne, slavljenjem zvona, i sviranjem glasbe kroz nakićen varoš, bit će naviešteno započimanje svetkovine. — Bit će za tim u crkvi pjevana večernja, uz pontifikalnu asistenciju jednoga od dvaju Biskupa, što će za ovu prigodu doći u Sinj; te će taj isti držati prigodni govor. U večer bit će izvedene, u 14 diela, umjetne vatre, koje će svršiti prikazanjem Majke Božje u svjetlosti; a kroz to će glasba svirati.

»Na 15 — dan Velike Gospe i trgovačkog derneka — odpjevat će pontifikalnu Misu Presvietli Nadbiskup Milinović, koji će takodjer držati propovied; a pred Misu bit će običajni crkveni obhod, preko izkićena varoša, s Gospinom Prilikom. — Potla podne: kolo na pijaci. Pred večer započet će udarati glasba. Kad se smrkne bit će izvanredna razsvjeta svega varoša, a osobito glavnog trga i stare tvrdjave.

»Na 16 — glavni dan naših svečanosti — u zoru će doći u varoš, pod crkvenim barjacima, iz svih okolnih cetinskih župa, Mnogo Poštovani župnici sa svojim pukom. Iza toga uputit će se veliki obhod na grad, s Gospinom Prilikom, koju će nositi četiri Misnika, a pratiti svećenstvo s Biskupima, halkarsko Družtvo, mjestne poglavice i glasba »Sinjska Vila«. — Na gradu, koji će biti izkićen, u novo sagradjenoj Gospinoj crkvi, pjevat će se pontifikalna Misa, a slovo će držati Veleučeni Don Stjepan Buzolić. Kada dovrši Misa bit će blagoslovljen novi halkarski barjak. — Po podne bit će halka. — Pred večer, kao i sinoć, udarat će glasba. — U večer sjajne umjetne vatre. Najzadnji njihov dio predočit će sinjski boj (obsadu, ter oslobodjenje grada od Turaka) god. 1715.

Digitized by Google

»Umjetne vatre, nakit i razsvjeta glavnog trga i tvrdjave, bit će izvedene od vele valjanih pirotekničara viteza Ante Rabiša i njegovih sinova Šimuna i Ermenegilda«.

II.

Sad je iznova došao iz Zadra O. Rossi i doveo sa sobom dva pomagača, da izvede, kao što je sam umio, nakit crkve.

Jednostavno a prostrano pročelje bi zaodjeveno novim raznolikim i ukusno namještenim prostiračima, pa još ukrašeno krozracima i gobinjama zelenila; dok mu se sredinom provlačaše golemi skerletni pojas, opervazen srebrnim pošama, koji nošaše na sebi prigodni nadpis. Velika vrata, za ovaj god, bijahu finom jasno-laštećom se bojom omašćena, te se činilo da su pozlaćena. Oko njih bi podignuto stuplje bršljanom ovito i izkićeno vrpcama, barjačićima i mnogoličnim loptama. Na vrh lastavice, i na dva njezina ćoška, ponosno vijahu tri velike bielo-žute zastave.

Za sam nakit crkva je potrošila for. 906.56.

Kuća Božja i Djevice Marije iznutra je neizmjerno sjajnije i ljepše bila nakićena. Svih sedam oltara, njihovi stupovi, njihovi visoki obluci, njihovi bokovi i nutarnji duvari sve je to bilo, skladnim razmjerom, urešeno zavojima i previjenim zavjesima sa zlatožutim okrajcima, umjetnim i naravnim cviećem, sjajućim se svietnjacima, istom otvorenim srebrnim kandilima i crvenim damastima. Neki »Izdvorni motrilac« pisao je onda *Narodnom Listu*, da je Otac Rossi, naročito pozvan od ovdješnjih Franjevaca, »tako krasno i tako divno nakitio ovaj i od

Digitized by Google

sebe liepi namastirski hram, da ga se niesi mogao sit nagledati.«

A dopisnik *Katoličke Dalmacije* njoj pisa ove rieči: »Vanjsko lice crkve krasno je izgledalo ... Nu što da istom rečem o unutrašnjoj napravi crkve? Crkva, koja u obično doba ne izgleda Bog zna kako liepo s dvora, u unutrašnjosti je za stalno jedan od najljepših hramova što ga od novijih imamo u domovini. Ta obična ljepota hrama, danas je postigla svoj vrhunac, vanrednom čistoćom svojom, ukusom uresa, bogatstvom nakita. U njoj ne vidiš ništa manjkava, ništa suvišna: sve je na svom mjestu. Unutrenji pogled crkve začarava, te se moraš diviti ... Gospin pak oltar, s prekrasnom Prilikom, diže ti dušu do nebeskih visina, i progovara ti srdcu. Jednom riečju, ušav u takov hram, težko ti je iz njega se dieliti, a izašav vani, oćutit ćeš u sebi neku prazninu«.

Odbor za proslavu bijaše se postarao kako će vas varoš što ljepše nakićen i urešen biti. Narodna je pjesma nazvala Sinj »bielim Sinjem«. Ako igda to je ovaj dični naziv sada se Sinju, u najpodpunijem smislu, pristojao. Liepi naš varoš, širokim i upravnim svojim ulicama, visokim i urednim svojim sgradama, obkoljen gojnim i kitnim brežuljcima, liepom obćenom napravom, ovih je dana svakomu se prikazivao u vanrednom obliku. To je bilo nešto veličajna i u isto doba ubava[1]. Sgodno mogao si ga porediti s mladom nevjestom u vjenčanom ruhu. Sve se bielilo kano mlieko, sve bilo čisto i sjajno kano glat.

U nedjelju, na 14, za rana jutra nakit je varoša bio podpun. Sa svih prozora vidio si gdje vise sagovi i liepi prostirači, na mnogim vijahu trobojnice i druge zastave; mnogo visokih štaka, zelenilom odjevenih, zastavama i grbovima okićenih, a sporedno zasadjenih, dizaše se u

[1] Vidi *Objavitelj Dalmatinski* (Sveć. Ivan Danilov) 27 kol. 1887.

Digitized by Google

vis na pijaci i davaše joj pravo čaroban oblik, osobito pri večernjoj prosvjeti, dok se po njoj neizbrojeno množtvo vesela naroda talasaše.

III.

Devet dana pred Veliku Gospu započe u crkvi *devetnica:* — pripravno bogoljubstvo pred Gospinim oltarom. Molilo se svaku večer ružarje s osobitom molitvom Gospe sinjske, kojoj dijecezanski biskup bijaše privezao proštenje od 40 dana. Bivao je zatim govor, a za ovim Gospine letanije uz orgulje: napokon blagoslov presvetog Svetotajstva. Ovo je bogoljubstvo predvodio uzorni redovnik Otac Petar Baćić, koji govoreći zanosom o Gospi s njezina oltara, vješto je, kroz osam dana, razvio svu povjest ramskih fratara, Gospine Prilike i staroga Sinja.

Kroz svu devetnicu sviet iz sinjske parokije neprestano pristupao je na svetu izpovied i k božanstvenoj trpezi Tiela Isukrstova.

Počevši od jutra dneva 12 kolovoza narod je odasvud neprestano dolazio. Na 13 pak budući subota bila, već se razvio veliki pazar, gdje jedni kupuju a drugi prodaju. Osobito je utješljivo bilo vidjeti kako pred crkvom, i okolo nje, narod se sgrće da kupi Gospinu sliku, posrebrene i pozlaćene medulje i knjigu *Gospa Sinjska.* Već taj dan, još od zore, velika množina svieta pohadja crkvu, stotine, hiljade duša lizu na koljenima oko Gospe, drugi slušaju svete mise što se govorile na svih sedam oltara. »Taj isti dan — piše dopisnik Kat. Dalm. —, osobito po podne sviet je vrvio na izpovied, da ti se je srce od

Digitized by Google

mila raztapalo videći onoliko množtvo svieta, gdje javno u ova težka vremena nehajstva i bezbožtva, trči da umiri svoju savjest pred nogama misnika«. Ovo je isto trajalo i sjutradan. »U nedjelju u jutro — nastavlja isti dopisnik — misnici izpoviedaju narod, i prem ih je više od dvadeset ovim poslom zabavljeno, ne možeš na puku to poznati; jer dok ih se dvadeset oproštenih diže, stotina ih pristupa. A nije tu puk iz Sinja samo ili iz njegove okolice, dali tu do ponosna a sad ponizna Cetinjana stoji brkati Vrličanac, a do ovoga kršni Drnišanin, Kninjanin, Šibenčanin i gorostasni Petropoljac, a kod njih razsipni sin ravnih Kotara. Tu ti je Trogiranin, junački Kašteljanac, a do njega brat Zagorac, te uz bok mu Splječanin, Poljičanin, Omišanin, Primorac, Neretvanin, Otočanin, pak gordi Imoćanin: nije izostao ni Dubrovčanin, ni Kotoranin; ali je najviše svieta iz kršne Hercegovine i ponosne Bosne . . . Neobično je, al je dušobudno pogledati množ čeljadi obojega spola bose, koji su išli više dana hoda Gospi na zavjet; pa ipak na njima ne opažaš umora i zlovolje, već nasuprot iz lica im probija radost i zadovoljstvo, osobito pokle se dignu izpred misnikovih nogu, dušom opranom, očišćenom, olakšanom. — Koliko ih je samomu meni, po sv. izpoviedi, uhvatilo ruku, te blagoslivljajući po deset i više poljubaca na nju utisnulo!«

IV.

Orečena svečanost započela je u nedjelju po podne. Imao je nju otvoriti u crkvi Preuzvišeni dijecezanski Biskup Marko Kalogjerà, osobiti štovatelj i hvalilac sinjske Gospe. Nu kako je odavna pobolievao od kronične bolesti, tako ga sada nenadno zaboli, i ne

Digitized by Google

mogaše doći u Sinj. Srećom Božjom bijaše medju nama drugi slavni mitronosac, barski Nadbiskup, koji iz Crnegore naročito bješe došao da sa Sinjanima proslavi njihov veliki god.

Po podne dakle silno gruvanje mužara s grada i veselo slavljenje zvona naviesti početak svečanosti.

Crkva već je tada dubkom puna bila. Pristupiše sada u nju službeno, ali bogoljubno, gosp. Načelnik, vitez Petar Tripalo, s obćinskim Upraviteljstvom, i c. k. kotarski Poglavar, barun Ljubibratić.

Bi odpjevana Večernja, uz pontifikalnu asistenciju Nadbiskupa Milinovića; a za tim isti Nadbiskup, uzašavši na oltar, naizust izreče kratak, ali jedar govor. — Za 28 godina svog boravka u Sinju, kano župnik i prosti sin sv. Frane, Milinović je s oltara i propoviedaonice tisuću i više puta u ovoj crkvi propoviedao, nebrojene uzdahe i mnoge suze kajalice izazvao iz srdca ovoga pobožnog naroda, u čijim je ušima, kako svak u Sinju može svjedočiti, i sam njegov glas bio čar i prava milina. Od toga, neka štilac sudi kako je sada narod slušao svoga »dragog Fra Šimuna«, kad mu je, mitrom na glavi i srebrnom nadbiskupskom palicom u ruci, ganutim srdcem i tronutim glasom govorio o milostima Blažene sinjske Gospe, te proglasio otvorenim sinjsko slavlje.

Crkvena je služba dovršila pjevanjem Gospinih letanija.

Silni je sviet još uviek dolazio kano pljeva i mrav. S blagom sitnim i krupnim, vrvjelo je svim putevima, kojima se od Zagore, od Vrlike, od Bosne, od Trilja i Spljeta u Sinj dolazi.

Malo potla 7 sahati, na glavnom trgu započe udarati glasba, da ugodnim svojim sviranjem zabavlja narod. Kad se pak posve smrklo započeše Rabiševi kriesovi, koje naš puk zove »vatra«, a prizor su čeljadi svake ruke

7*

Digitized by Google

odveć ugodni. Mnogovrstni prskavci (rokete), što ti predstavljahu ognjene zmajeve, staone zviezde, cvieće, zviždaljke; pucarke (bombe) jednostavne, pucarke milozvučne, pucarke s kitama od nebrojenih boja: bojadisane lopte; sunca ploveća u zraku; četiri doba godine na vatrometu blištajućih lopta; indijsko perje s oprječnim okretima itd., sve se to živahno i liepo izmienilo. Napokon, uz živi oganj bojadisanih kuglja i zviezda, te uz pucanje bumba, dvor se Blažene Djevice Marije pretvorio u veliku dúgu mira, u kojoj se prikazala njezina slika, obasjana raznobojnom svjetlošću.

Svake godine, u oči Velike Gospe u večer, sva je prostrana sinjska pijaca tako puna da ne bi bilo moguće preko nje prodrieti bez velike muke. Što je dakle moglo biti ove godine?

Sve je bilo sbijeno jedno do drugoga, kao srdele u muljači; i ne možeš se dosta načuditi kako se u onolikoj stisci nije nikakve nesreće dogodilo.

Oko 10 sahati sviet se poče odmicati da traži noćišta; a ne trebuje ni spominjati da ga prosti narod nije ni tražio pod krovom, nego pod vedrim nebom, na kome sjaše mjesec i blištahu se nebrojene zviezde.

V.

Na 15 — dan Velike Gospe — u tri sahata i po iz jutra, zvona zaslaviše, a mužari stadoše pucati. U 4 sahata izlazi prva svečana misa. Crkva je puna, prepuna, više nego šipak zrnja; narod je tu nagomilan. Da iz visine baciš šaku prosa, ne bi zrno zar nikomu ni na rame palo. Stotine, tisuće pobožnih duša stoje pred

Digitized by Google

raztvorenim velikim vratima i na okolo. Druge stotine idu neprestano od jednih do drugih vrata, a od ovih vrve kroz fratarsku avliju, ne bi li kroz sakrištiju, ili kroz kor mogli se u crkvu uvući; ali uzalud.

Dovršivši svečana misa, u svetom hramu ponestade one velike tišme. Mnoge stotine čeljadi sada bogoljubno pristupaju na svetu pričest; i ovo se svedjerno ponavljalo do 9 sahati. Kroz to se mise redale na svih sedam oltara; i nedvojbeno je, da je ovaj dan u crkvi i u namastirskoj kapeli izgovoreno više od 80 misa.

U 9 sahati Nadbiskup, s podvornicima i silom misnika, u svečanom crkvenom odielu pristupa ka Gospinu oltaru. Dva se služitelja popeše da snime svetu Priliku s njezina priestolja. Narod glasno vapije: »Gospe milostiva! Milostiva Majko!« Sad kad je Gospa snimljena, kape, rubci, očenaši dodaju se od ruke do ruke, da oni koji su bliže svete Prilike njima se dotaknu stakla koji je pokriva, ili njezina okvira.

Sviet uzdiše, plače, moli, à ne može da svoj vapaj i svoje molenje sakrije u srdcu. Misnici zapjevaše: *Zdravo zviezdo mora,* i obhod krenu, noseći svetu Priliku četiri svećenika u dalmatikama. »Ide se — veli dopisnik Kat. Dalm. — mravinjim korakom, jer od sile naroda napried se ne da. Procesija je izišla iz crkve, pak da ti je sad vidjeti množ naroda, čudio bi se. Tu neima reda, jer ga ne može biti: žandari, redari, rondari samo uztežu sviet da misnike ne satare. — U toj procesiji vidio sam mnoge, gdje se zemlje ne dotiču, no ih drugi potiskujući nose. Čudo, da je bez kakve žrtve prošlo«. Doisto nije pretjerano što reče drugi očevidac, da je u procesiji toga dana bilo toliko puka, da ga bilo uredati po četvero, mogaše biti povòrka duga dvanaest kilometara.[1]

Obhod je trajao preko sahata i po; a zatim je bila

[1] *Narod,* 27. rujna 1887.

Digitized by Google

pontifikalna sveta misa, i uz misu govor istoga Pragospodina Nadbiskupa. Čim je pak Preuzvišeni govornik stao veličati *sinjsku Majku, sinjsku diku i ponos* (Gospu), sav narod u crkvi briznu plakati. »To bješe — ovako bi pisano *Narodu* — prizor neopisivi: takov je utisak svak oćutio, da tko nije nigda zaplakao, u zanosu obćeg cvielenja, oborio je suzama«.

»Ovdje mi je napomenuti — veli iznova dopisnik Kat. Dalm. — što sam sâm vidio, to jest, da crkva od petka do podne do u sriedu pred podne uviek je bila puna od četiri ure iz jutra do 9 a i do 10 u večer; te neprestano jedni bi izlazili, drugi ulazili. Tako šta još ne vidiše ove moje oči, a težko se je nadati da će igda i vidjeti. — Dalo bi se uztvrditi da kroz vrieme svečanosti kakvih 50.000 duša pohodilo je ovaj tempal . . . Jedni od njih dodjoše da se preporuče Bogu i Dievi prečistoj, a drugi da se zahvale na jur primljenih darovih: svi pak velikom bogoljubnošću, da se je moralo kosnut i najtvrdje srce najgoreg nehajnika. Ona živa vjera, ono vruće bogoljubstvo, odavalo se je kao osobiti dar Božji. U tom bogoljubnom puku utješljivo je bilo vidjeti i veliki broj naše nesjedinjene braće, gdje i oni mole i utiču se Majci Mariji, prinoseć joj razne darove«.

VI.

Isti dan (15) na dvoru, trg jedan i drugi, sve ulice, svi putovi, svi pazari, sav varoš, sve naokolo varoša bilo puno naroda vesela u najsvečanijoj odjeći. Sve ljepote narodne nošnje, različne krojem i bojama, od Zrmanje do Neretve, od Zadra do Kotora, od Vrhbosne do Livna, od Banjaluke do Mostara, nizale ti se izpremješane

Digitized by Google

pod očima. A bilo je pohoditelja i iz najotmjenije ruke, osobito iz Spljeta, Trogira, Makarske, iz Zadra, Drniša, Vrlike, iz Imotskoga i iz drugih vidjenijih dalmatinskih mjesta. Bilo je takodjer silno množtvo naših Otočana, od zadarskih ostrva do Visa i Korčule.

Po putovima čuo si svuda trubiti dičinje trubice, a po pazarima dipliti diple i svirati svirale mlade pastirčadi došle na dernek; dok je ovdje i ondje sjedio pòstar guslar, ter uz gusle javorove pjevao narodne pjesme. »Po cielom varošu — veli iznova dopisnik Kat. Dalm. — neimaš gdje nogu staviti, sve je puno. Pazar vrlički, na fratarskoj njivi, i oni izpod Žankove Glavice prekriti su marvom i narodom. Koliko je hiljada bilo ovaca, koza, volova i konja iz okolice i zagorskih sela, a najviše iz Bosne, bilo bi nemoguće na broj kazati; ali na žalost malo se je pazarilo, jer je blagu ciena spala, pak jadan narod neda, misleć poskupit će. Sgodno je biti na pazaru i tu proučavati narod, nošnju, običaje, domišljatost, jezik, način pogadjanja, viku, trku itd. Sve te to zanima, sve te to privlači: uza svu sparinu, uza svu prašinu mučno ti se je odieliti. Zadji pak po krčmama i dućanima, svudje je puno. Okreni se po ulicama, i tu vidiš svakovrstnih trgovčića, pa i prekomorskih s raznom robom«.

A što je najljepše i najzamjernije, kako je to tisuća motrilaca domaćih i stranih opazilo i zabilježilo, u svoj toj vrevi toliko raznolična pučanstva, kroz sve dneve svečanosti, nije se čulo da je što komu bilo ukradjeno, da je itkomu što tko zakinuo. Kroz sve one dneve nitko ne ču ma ni cigle psosti, ma nikakve neproste rieči; nitko ne spazi ma ni ciglog pijana čeljadeta, a nekmoli bud kakove nemoralne nerednosti.[1] — Dakako svega ovoga skladnog i uzornog reda zasluga ide mjestno občinsko Upraviteljstvo, koje se je za sve brižilo, svemu

[1] Vidi o ovom i *Narodni List*, 27 kolovoza 1887.

Digitized by Google

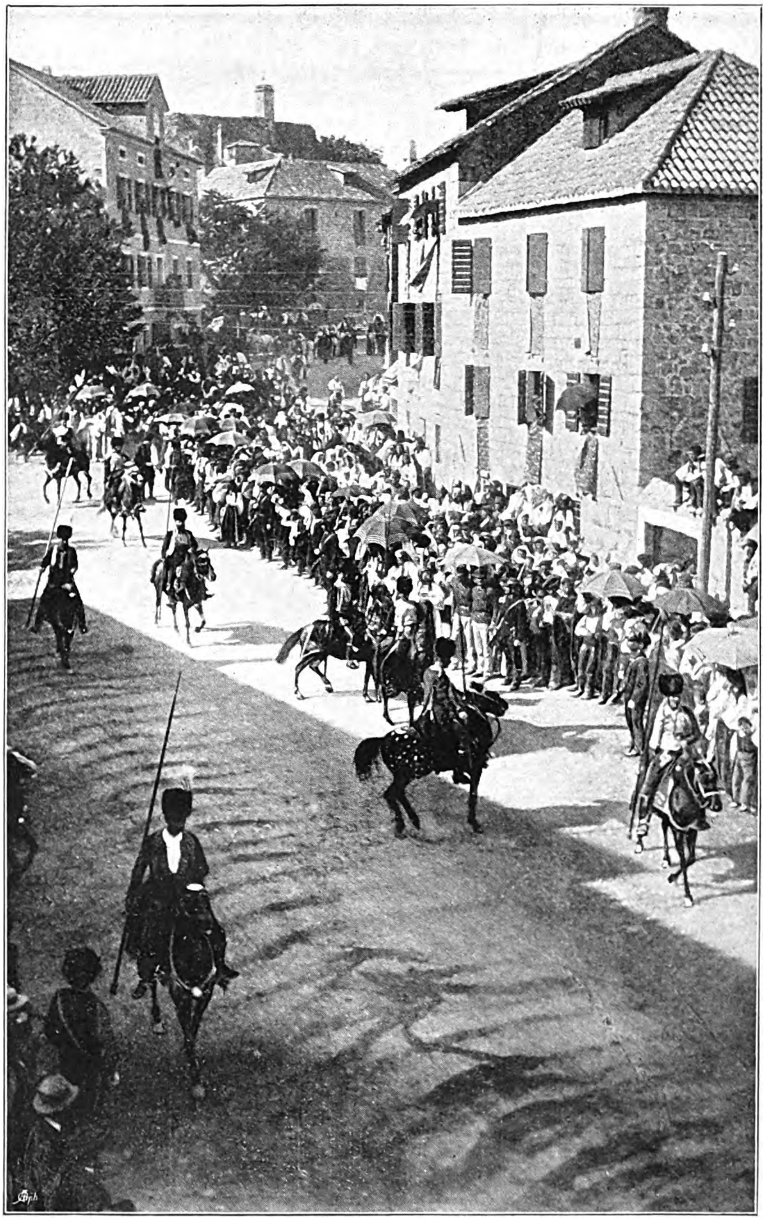

X. **Dolazak halkarâ na trkalište.**

Digitized by Google

na vrieme doskočilo, na sve budno pazilo, i za one dneve onemogućilo nekoje osobe nemoralna i sumnjiva značaja. A da je stvar baš tako izpala, pa i mnogo bolje nego se i samo Upraviteljstvo moglo nadati, ja mislim da je to bio našemu mjestu osobiti dar Djevice Marije.

Odpodne zaigra na velikom trgu (pijaci) narodno kolo, u kome je dugo vrieme tisuće mladih parova igralo. Tudjini se divljahu čistomu i bezazlenom veselju, te čilosti mladih Cetinjana i Cetinjanka, ljepoti njihove nošnje i nenadkriljenoj čistoći njihova odiela.

U večer je bila veličanstvena razsvjeta varoša. Stara tvrdjava (grad) bi razsvietljena nebrojenim kotlenicama kamenog ulja i bengaličkim vatrama, te bacanjem svietlih lopta i prskavaca. Upravo je čaran to bio prizor. Za tihe vedre noći vidio si više od sto ljudi, gdje nosi razpaljene raznobojne zublje, te hiti i kreće se niz obrdane mirine grada, da ga svega u neki vilinski sjaj obuče i pretvori. U isto vrieme svi prozori varoških kuća, pa i najodaljenijih od središta, bijahu prosvietljeni. A medju svima se odlikovahu kuće triju braće Tripala, koje bijahu okićene dvorednim pasom živoga plamena.

Nu ako je razsvjeta svud po varošu bila sjajna, na pijaci je ona upravo bila ubava i blištava. Vidio si veličajne zviezde i šarovite lopte. Vidio si gdje su dvoredne okićene štake jedna s drugom spojene nizovima velikih ljiljana, načinjenih iz neizbrojenih gorućih čašica, povješanih na konopcima i žicama. Vidio si gdje se odlikuju i svietle šarolikim krozracima, sa prigodnim nadpisima, prozori franjevačke gimnazije i čitaonice, pa prozori kuća Dra. Tripala, braće Masovčica i drugih, te obćinskog doma, a dakako i sviju okolostojećih dućana. Razsvjetu je opet oživljavalo raznovrstno obćinstvo, toliko mnogobrojno da se brž nije moglo s mjesta maknuti. Uz to je glasba, izabranim komadima, zrak napunjala i

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

veselila prisutno množtvo. Ti bi bio rekao da se one večeri sinjska pijaca, čarobnom nekom silom, pretvorila u divnu vilinsku dvoranu.

VII.

Sjutradan, 16 kolovoza, svečanost se do vrhunca uzvisila.

Jutrom, na plavom bistrom nebu izticalo je liepo sjajno sunce. Prašina se bješe slegla, a vrućina i sparina popustile. Stranci šetajući po varoškim ulicama, koje obnoć bijahu očišćene, izmetene i poljevene vodom, srkahu svjež, ugodan zrak. Varoš je osvanuo urešen i nakićen još krasnije nego bješe prošlih dana, osobito tim što mnogobrojne pjesme i nadpisi za ovu prigodu sastavljeni, a tiskani na raznošarnim listovima papira, bijahu po svuda, a najviše oko crkve i na velikom trgu, priljepljeni.

Odašlo je doduše sinoć i noćas mnogo tisuća pobožnih poklonika iz Zagore, Petrovapolja, Knina, Grahova i drugih bližih i daljih mjesta. Oni bijahu oblizli Gospin oltar, platili misu, izvršili svoj zavjet. To njima bješe dosta; pa radostnom dušom i vesela srdca vraćahu se svojim kućama na posao, na svakidašnji rad. Ali je mnogo hiljada naroda ostalo, a druge su nove hiljade iz sinjske krajine danas nadošle, pošto se narod iz napučene ove okolice svakim danom izmjenjivao.

Presvietli naš Biskup bijaše naredio cetinskim župnicima da za ovaj dan, pod crkvenim barjakom, podju sa svojim pukom u Sinj na svečanu procesiju. Liepo je i edifikantno bilo vidjeti puk Dicma Gornjega, Dicma Donjega, Biska, Srijana, Vojnića, Trilja, Graba, Rude, Otoka, Gale, Bajagića, Bitelića, Zasioka, Potravlja-Zelova, Hrvataca

Digitized by Google

i Turjaka, gdje u misnoj odjeći, moleći ružarje i pjevajući Gospine letanije, ide sa svojim duhovnim pastirima k varošu, da se nebeskoj Kraljici pokloni u čudotvornoj njezinoj Prilici.

Već do sedme ure svi sborovi ovih novih seoskih poklonika stjegoše u Sinj. Pa kako bi koji došli, pod svojim barjakom ulažahu u crkvu da pozdrave Gospu i pred njome izliju želje pobožnog svoga srca. Odatle, skladnim redom, za svojim barjakom, i praćeni svojim misnikom u koti i štoli, upućivahu se odmah na grad k novoj spomen-crkvi. Bilo je 16 njihovih barjaka; a svaki od ovih okupljao je najmanje do 150 parova; bilo ih je pak koji su brojili do 300 i više parova.

Po programu svi ovi seoski sborovi imali su se sliti s glavnim varoškim obhodom, i tako se svi zajedno uputiti od velike crkve na grad. Al dà! Premda je dosta podaleko od jedne do druge crkve, ovaj bi prostor vas bio zaokupljen i s polovinom sborova. S toga je, u najzadnji čas, valjalo odustati od programa, i činiti da svaki od ovih ide napose gore na grad. Ovim se je opet postiglo da, mjesto jednog obhoda, ono jutro bilo ih je sedamnaest. Uglednim redom i bogoljubnim ponašanjem svaka je župa zauzela svoje mjesto.

U 8 sahati krenu iz crkve velika procesija. — Najprije duga povorka ljudih ove župe, gorućim sviećama i očenašima u rukama, pod dvama bratimskim i pod trećim Gospinim barjakom. Za njima je hodila četa c. k. domobranaca u svečanoj opravi pod oružjem. Za domobrancima išla je obćinska glasba; a za ovom stupaše više od osamdeset svećenika[1], koji pjevahu liturgičnu pjesan *Zdravo Zviezdo mora.*

[1] Šesnaest ih čekaše na gradu sa svojim pukom. — Evo imena svih svećenika koji izmedju 14 i 16 kolovoza bijahu na svečanosti u Sinju: 1. Preuzv. Gosp. Fra Šimun Milinović; 2. M. P. O. Vicko Janović, Provincijal. — I. Članovi ove redovničke obitoli: 1. O. Marko Ćaćić, Gvardijan;

Digitized by Google

Za njima idjaše u pontifikalnoj odori Nadbiskup sa svojom asistencijom. Onda, medju dva gusta reda ogromnih duplira *(kandelotâ)*, četiri misnika, obučena u svečane dalmatike, nošahu svetu Priliku, koju pratijahu s desna i s lieva halkari, kano počastna straža. Za Gospom idjahu: c. k. politički Poglavar, vojni zapovjednik sa svojim častnicima, gosp. Načelnik s obćinskim zastupstvom, i množija gospode iz sve Dalmacije. Povorku je zatvorala druga četa c. k. domobranaca, za kojom se posukalo

---

2. O. Josip Paić; 3. O. Ivan Marković; 4. O. Josip Šuštić; 5. O. Petar Baćić; 6. O. Petar Perković; 7. O. Frano Belamarić; 8. O. Andrija Copić; 9. O. Pio Poljak; 10. O. Jos. Stuparić, župnik sinjski; 11. O. Luka Šuman; 12. O. Frano Bilić; 13. O. Petar Čulić; 14. O. Pet. Milošević; 15. O. Iv. Katalinić. — II. Župnici sinjskog namastira: 1. O. Mate Vezilić; 2. O. Angjeo Gotovac; 3. O. Dane Marković; 4. O. Ivan Benutić; 5. O. Iv. Šuman; 6. O. Filip Jukić; 7. O. Ante Špika; 8. O. Mate Modrić; 9. O. Nik. Matas; 10. O. Iv. Milošević. — III. Redovnici drugih naših namastira: 1. O. Špiro Tomić; 2. O. Nik. Gojak; 3. O. Rajmund Rudež; 4. O. Kleme Šarić; 5. O. Jure Samac; 6. O. Košto Krelja; 7. O. Šimun Bušelić; 8. O. Lujo Marun; 9. O. Ambroz Elać; 10. O. Vlado Radnić; 11. O. Pavao Marinić; 12. O. Vladimir Staničić; 13. O. Pet. Ramljak; 14. O. Ante Demarki; 15. O. Frano Ravlić; 16. O. Bono Donelli; 17. O. Mijo Ivandić; 18. O. Jos. Kitarević; 19. O. Marin Marinović; 20. O. Ante Bilonjić; 21. O. Iv. Perić; 22. O. Frano Lulić; 23. O. Lujo Tomas. — IV. Redovnici iz Bosne: 1. O. Bono Milišić; 2. O. Jerko Mijaljević; 3. O. Iv. Vučić; 4. O. Andrija Ereg; 5. O. Jakov Jurić; 6. O. Ivan Jurić; 7. O. Anto Brešić; 8. O. Grgo Franićević. — Redovnici iz Države sv. Jerolima: 1. O. Josip Rossi; 2. O. Bono Sokolić; 3. O. Frano Smoljo; 4. O. Alfonso Peršić. — VI. Mirski svećenici: 1. D. Frano Bulić; 2. D. Ivan Banić; 3. D. Andrija Matešan; 4. D. Stjepan Buzolić; 5. D. Iv. Danilov; 6. D. Mate Nekić; 7. D. Virgilio Perić; 8. D. And. Krinfokaj; 9. D. Lovre Milavić; 10. Gosp. Pet. Stanić, unijatski parok iz Vrlike; 11. Gosp. Mihajlo Golubić, unijatski parok iz Baljaka; 12. D. Ivo Bojanić; 13. D. Juraj Petrić; 14. D. Frano Jerkunica; 15. D. Filip Čondić; 16. D. Filip Čović; 17. D. Marko Vulić; 18. D. Miho Dubravčić; 19. D. Nikola Jonić; 20. D. Petar Škarica; 21. D. Mate Čović. 22. D. Frane Jerčić; 23. D. Filip Banić; 24. D. Jakov Banić; 25. D. Pavao Žanko; 26. D. Luka Juras; 27. D. Ivan Škarica; 28. D. Jos. Perasović; 29. D. Ante Simunić; 30. D. Mate Despotović; 31. D. Bartul Allegretti; 32. D. Božo Macanović; 33. D. Niko Škarica; 34. D. Jos. Kaštelan; 35. D. N. Jurišić; 36. D. P. Kajer; 37. D. Filip Rimac; 38. D. Grgo Tambača. — K svećenicima valja pridodati Fra Metoda Radića, Nadbiskupova Tajnika, zbog mladih godina još ne redjena misnikom. Onda dolaze 4 naša klerika bogoslovca, dva oblata u abitu, i tri brata lajika. — Od spomenutih svećenika i klerika, ne zna se da je ikoji izostao u procesijunu.

Digitized by Google

u hrpi valjada 5—6000 nagomilane ženskadije; a uzduž svega oduga puta poredani stajahu c. k. oružnici sa seoskim stražarima da drže u redu neizbrojne gledaoce.

Procesija je išla preko pijace, te gornjim putem, izmedju Belovih kuća, na grad. — Prvi su stigli, i odmaraju se; a posljednji još iz varoša kao iz mravinjaka gmižu.

Kad je obhod, s Gospom, dospio na grad, barjaci se ponamjestiše na ravnini pred crkvom, u koju unidje samo mali broj svećenika i zastupstva raznih vlasti. Sveta je Prilika namještena na oltar, na kome je sada svečano služio Božju službu Pragospodin Nadbiskup.

Uz njegovu misu, potla vangjelja, uzpe se na propoviedaonicu, ukusno napravljenu na dvoru pred crkvom, vele častni gosp. Don Stjepan Buzolić, umirovljeni Upravitelj c. k. Učiteljišta u Arbanasim kod Zadra, a rodom iz Novoga u Kotarima. U besjedi nagodjenoj svetkovini, pred obćinstvom od preko 12.000 duša, on je povjestnicom dokazao, da je nesloga medju kršćanima pomogla da uznapreduje tursko oružje; pa je napomenuo kako je složni uzhit, udahnut Prilikom sinjske Gospe, mogao osloboditi Sinj od turske navale. Govor je bio naučan i izkićen; te liepim i ugladjenim jezikom a i krepkim i zvučnim glasom izrečen. Ali je, za onu sgodu, bio odveć dug: — trajao je do jedan sahat i po; a slušatelji stajahu ondje sbijeni i na žarkom suncu. Nije mu bio čestit ni završetak; pošto se tu govornik mašio domaćih političkih borba, iztičući kako, mjesto negdašnjih pobjeda nad Turčinom, sada valja odnositi pobjede na ovome polju.

Iza pontifikalne mise, Nadbiskup blagoslovi novi halkarski barjak od fine svile, izrekavši nekoliko sgodnih rieči.

Sad je obhod, s Gospom, krenuo natrag niz grad, ali drugim putem, sa strane sv. Frane; a istim redom kojim je došao na grad. — Bilo je podne kad svećenici,

Digitized by Google

sa svetom Prilikom, unidjoše u crkvu. Gospa bi postavljena na obično svoje priestolje. I ovim dovršiše crkvene svečanosti.

VIII.

Na 12 sahati i po — piše dopisnik K. D. — bio je običajni ručak kod fratara. Za sofrom sjedile su 84 osobe. Izmedju ostalih tu si vidio Nadbiskupa Milinovića, Provincijala Janovića, dr. Markovića, eksprovincijale Tomića i Paića, starešinu ramskog samostana Milišića. Od popova osobito se izticahu naš vrli zastupnik Bulić, Don Ivan Danilo, Don Stjepan Buzolić, Don Mate Nekić, Don Virgil Perić. Preko užine nazdravio prvi otac Gvardijan, pak Milinović, Provincijal, dr. Marković, odgovarajući nazdravici ramskog Gvardijana, koji njemu osobito bijaše zdravicu upravio. Nazdraviše zatim O. Tomić, pak Don Ivan Danilo, a zatim naš ljubljeni Don Frano Bulić, koji je donekle raztumačio svoj program, poviedajući kako stari Grci, ako i nije njihova vjera bila prava, ipak pod geslom: *Sve za vjeru i domovinu* počiniše silna junaštva; i da ne budu se držali toga načela, ne bi oni slavili svoje Termopile .... Ova i sve ostale napitnice biše popraćene urnebesnim uzklicima.«

Samo se kaže da je onih dana bilo u namastiru gosti mnogo više nego je ovdje spomenuto. A svak se je našao u namastiru kao u svojoj kući, svak bi zadovoljan, svak pod najljepšim utiskom od nas podje.

Premda obćinsko Upraviteljstvo nitkoga nije bilo pozvalo na svečanost, htjevši da ova bude samo domaći sinjski god, e se na narod odveć veliki troškovi ne svale; premda istu svečanost službeno nitkomu nije objavilo, ipak i Obćina i Namastir primiše ovaj dan više brzojavnih

Digitized by Google

čestitaka. Doniet ću ovdje samo dvie, koje pri rečenom objedu bijahu proštivene na osobitu utjehu svih domaćih i gosti:

»Slavnome Obćinskom Poglavarstvu. — Sinj — Dalmacija.

Slava oslobodjenja vašega, slava je cieloga našega naroda. Tom slavom u zametku i korjenu slavimo slobodu i prosvjetu našu; a što je do skora bilo samo rumena zora, to se, odvažnim vodstvom i junaštvom staroslavnog Dubrovnika, Spljeta, Sinja, sad već gotovo svih gradova i Obćina dalmatinskih, pretvara u sjajni dan i nedvojbeni zalog bolje budućnosti. Za to kako s one, tako i s ove strane Velebita sve iz dna duše kliče: Slava Dalmaciji, Slava Sinju i svim gradovima i Obćinama vašim: dok mi svi dušom smo i srcem prisutni vašoj svečanosti. Sve vas pako blagosilja, a časnoga brata svoga Nadbiskupa barskoga pozdravlja

Starina biskup bosanski
Strossmayer.«

»Presvietlomu barskom Nadbiskupu Milinoviću. — Sinj. Bogu i Bogorodici, pak našim Franovcem, kojizih ste Vi predostojni zastupnik, zahvaljujemo što su nam vjera i narod spašeni. Slava Sinju, koji danas veličanstveno slavi svoju dvjestogodišnjicu.

Kosto Vojnović.«

Digitized by Google

IX.

Sinjska je halka glasovita, i poznata je ne samo u Dalmaciji, nego i van Dalmacije. Ona je, kako sam i prije (str. 42) kazao, utemeljena da se ovjekovječi uspomena oslobodjenja Sinja od Turaka pomoću Gospe sinjske. Nije dakle mogla ta liepa povjestnička igra ovom sgodom izostati.

U tri sahata dakle halkari počeše se kupiti, a u četiri odpočela je trka. Halku je odnio trgovac gosp. Niko Cerinić; ter je, za nagradu, Načelnik na prsi mu prišio kolajnu od zlata, što je Obćina za tu svrhu naročito dala skovati.

»Tko — ovako piše Narodnom Listu Izdvorni motrilac — tko da opiše ljepotu halkarske nošnje, divotu nakićenih i razigranih konja i junačkih konjanika natječućih se u silnoj trki, množinu nepreglednu naroda divećeg se krilatim konjim i konjikom itd.? Al ne mogu da premučim krasni govor halkarskog vrhovnog nadvojvode, častnog obćinskog Načelnika viteza Petra Tripala. Iza kako je kratko ali jezgrovito iztaknuo povjestničko znamenovanje i postanak te igre, on se obratio na svoje drugove preporučujući im, da, vjerni plemenitom cilju svoje zadruge, budu svedj spravni na obranu svoje mile domovine proti ma kojemu napadaču, žcleći da se sva bratska plemena slože za obezbiedjenje narodnih prava, narodnog jedinstva i slobode« — »Načelnik — nastavlja dopisnik K. D. — kao vodja halkara, u svojoj vlastitoj dragocjenoj halkarskoj odori, punoj suhog zlata, na oholom zečku, bogato urešenu, progovori kratak, al krasan govor: jezik mu bio divan i bujan, sadržaj i vez plemenit . . . .[1] Silan je bio

[1] Još jedno lice njegova govora bit će iztaknuto u došastom posljednjem broju.

utisak njegovih liepih i zanosom izušćenih rieči; ter je sav narod iz svega srdca i dugotrajno klikovao mu: Živio!«

Halka je trajala do pred samu večer.

Iza ne duga odmora, glasba na novo poče udarati idući k fratarskoj njivi izpod sv. Frane, gdje su Rabiši imali izvesti treći, najbogatiji i najsjajniji dio vatara, po programu ugovorenu s Obćinom. — Za glasbom silni se narod sgrnuo na veliku njivu, na druge uza nju, i na pute.

Zadarski su pirotehničari uprav se opoštenili i prodičili su svoj zanat u izvadjanju kriesova, u nakitu i razsvjeti varoša i stare tvrdje. Vrieme je svedj bilo prijatno, a radnje su izpale da bolje niesi umio zaželjeti. Ovo se ima kazati navlastito o posljednjoj večeri. Sinj nikad do tada nije vidio nekoje slike one dražestne i veličanstvene predstave. Osobito se ugodno dojmila kita cvieća s plamenima od kovine nalik električnoj svjetlosti od 1000 svieća: tako isto i vulkanska provala s kišom kipine *(lava)*, s plamtećim vrhovima, s tutnjavom, loptama i zviždanjem ognjenih zmija. Ali je ljepotom i utiskom nadišao sveostalo prizor obsjednutog Sinja. Vidio si grad razsvjetljen, navalu neprijatelja na nj, lumbardanje, pri kome je, s jedne i s druge strane, izmetnuto više od 1000 svietlih lopta, bumba i granata, 400 raketa i 2000 hitaca . . . Na jedan mah, u parokrugu blištajuće svjetlosti, prikazuje se Gospa u bielo obučena; a neprijatelja nestaje . . . Sinj slavi pobjedu.

Ovim dovrši preznamenito sinjsko slavlje godine 1887.

Digitized by Google

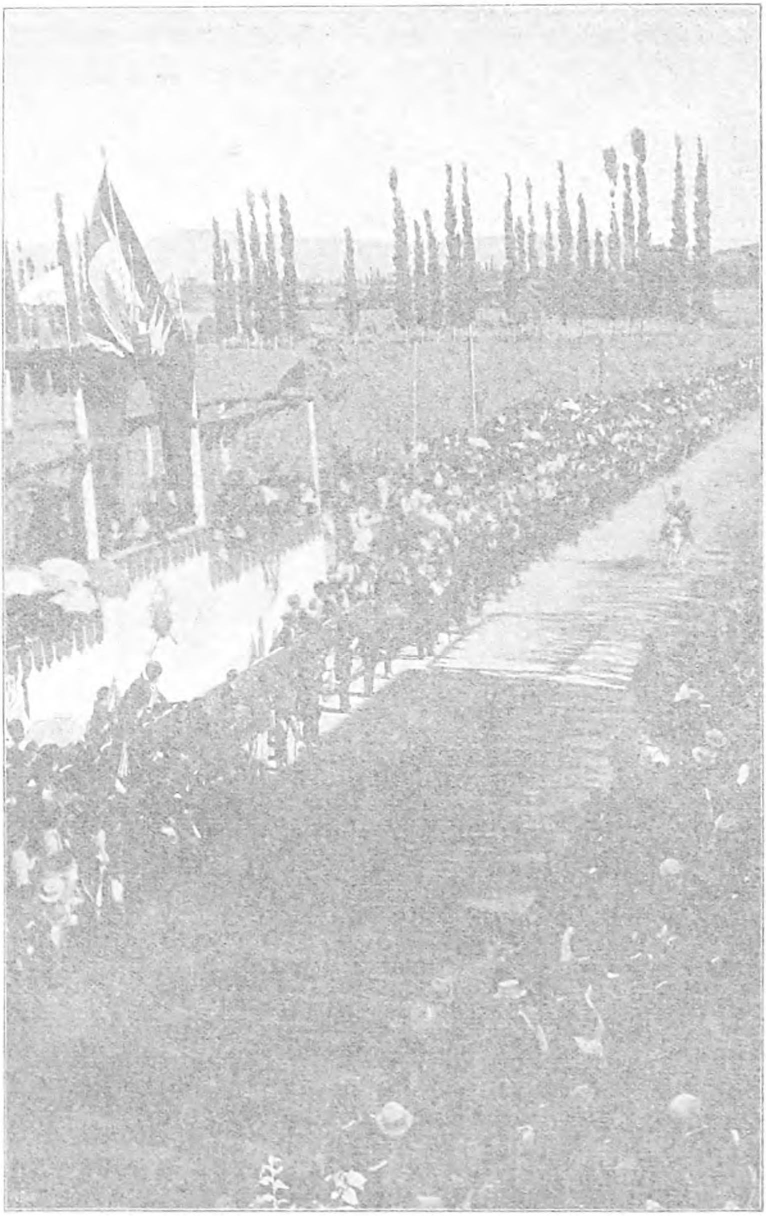

Trka halke na 16 kolovoza 1887.

Digitized by Google

[illegible] zmija.

[illegible] Gosp[illegible]

[illegible] slav[illegible]

[illegible] menito

Digitized by Google

XI. **Trka halke na 16 kolovoza 1887.**

Digitized by Google

Digitized by Google

X.

Doniet ću u ovom posljednjem broju članak, što je u Narodnom Listu[1] onda objelodanio prof. Don Mate Nekić pod nadpisom: *Utisak* Sinjskog slavlja.

»Očevidac velikoga Sinjskoga slavlja, koje se je držalo na 14, 15 i 16 tekućega kolovoza, na uspomenu dvjestogodišnju oslobodjenja Cetine od težkoga jarma turskog, doseljenja Cetinskog puka iz Bosne i Hercegovine u ove opustošene krajeve, prenesenja čudotvorne Gospine slike iz Rame u Dalmaciju, i utemeljenja franovačkog samostana pod Kamičkom, ćutio sam u sebi njeku dužnost da sastavim za čitaoce našega »Narodnoga Lista« kratko izvješće o slavlju istom.

I zbilja latih se pera, stadoh mozgati odkud da počmem nizati slike i prizore ondi vidjene. Nego mi se tu dogodi kâ i onom tko zadje u bašću punu ruža najplemenitijih, da ubere i skiti vienac; pa gledajuć kako je jedna ljepša od druge, maši se ove pa je pusti, jer ugleda onu ljepšu, te opet treće i četvrte i stotine njih, dok se napokon nadje uvrh bašće, a nije još ubrao nijedne, probirući ljepšu od ljepše. I tako mi vrieme proleti, a ja ništa još neskitio nit opisao.

Zaisto, opisati bezprimjerno slavlje, vidjeno onih dana u Sinju, nije posao za svako pero. Pa i kad bi se tko okretan tog zauzeo, nebi lje mogao jednim člankom, namienjenim za koje bilo od domaćih naših novina, na prostoru veoma škrtih. Toliko je tu gradiva za umjetnika, za pjesnika, za slikara, da bi se htjelo te kako oštrijeg i vještijeg pera, nego je moje, da opiše, ma i samo iz daleka, pojedine divne prizore, a kamo li svu cjelinu onoga slavlja!

[1] 24 kolov. 1887.

Digitized by Google

Sinjsko slavlje prošlih dana, to je bilo nešto, čemu nije naći táka, nevelju igdje u narodu hrvatskomu, nego ni u deset drugih kraljevinah. A tko želi imati o njemu podpuni pojam, neka čeka sto godinâ, kad se bude opet slavila tristogodišnja uspomena historičnih onih čina.

S toga, u nadi da će se naći tko drugi vještiji od mene, te će opisati i oslikati one prizore, dostojne kista Rafailova i pera Dantova, ja ću samo napomenut što je mene življe ganulo i zanielo, da uzljubim sve to većma Božju Majku u prilici »Gospe Sinjske«, da uzcienim sve to više puk Cetinski, taj najsjajniji alemkamen krune hrvatske; da uzštujem sve to dublje njegove vodje, to duhovne, to svjetovne, koje onako uzornim skladom, mudrim radom, sjajnim izgledom, nadahnuti vjerom živom i bezkrajnim pouzdanjem u zaštitu svoje Gospe, znadu prelivati sve te krjeposti iz svojih srca u srca cielog onoga puka i krasnoga i junačkoga; te ga voditi stazom života kršćanskoga i narodnoga k cilju vjere i domovine.

Dà, one vodje baš imaju koga i vodit! Tà, svaki momak tu je jelić, svaka djevojka vita jela; svaki čovjek dub gorostas, svaka žena zor gospoja pod kalpakom. Pa da u Sinju i nebilo nikakove druge priprave, nikakva drugog uresa ni uredbe za ovo slavlje, sama navrva onolikih i onakih gorostasa i plećaša, onakih glavaša i brkaša, a uza nje onakih vila tankostrukih, bjeloputnih, zlatokosih, i u isti mah postidnih i čednih, sve jedno ljepše od drugoga, jedno od drugog pobožnije: to bi bilo već zadosta da se proslavi kojamudrago, pa i najznatnija sto ili dvjestogodišnjica.

Dušom prepunom zadovoljstva, što sam se našao ovom prigodom u sredini onakog puka, i junačkoga i pobožnoga, oh šta sam puta uzdahnuo i oko mi se nalilo suza, tražeći — ajme u prazno! — po onoj tišmi sokolovu dičnu glavu, koja je negda zastupala narod ovaki

Digitized by Google

u domovini i u tudjini! Narod Cetinski bio dostojan imat Don Mihu zastupnikom, a Don Miho bio dostojan zastupati onaki narod!

Na one prizore vjere žive, tjelesnog goja, vanjske čistoće i ugleda, plemenite postidnosti, uzorite pobožnosti, navale i jagme k svetotajstvim, probudjene narodne sviesti, ja, stojbinar zadarskih Ravnih Kotara, plakao sam u srcu momu nad nesviesti narodnom i vjerskom mojih Kotarana; nad nemarom i neradom kotarskih mojih pukovodja to crkovnih to svjetovnih; nad mrtvilom posvemašnim i tamnilom zarazitim što je pokrilo moj Ravni Kotar, zemlju inače ništa manje prirodom pitomu i plodovitu, nego li je Cetinsko polje, samo kad bi ljudî bilo, koji bi vjerom i primjerom osviestili i oživili zapuštene, poništene Kotarane. U sviesti vjerskoj i narodnoj, u ćudorednosti, u čistoći, u blagostanju, Kotarani izostadoše za sto godina Cetinjanim!

Ali dočim kotarski Hrvat nečuje ni rieči božje, ni svete mise po svu godinu, a u blagdane i u sve nedilje preko ljeta prodaje drva i bukavac pred vratima glavnoga grada, a da mu za to nit prigovori ikakva vlast ni duhovna ni svjetovna; dočim mu gospoda progovaraju samo kada njima treba da biedan glasuje za nje, a proti sebi, na izborim: Cetinski Hrvat vidi svoga načelnika, gdje obučen u junačku odoru sjajnu, pred tisućama i tisućama puka i svoga i inostranog i inojezičnog, s vitežkog konja skinuv junački kalpak i okrenuv se k Božjoj Majci: Slava tebi, progovara, Gospe Sinjska, slava tebi, majko naša, koja si dopratila u ove krajeve praotce naše, krileći ih od turskoga jogunluka, te ih smjestila u ovi ubavi, ovi divni kraj cetinski! Slava tebi, koja si hotjela nadahnuti predje naše, da se u te pouzdaju, pa da odole, njih šačica od 500, turskoj sili od šestdeset punih hiljada! Ti si njih okupljala, ti kriepila na obranu svete vjere i domo-

Digitized by Google

vine. Ti i nas okupljaj, ti ujedinjuj za nove borbe. Ti naša majka, mi tvoji sinci; dok mi tvoja poslušna djeca, nema sile, nema nevolje, koja bi nas oborila. Slava, slava tebi Gospe Sinjska!

Ove rieči i još mnoge druge ovim slične izrečene na dan zadnji Sinjskoga slavlja od viteza načelnika Petra Tripala, vojvode Alkarskog, padale su na srca pobožnog onog puka kako nebi valjda rieči najuglednijeg mitronosca.

Nego, ako je velika sreća Cetinskog puka što mu ugledne obitelji svjetovnjačke znadu, nalik starih rimskih patricija i nalik jelinskih eupatrida, voditi svoj puk s pobjede na pobjedu pod geslom vjere i domomovine — *pro aris et focis*, — još je veća, što pod tim svetim moćnim geslom njega vode k pobjedama vjere i roda ujedinjeni junaci demokratične obitelji svetog Frane, koji su prvi puk ovaj kršni izbavili izpod turskoga jarma, pa ga branili i brane, upućuju i vode k svakom dobru sve i danas. Sinovi istog naroda, iste krvi, istog jezika, oni su otci po historiji, po vjeri, po skrbi svakidanjoj Cetinskog puka, koji njih za to naplaćuje pouzdanjem i štovanjem neograničenim. Što oni narede, Gospa je naredila; što zapovjede, to je Bog sami zapovjedio. Glas njihov odjekuje po Cetini kao grom, jer je njihov život sjajan kao munja!«

Digitized by Google

DODATAK.

POETIČKI SASTAVCI

ZA

SINJSKU DVJESTOGODIŠNJICU.

Digitized by Google

Na 14, 15 i 16 kolovoza 1887

slaveći se

SINJSKO-CETINSKO

DVJESTOLJETNO GODOVNO.

Pjesma.

Zdravo Sinju, izbor cviete
Tog Cetinskog djulistana!
U zanosu k tebi lete
Hrvaćani sa svih strana,
Da se dive Godovnomu,
Veličajnom slavju tvomu.

Spred tolikog sjajnog zora,
I spred goda toli mila
Ja kako bi bez zazora
Ogluhnula moja vila,
Pjevat vikla, mili rode,
Sve zamjerne tvoje zgode?

Gdje, kô ruža mirisava,
Ti se gizdaš, bieli grade,
Rasla njegda divlja trava;
Gdje sad bašte i ograde,
Bila pustoš i ledina,
Léglo zmajâ i jejinâ.

Digitized by Google

Tà šta drugo htjelo biti,
Van zvier kivna i krš ljuti,
Utvrdjene gdje sa liti
Na pljen vrebô paša kruti,
Klâ Kaura, zemlju hara . . .
A odnikle osvetara!

Ali eto osvetara
Odkle Turci neslutili;
Mletci šalju svog Cornara;
O bok njemu dovrvili
S deset tisuć Hrvaćana
Šurić, Smiljan uz Stojana.

I Sinj Ture ostavilo;
Al u Bosnu skoči ravnu
Jankoviću, desno krilo,
Da osveti krvcu slavnu,
Što iz žilâ našem rodu
Štrknu za krst i slobodu.

Na mig njegov sa svih strana,
Gdje beg žešće zalumčari,
S porušenih samostana
Serafinski ubožari
Híte jamit mila stada
Kužnoj sapi turskog gada.

Glamoč, Kupres, Skoplje, Livno,
Predjel Duvna, Rakitnoga,
I prodolje Ramsko divno
Ćak do polja Doljanskoga
Vrevom vrve izselnikâ,
Tih hrvatskih zlopatnika.

Vrli sinci rajskog Frana
Rukovode brojne čete;
Zakrilje im i obrana
Čudna slika Gospe svete,
Što ih prati i tetoši
Kroz zasjede, kroz pustoši.

Digitized by Google

Tako svietli stup oblaka
Izrailu put krčio,
Kad Misirskog bezbožnjaka
Zulumu se ugrabio,
I vapio kroz pustinu
Obećanu domovinu.

Naselili puste kraje
Uz Cetinu i Zagoru,
Od Prologa do Boraje,
S Dragovića ćak k Mosoru;
Podignuli na sve strane
Kule, crkve, samostane.

Krš i golet pretvorili
U zor-polja i livade;
Tvrd ti temelj udarili
Pod Kamičkom, Sinju grade.
Ostaviv ti amanetom:
Nepredat se Turku kletom,

I, uz značaj golubinji,
Viekom čuvat, kô zenicu,
Sladki jezik materinji,
I bratinsku zajednicu,
Častit svoje dobrotvore,
Slavit Gospe čudotvore.

Taj amanet, diko naša,
Ti si svjestno sačuvao.
Svjedok tomu Mustaj-paša,
Što Cetinu poharao,
S fratrim Čitluk izgorio,
Al pod Sinjem rep podvio;

Svjedok Mehmed-paša pusti,
Što s šesdeset tisuć ljudi
Niz Prolog se, grozan, spusti,
Al ga s Gospom ti odpudi;
Naših jedva pô tisuće
Turke skrši kano pruće;

Digitized by Google

Svjedok dušman druge boje,
Što te milom ili silom
Brojit htio medju svoje,
Otudjit te rodu milom,
Milom rodu hrvatskomu,
Igu podvrć tudjinskomu.

Zdravo Sinju, dilber cviete
Tog Cetinskog zemnog raja;
Čuvaj predjâ amanete
Do zadnjega odihaja;
Bud svedj vitez svomu rodu
Za krst častni i slobodu!

Na ime rodoljubâ

Stjepan Buzolić.

Digitized by Google

Uspomeni
DVIESTOGODIŠNJEGA DOSELENJA
naroda
SINJSKO-CETINSKOGA
iz Bosne god. 1687.

Ljute borbe slavnih zatočnikâ
Za dom, vjeru, vjekovi ne briše,
Već potomci spomenom ih slave
Da im djela tim prosjaju više.

Harni narod Cetinskoga kraja
Vienac plete kršnim junacima,
Njim se divi, s hrabrosti veliča,
Ponosi se, primjer da su svima.

Kadno kruti, biesni Osmanlija
Žedan krvi, pokolj vjernim snuje,
Hara, pali, ništi što je sveto,
S praga tjera, život ljudem truje.

S postojbine negda Bosne slavne
Sdvojni narod selit složno kani,
Bogu vjeran, da si vjeru spasi
Bolan smišlja, kamo da se stani.

Dobrotvorim, predvodjen on svojim
Otcim Reda, preblaženog Frane,
Gazi polja, brda prevaljuje
U Cetinske spušta ti se strane.

Štit obrane, dragocieno blago,
Sobom nosi, Ramske sliku Dive,
Da ih hrabri, u progonstvu tješi,
Da ih brani, čitave i žive

Digitized by Google

Tužni pogled u nevoljah ljutih
Svrće narod slici čudotvornoj,
Nadu stavlja zaštitu u Njenu,
Lieka da mu, duši pruži bolnoj.

Kad se narod, ubavnoj po ravni
Smiesti, pod krov da se slegne trudi,
Čistom sviesti, vapaj Bogu diže,
Korcu hljeba, sve što srce žudi.

Kad pod Sinjem, smišlja gradom tvrdim
Uz svetište dne boravit mirne,
Tad uzbiesni, krvnik stari jedom
Da uništi redom pravovirne.

Kruti Osman, iz osvete kivne
Silnom vojskom Sinju prikučio,
Narod čeka d' očajnoj u borbi
Život spasi, kog je izmučio.

Mala četa kršćanskih vojnikâ
Iz zidina vitežki se brani,
U sdvojnosti Božjoj Majci vapi:
Od Turačkog biesnila sahrani.

Kada dušman jurišem navali
Da udarac posljednji zadade,
Jur očitim, izbavi se čudom
Na tisuće turskih četa pade.

Kužni pomor, smrt nemila kosi,
Da umakne, biegom spasa traži
Ganut narod, milostivoj Majci
Hval' uzdaje, što ga slaba snaži.

Kad žudjenu slobodu si steče
I odahnu od napora hudî,
Razvi barjak, pobiede i slave,
Na novi se opet život budi.

Digitized by Google

Pod Krstovim sjajnim leti stiegom
Hram uzdiže moćnoj Zaštitnici,
Kâ poganstvo satra jur oholo
Da kršćanstva budu baštinici.

Dva su vjeka da potomci harni
Majku Božju bez prestanka štuju,
U nevoljah pouzdano mole,
I pohvalâ krasne vjence snuju.

Pod zakriljem materinstva svoga
Njih od biča svakovrstnih štiti,
Svê milosti vrhobilno siplje
Tješi, hrabri, pomoći im hiti.

Sinjski puče, kî uživaš blago
Od dva vjeka, sliku dragocienu,
Ti s ponosom, sretnim se nazivlji,
Pa dostojno moć proslavi Njenu!

U valovih uzburkana mora
Od poplave nevjerstva i strasti,
Prehodnica nek ti bude zviezda
Živa vjera da ti bude cvasti.

Ti s nebeskih, kraljico, visina,
Svrni pogled, svetim žarom dahni,
U ljubavi da ti vjerni služe,
Pa im vječnost blaženu dohrani.

U Sinju, 15. kolovoza 1887.

O. J. Paić.

Digitized by Google

U slavu
DVJESTOGODIŠNJE USPOMENE
PRENEŠENJA PRILIKE
ČUDOTVORNE GOSPE SINJSKE
iz Rame u Sinj-Cetinu.

Izmed svijû Izraelskî,
Uzor-dieva u ljepoti
Tebe samu, kralj nebeski
Za kćer svoju obrat hoti.

Nad sve ine jagodice
Što Sionom odsievale,
Tvoje same, o Djevice,
Rieč Vječitu občarale.

Ljubav Duha, zaručnicu,
Izvan Tebe, nać neznala,
Tebe ciglu Golubicu,
Žarom svojim obasjala.

Bog kad hoti, za čovjeka,
Put čovječju združit sebi,
To odredi još od vieka,
Nigdje, nigdje, već u Tebi.

A Ti slavna Božja Mati,
Čudotvornoj u toj Slici
Kad hotjela stan obrati,
Medju biednih umrlicî:

Ti nehtjela drugog kraja,
Do ovoga Cetinskoga,
Gdje no liepa, kô iz raja,
Sjaš sred Sinja bieloga.

Jer znala si Ti Kraljica.
Da će u ovom perivoju,
Mnogi ljiljan.... i ružica....
Okruniti sliku Tvoju.

Digitized by Google

Pa najdraže Tebi bilo,
Slavo naša i ljubavi,
Obljubiti naše krilo,
I Cetinski kraj ubavi.

Gdje od kad si k' nam sletila.
Milostivu svoju ruku,
Naša Gospe liepa, mila,
Viekom pružaš ovom puku

I pobožnoj duši onoj,
Što doliće iz daleka,
Da joj pomoć pružiš bolnoj,
Ti rajskoga dieliš lieka.

Oh! nigda se, nitko nije.
Od oltara čudesnoga,
Odielio, a da prije,
Dar neprimi, srdca tvoga.

Nit se itko od umrlî,
S' tobom igda pozdravio,
Bez da mu je vapaj vrli,
Ljepotu ti proslavio.

Oj, mogućа, i ljuvena,
Gospe naša, mila Mati,
Iznad svijû o blažena,
Medju nama vazda cvati.

Budi naša Odvjetnica,
I u vieke Ti nas brani,
Svakom budi pomoćnica,
Nas i svakog, Ti sahrani.

Fr. F. J.

Digitized by Google

NA SLAVU
ČUDOTVORNE PRILIKE GOSPE SINJSKE
NA DVIESTOGODIŠNJICI
NJEZINA PUTOVANJA IZ RAME.

Odklen tebi Sinju bili,
Da se ime tvoje mili,
Sitnoj travci, kršnu boru,
I po polju i po moru?

Odkle ponos, odkle dika,
Da mi svakom nudjaš lika?
Od koga ti srića data,
Da si alem u srid zlata?

Zvizda tvoja, Gospa tvoja,
Tebe vodi, tebe nosi,
Kad je mira, kad je boja

Za te moli, za te prosi:
Od tud Sinju tebi glasa,
Bolnu srdcu odtud spasa.

U Sinju, 15. kolovoza 1887.

F. I. T.

Digitized by Google

NA STAROMU SINJU

16. kolovoza 1887.

Oda.

Ovdje, boj jednoč gdje se ljuti bio,
Srčani borci bjehu tvrgji od käma,
Ne klonuv oni dok se käm mrvio
Živog sred plama:

Ovdje, gle čuda! osmanskoj gdje sili
Sinjana šaka hrabro s' opri u šancu,
Šparćani sami to s' učinit smili
Lokride u klancu;

Gdjeno se krvi mnogo ljudske lilo,
Junačkih mnogo osječeno glava,
Klalo se, rietko tak'va klanja bilo,
Sinjska bi slava!

Na 'vom se slavlje sad borištu pravi,
Ponosni narod naš se sabra' u kolo,
Spomeni hramić diže se gizdavi
Divno i 'holo.

Dvjesta je punih ljet' otkad na ove
Iz Rame sliedci uzor bogca Frane,
Turci jim spaliv hramove i krove,
Predjoše strane:

Pravi Enejevci što ne trpeć ljuta,
Ahivskoga ropstva pošli svietom spješni,
Pokle da s' utre htjede sudba kruta
Ilijum griešni;

Al sobom ne nose te laži-penate
Već Dieve nada dievam lik lijepi,
Pomore što no trne, kloni rate,
Vjernike kriepi.

Digitized by Google

Tko će nabrojit sva golema čuda,
Tko to svakol'ka te će točno rieti,
Odavna i sada što čini naš svuda
Palladij sveti?

Obavlja misnik božju službu Vêli,[1]
Povieda jadne naših djeda zgode,
I ti što ljudi počiniše smieli
Radi slobode.

Prinosi žrtvu näda žrtvam svetu
Bogu pred kîme svaka sila pada,
Jer on ne pusti din-dušmanu kletu,
Da ih nadvlada.

Salemski tako svećenik taj prvi
Prikaza žrtvu sred Savine dóle,
Kada no Abram nadjača i smrvi
Kraljeve ohole.

Mužara gromkih silan tutanj stoji,
„Slava u visini" Bogu bogov' se ori,
Stotinu iz grla slatki sižu poji
Do neba gori.

Braća po vjeri, braća još po rodu
Druže se, u njima jedna diše duša,
Razdora nesta, na opću što nezgodu
Izmedj njih uša'.

Razlike nema mëd onima, koje
Plemstvo il sreća nada druge diže
I medju onim, što se za hljeb znoje,
Cienjeni niže.

Naroda oj sretna, gdje vjere je take,
I gdje svak svakom bratsku ruku poda,
Njemu će, svladav nepogode svake,
Zasjat sloboda!

[1] Nadbiskup Milinović.

Digitized by Google

OBĆINA

PRIGODOM

SLAVLJA DVIESTOGODIŠNJICE OBSIDNUĆA SINJA.

Vedra ćeri mila pominjanja,
i prošlosti čuvarice jaka,
što prebivaš gore sred oblaka,
u kraljevstvu velebinje sanja,
Raviolo, zoro i proljeće,
pri odsudom mačevanju danu,
što prosipaš na bojnom megdanu,
junacima miomirno cv'jeće,
ženo kr'jepka, rodjena za slavu,
majke Slave štićenice vrla,
lovorvjenče roda neumrla,
pričaj r'ječ ti zaželio milu i na krilu
tvom već pjesnik položio glavu.

* * *

Razvalina sad je gola;
al' je njekad tvrdja bila,
ponosita i ohola,
krajišnika puna čila,

Puna čila krajîšnika,
velje slave Sinja grada,
kom umirat' bje navika
za slobodu od vajkada.
U te dane od starine
krvi bješe mala cjena,
u te dane bješe roda
snažna dična od koljena.

To su bili sveti dani
mučeničke krijepčine,
i veličja i značaja,
dani spasa domovine!

Digitized by Google

Serasker se ljuti skrio
za bedeme tvrgje male,
izdajstvom je prisvojio:
sad je brani od navale.

Od navale kobna svata,
krajišnika vrla sina,
spravna uvjek na Turčina
zasjednuti čvrsta hata.

Spravan uvjek rodu jakom
žrtvovati mlade dane
i zamahnut čvrstom šakom
na verige okovane.

Brani s' paša, al badava,
protiv munje i užasa,
krajišnika, ljuta lava,
Seraskeru nije spasa.

Tirjaninu spasa nema,
u nepravdi roda živa,
grom osvete nanj se sprema,
što narodu Bog dariva.

Klonu paša, grom ga smrvi.
naroda ga sržba stiže,
iz potoka one krvi
slobodice lik se diže.

Čudotvorna ona slika
nad bedemi grada svanu,
i krajina svakolika
Bogovskijem plamom planu.

Veličajna slika ona,
što bezbrojna čuda stvara,
i tirjana usiona
u bezdani mrak obara.

Nad bedemih tvrgje sade,
njeno vedro sija lice,
počituj je Sinju grade,
na koljena padaj nice.

Digitized by Google

ΕΙΣ Ⓗ ΘΕΟΤΟΚΟΝ ΜΑΡΙΑΝ.

ΥΜΝΟΣ.

Κλείωμεν ῳδαῖς ἄγκυραν ἐλπίδος
Ἐκ παντοδαπῶν τὴν Σινίου πόλιν
Ἐλευθέρουσαν πολεμίων
Παναγίαν Μαρίαν ᾄδοντες.

Πιστῶν ὁδηγὲ χαῖρε ὑπέρμαχε,
Χαῖρ' ἐκβαλοῦσα τῶν δείων κράτη,
Δι' ἧς αἱ ἡμῶν τῶν προγόνων
Χεῖρες ἄαπτοι ἀεὶ γίγνοντο.

Ὁπότε ἦσαν είνὶ ἀπορία
Αὐτίκ' ἔφαινε παρθένος Μαρία
Σφαλλοῦσα δεινῶς ὕβριν ἐχθρῶν
Καὶ φοβεράν τε δύναμιν Τούρκων.

Ὦ πανάμωμε παρθένε Μαρία,
'Αεὶ φύλασσε τῆς Τζετίνης λαὸν
Καὶ χριστιανῶν τοὺς τυράννους
Εἰς βάραθρον ἵλεως μὲν ὦσον.

Σ.

VIATOR ET FLUMEN CETINA.

VIATOR: — Cetina, dic nobis per culta nitentia rivus
Cur adeo curris limpidus, uber aquâ?

FLUMEN: — Non ita iampridem nostra haec de lympha cucurrit:
Nec mirum est: alibi purior unda fluit.

VIATOR: — Non mirum? similem non unquam dulce sonantem,
Gramine nec varium repperi et imbre novum.

FLUMEN: — Si quid decorum variumque tuere, Viator,
Bina mihi, fateor, secula contulerunt.

Quas cernis nullae extabant tunc temporis aedes,
Unda nec ipsarum tunc simulacra dabat.

Si vitreus mollique fluo per gramina lapsu
Laetitiae indicium percipe, quaeso, meae.

Francisci soboles tantum addidit pondus honoris
Nescia quaeque fuit, Virgo beata, luis.

Dumque hodie celebranda venit lux festa, triumphe!
Murmur et herba simul dicere gestit: Io!

Digitized by Google

MEMORIAE PERENNI
BOSNIACO E REGNO EMIGRATIONIS
DALMATAE IN REGIONE SINJENSI GENTIS
QUAM AB HINC DUOBUS SAECULIS
SAEVISSIMA MUHAMETICA PROLES
PATRIIS EX LARIBUS
UNDIQUE EXPULERAT

ORDINIS S. FRANCISCI PATRIBUS
PRAEEUNTIBUS
MIRAMQUE DEIPARAE IMAGINEM
ADFERENTIBUS
FINITIMA SLAVORUM GENS
EJUSDEM TUTAMINI
SE OFFERT
PROELIORUM DISCRIMINA VICIT
AB INFIDELIUM FERITATE
INCOLUMIS EVASIT
MORBISQUE LETALIBUS SUPERATIS
USQUE AD PRAESENS SIBI PROPITIAM
SENSIT

DIEM HUNC FAUSTUM
POSTERI JURE COLUNT
REBUSQUE IN ASPERIS
SOLATII VOTA MATRI REDDUNT

TUQUE VIRGO E COELORUM SEDE
FIDELIS ASPICE,
MUNERA SOLVE!!!

Sinji ann. 1887.

Digitized by Google

GODINE HILJADU SEDAM STOTINA PETNESTE
SERASKER MUSTAJ PAŠA POTURICA ĆELIĆ
SU STO HILJADA ČILIH TURAKA PREGAZI CETINU
CETINO VRELO TI USAHLO
JER NA SE PUSTI KRVNIKA SVOGA
KUNU CETINSKE SIROTE

KAD PO CETINI SVE POSJEKAO IL U ROBLJE POVEZAO
MUSTAJ PAŠA SJEDE POD SINJ
O ILINJSKIM KRJESOVIMA STAO TOPOVIMA BITI GRAD
LAVSKI SE BRANE SINJANI
ŽIVOM VATROM IZ GRADA ODVRAĆAJU NEVJERNOMU
POTURICI

SLAVA TEBI FRATRE VUČKOVIĆU
NOVI KAPIŠTRANE
ČASNIM KRSTOM U LIEVOJ A MAČEM U DESNICI
VAPEĆI IME ISUSOVO
VESEO SI SMRTI U SUSRET POHITIO
SOKOLEĆI VITEZOVE SINJSKE
ZA NEDJELJU I VIŠE DANAKA DIVSKI DA ODBIJAJU
JURIŠ ZA JURIŠEM

I TEBI SLAVA
IZ VAREŠA FRA STJEPANE
JER SI KOBNI NA BEDEMU KLANAC
SVOJIM ZAVALIO ŽIVOTOM

STRAŠIVA JEZA OSVOJI TURKE
NAGNUŠE BJEŽATI
SERASKER DIŽE TABOR ZAMIČE PREKO PROLOGA
NA OSVIT VELIKE GOSPE NEMA POD SINJEM
NI CIGLOG TURČINA
SINJANI JEDNOGRLICE KLIKOŠE
ČUDO MAJKE BOŽJE RAMSKE

TAJ BLAGI DAN
ZAVJETOVAŠE SINJANI
OBHOD S GOSPOM ČINITI
JUNAČKU HALKU STRIELJATI
SLAVA SINJANIMA!

Digitized by Google

SLAVNOJ USPOMENI
DVIESTOGODIŠNJEG DOSELENJA
PUKA SINJSKO-CETINSKOGA
IZ BOSNE
KOG NEMILI I KRVOLOČNI OSMAN
IZ SVOJE STARE POSTOJBINE
RAZTURI PO CIELOJ DALMACIJI
U PRATNJI SVOJIH DOBROTVORA
FRANOVAČKIH REDOVNIKA
NAPUČI I OBNOVI CETINU
GODINE 1687.

POD ZAKRILJEM ČUDOTVORNE SLIKE
GOSPE RAMSKE
SLEGOŠE VJERNICI NA POLJE CETINSKO
BIESNOG NEKRSTA SILU SLOMIŠE,
I ŽUDJENI MIR NOVOJ DOMOVINI
POVRATIŠE.

ČESTITI NARODE!
KROZ DVA STOLJEĆA TO BLAGO UŽIVAŠ
SVAKOVRSTNE BLAGODATI PRIMAŠ,
I NA UZBURKANOM MORU
SVJETSKIH NEVOLJA I ZABLUDA
ONA TI JE ZAŠTITA JEDINA I SPAS.
ODVJETNICI SVOJOJ
DUGUJEŠ DO VIEKA HARNOST I ŠTOVANJE.

A TI, SJAJNA ZVIEZDO, S NEBESKIH DVORA
VRHOBILNE IZLIJ MILOSTI,
NA TVOJ MNOGOBROJNI NAROD,
UTVRDI VJERU, LJUBAV UŽEŽI,
ZDRAVE MISLI UDAHNI,
TEŽNJE ZA BLAŽENU VJEČNOST
U SVIMA POTAKNI!

Digitized by Google

Digitized by Google

KAZALO.

Str.

Sinjanima. Dvie rieči mjesto predgovora V

Dio prvi.

I. Stara cetinska županija 1
II. Sinj za hrvatskih vladara. — Crkveni odnošaji u cetinskoj županiji 5
III. Političko stanje Dalmacije pri svrhi XIV i u prvoj polovini XV vieka 9
IV. Turci počimlju prodirati u Cetinu. — Sudbina Sinja 11
V. Ratne sgode u Dalmaciji i posljedice kršćanske pobjede pod Bečom 14
VI. Valiero hoće da otme Sinj Turcima. Njegov neuspjeh. Providur Jerolim Kornaro osvaja Sinj 16
VII. Za turskog gospodstva bilo je nešto i kršćanskog naroda u Cetini. Prvi kapelan sinjske tvrdjave i ondašnjih krajišnika . . 18
VIII. Turci ne mogu da prežale gubitak Sinja. Njihov poraz kod Hana 20
IX. Janković upada u Bosnu. Namastir sv. Petra u Rami. Fratri i narod dolaze pod Sinj 21
X. Kritički osvrt na godinu prvog doseljenja naših stari 25
XI. Što se zna o Sinju od god. 1687 do 1698 28
XII. Turske navale na Cetinu god. 1698 i 1700 31
XIII. Rat god. 1715 33
XIV. Dnevnik obsade Sinja 35
XV. Turci još jednom provaljuju u Cetinu. — Halka 42
XVI. Začetak novog Sinja. Gospina crkva i namastir 43
XVII. Daljne povjestničke bilježke o crkvi i namastiru 48
XVIII. Trešnja god. 1769. Nova crkva. Bilježke o istoj do naših dana 50
XIX. Seljački puk. Novi varoš. Početak prometa i trgovine. Mletačka vlast. Škola i čemu se ima pripisati što je naš puk sačuvao mnoga liepa svojstva. Fratar Filipović i još dva druga 53
XX. Poslie propasti mletačke republike. Razne sgode za prve austrijske i za francuzke vlade 59
XXI. Naš Glunčević. Njegove povjestničke bilježke o Sinju. Druge potonje bilježke 63
XXII. Potres od 2 srpnja 1898 73
XXIII. Povjest novoga sinjskog zvonika 76

Dio drugi.

I. Pripravo za slavlje. Slike, medulje, knjižica, crkva Gospina na gradu 91
II. Nakit crkve i varoša 95
III. Bogoljubstvo u crkvi od 4 do 13 kolovoza 97

Digitized by Google

		Str.
IV.	U oči Velike Gospe: u crkvi i na dvoru	98
V.	Na dan Velike Gospe: crkvena svečanost	100
VI.	Na dan Velike Gospe: na dvoru. Množtvo tudjeg svieta. Pazar. Uzoran i nečuven red. Kolo. Razsvjeta. Sinjska pijaca one večeri	102
VII.	Na 16 kolovoza. Varoš još ljepše izkićen. Narod iz okolišnih župa dolazi u varoš pod crkvenim barjacima. Obhod na grad. Pontifikalna misa, govor Buzolića i blagoslov novog halkarskog barjaka	105
VIII.	Ručak u fratara. — Dvie brzojavke	109
IX.	Halka onog dana i sjajna „vatra“ u večer	111
X.	Obći utisak sinjskog slavlja opisan od Prof. Nekića	113

Dodatak.

Poetički sastavci za sinjsku dvjestogodišnjicu.

1.	Pjesma Don Stjepana Buzolića	119
2.	Pjesma O. Josipa Paića	123
3.	Pjesma O. Filipa Jukića	126
4.	Sonet O. Ivana Tonkovića	128
5.	Pjesma bezimena Auktora	129
6.	Pjesma drugog bezimena Auktora	131
7.	Pjesan grčki	133
8.	Stihovi latinski	134
9.	Epigrafa latinska	135
10.	Epigrafa hrvatska	136
11.	Epigrafa druga hrvatska	137

Slike.

I. Sinj, pogled s jugo-zapada.
II. Sinj, pogled s grada.
III. Sinjski glavni trg.
IV. Pazar izpod crkve.
V. Narodna nošnja udatih žena.
VI. Djevojačka narodna nošnja.
VII. Gospina crkva iznutra.
VIII. Procesija 16 kolovoza 1887 dolazi na grad.
IX. Halkar sa svojim momkom.
X. Dolazak halkarâ na trkalište.
XI. Trka halke na 16 kolovoza 1887.

Nekoje štamparske pogrješke.

St. 21	red. 17	Stjepanu	mjesto	Stojanu
" 28	" 7	obitol	"	obitelj
" 47	" 14	1706	"	1716
" 85	" 10	glavu	"	glase
" 86	" 2	na nj	"	na nj,
" 92	" 11	kog je	"	kog je,
" 105	" 17	obližli	"	obljegli,

Digitized by Google

Digitized by Google

DIONIČKA TISKARA U ZAGREBU.

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google